

racij, ki jih ima „Azienda“ (v Trstu), „Riunione“ (v Trstu), „Asekurazione“ (v Trstu), „Dunaj“ (na Dunaji, prav za prav v Magdeburgu), „Fönix“ (na Dunaji), „Leipzig“ (v Lipsku), „Erste Ungarische“ (v Peštu), „Hungaria“ (v Prešburgu), „Pester“ (v Peštu), „Victoria“ (v Celovcu), „Haza“ (v Peštu), „Janus“ (na Dunaji), „Austria“ (na Dunaji), „Patria“ (na Dunaji), „Anker“ (v Belgiji), „Gresham“ (na Angleškem)? Ali nas magjarska „Haza“, oblečena v narodno opravo „Domovine“, more zaslepiti tako, da ne bi mogli ceniti miline, ki nam jo rada ponudi naša domača Milica?

Ne zamudimo tedaj časa zdaj, ko je duh izbujen za mnogotera podvzetja, in osno-
vajmo si narodno zavarovalno sestavo, k-
terej podnožje naj bode „Slavia“ — banka za
vzajemno zavarovanje v Pragi.

„Slavia“ bode ves narod objemala z vezjo vzajem-
nosti, dobrodejnosti in gmotnega blagostanja; namesti
da bi redila brezštevilno armado agentov, bode se obra-
čala do županov in jih povabila, da sprejemajo zava-
rovance in jih naznanjajo vodstvu njenemu v Prago.
Praga je srce domovini naši; iz tega srca se mora kri
izlivati krog in krog, da ne otrpne život. Zato pa smo
tudi trdnega upanja, da naša kraljeva stolica bode ra-
dostno sprejela „Slavio“. S tem pa stori Praga velik
korak naprej, da se izviije iz krempelj dunajskih cen-
tralistov. In da bi si tudi nič drugega ne pridobila
kakor nekoliko tisoč forintov za tisk, in nič drugega
kakor varnost pred historičnimi pogreški v pravopisu
in stilistiki, ki se nahajajo v dunajskih razglasih in
pravilih — že to bi veliko vredno bilo!

Al to je najmanjši dobiček. Naše občine po deželi
štejejo tisoč in tisoč gruntnih gospodarjev, izmed katerih
marsikdo vsako leto tujim asekuracijam plačuje po 200
forintov in še več. Tako pa svojim lastnim zemljiščem
jemljejo kapital, da ž njim gnojijo zemljišča magjarska,
nemška, belgiška in angleška. „Slavia“ se bode tudi
v tem oziru skazala kot naroden zavod, ker bode kakor
hipotečna banka zavarovancem denar izposojevala po 6
od sto. Po tej poti si obdržijo svoj denar v domači
deželi, in naše poljedelstvo, naša obrtnija, naša tr-
govina in naše sejmstvo se bode po tem denarji po-
spešilo in povzdignilo.

Zato podpirajmo „Slavio“, razglasujmo jo, da pride
na dobro mladim in starim za vezilo ob krstu, o bo-
žiču, novem letu, pridnim šolarjem, zvestim poslom in
služabnikom, — na kratko rečeno, da si ves narod
česki življenje, kapitalin dohodke zavaruje.

Zato tedaj, da „Slavia“ blagonosno to nalogo po-
polnoma reši, kličemo navdušenega srca „na zdravje!“

Tako je govoril dr. Chleborad in beseda nje-
gova je segla v srce narodu našemu. Živa priča temu
sta bila dva občna zbora „Slavie“, ki sta bila na dan
sv. Vacslava v Pragi: v izvanrednem zboru so zboro-
vali vsi udje, v rednem pa udje za vzajemne dedšine.

In v polpetem mesecu se se oglasilo 2020 udov, ki
so vpisali kapital od 1 milijona in 261.440 gold. av. v.
Maja meseca pričelo se je delovanje „Slavie“ in 27.
septembra štela je že 2944 oglasov s kapitalom 2 mi-
lijonov in 71.640 gold.

Ako društvo tako veselo napreduje, ne bode pre-
teklo še 10 let in „Slavia“ bode narodu res rešila onih
21 milijonov, ki jih dandanes tuje asekurancije iz de-
žele vlečejo. Da ni pravna domišlija ali pa kaka co-
pernija, dokazati hočemo po številkah.

Ceska dežela šteje 208 okrajev z 12225 občinami.
Recimo, da iz vsake občine le eden pristopi k „Slavii“
in to k društvu za vzajemne dedšine (erbšine) z 100
gold. letne vloge, tedaj že to znaša leto in dan 1 milijon
in 222.500 gold. vlóg.

Ako vsak teh družbenikov v prvem letu le 2 nova
družbenika z 100 gld. letne vloge društvu pridobi, zna-
šajo vloge v drugem letu že 3 milijone in 667.500 gld.,
in ako vsak teh dveh spet dva uda pridobi društvu, bi
vloge v 3. letu že znesle 11 milijonov in 2500 gld., in
ko bi vsak ud v 4. letu le enega novega družbenika
pridobil, bi h koncu 4. leta vloge že presegle 22 mili-
jonov gold., in to samo v tistem razdelku, ki je na-
menjen za to, da se otroci preskrbijo po društvu za
vzajemne dedšine, brez vseh družih asekuracijskih raz-
delkov zavarovanja na smrt, škodo ognja, toče itd.

Ako bi nam kdo ugovarjal, da tolik kapital se ne
dá doseči pri ubozem našem narodu, temu odgovorimo
le to, da tak ugovor utegne veljati le pri znesku čez
21 milijonov, — do 21 milijonov pa ne velja, kajti 21
milijonov se vsako leto zares tujim asekuracijam iz
naše dežele plačuje.

Ako bi to škodljivo reko, po kateri se vsako leto
toliko denarja iz naše dežele na tuje izplača, zasukali
nazaj, mogli bi omenjenih 21 milijonov obrniti za do-
morodne namene, in še drugo korist bi imeli, namreč
to, da bi žepe celih trum naših nasprotnikov izpraznili
in s tem zamašili studenec, iz katerega zajemajo moč,
da z nami kakor s sužni ravnaajo.

Pri tistih pa, ki nimajo srca za domači blagor in
domači narod, povdarjamo njihov lastni dobiček.
„Slavia“ po §. 13. svojih glavnih pravil obrača svoj
denar poleg drugega tudi na to, da kupuje zemlji-
šča; po takem se to, kar zarubljeni gospodar po ekse-
kuciji zgubi, saj za deželo reši, ker obrani tujega kupca.
Tuje asekuracije pa z denarjem našega naroda kupujejo
državne obligacije! Kdor tega ne verjame, naj
bere §. 2. „Anker-ova“ pravila §. 2. 14. 18.

Prijazni čitatelj bode prav storil, ako si iz domo-
ljubja omisli pravila „Anker-a“.

Moja misel je ta, da je narod naš tako pameten,
da bode potem lahko sam sodil kako in kaj.

*Eden, ki je iz tuje asekuracije stopil
v národno „Slavio.“*

Delovanje

deželnega zbora kranjskega 1869. leta.

Pod tem naslovom bodo prinašale „Novice“ odslej
naprej po vrsti nekoliko sestavkov o tem, kaj in kako
se je delalo in obravnavalo v letošnjem deželnem zboru
kranjskem. Zgodí se to po želji narodnega kluba, ki
jo je izrekel, ko je imel po nenadoma sklenjenem le-
tošnjem deželnem zboru svoj zadnji shod.

Vodila je njega pri tem ta misel, naj ljudstvo, ki
se živo zanima za vse dogodke javnega življenja, z vé,
kaj in kako se je godilo v deželnem zboru, — naj izvé,
kaj se je storilo ali vsaj skušalo storiti deželi, pa tudi
državi na korist, — naj ima priložnost, da samo po
delu in djanju sodi, ali so njegovi zastopniki ravnali po
njegovi volji, in ali so delali ali ne po vsi svoji moči,
marljivosti, vesti in vednosti, da bi se deželi dušno in
materijalno pomagalo na bolje, pa da bi se ljudstvu
našemu tudi narodne pravice, po Njih Veličanstvu,
našem presvitem cesarju, in po državni ustavi mu ob-
ljubljene in zagotovljene, brez katerih pravic je, kakor
učí zgodovina vseh časov in narodov, materijalni in
dušni napredek nemogoč, že vendar enkrat uresničile.

Razen tega naj ljudstvo naše iz delovanja dežel-
nega zbora bolj in bolj spoznava njegovo važnost;
naj vidi iz djanskih izgledov, kako imenitne pravice
so v njegovih rokah, in kako neizrečeno veliko je na
tem ležeče, da imajo možjé, ki si jih narod za svoje
zastopnike izbere, srce, voljo in pamet na pravem mestu.

Od začetka je bila misel ta, da bi se izdala o tej reči posebna brošura; al ker se je kazalo, da se isti namen še bolje in lažje doseže po kakem domačem, med ljudstvom zelo razširjenem časniku, je obveljala misel, obrniti se do „Novic“, katerih vredništvo je tudi radovoljno prevzelo to nalogo, ter bo v ta namen, kolikor navadni, temu predmetu odločeni prostor ne bo zadostoval, svojemu listu še druge četrt ali pol pôle pridajalo, da navadni „Novični“ predmeti zavolj tega ne bodo nikakoršne škode trpeli.

„Novice“ tedaj danes začno s tem, da podajo, kolikor mogoče popoln pregled od vsega, kar koli je prišlo letos pred deželni zbor, ter je bilo predmet njegovega in njegovih odsekov delovanja. Potem prinesó tiste predmete, ki so večje važnosti in pomembe, še posamezi in vredjene po svojem obsežku, in dodajo vsakemu dotične važnejše govore.

Bile so pa v letošnjem deželnem zboru izdelovane in obravnavane te-le reči:

I. Predmeti, ki se tičejo oskrbovanja deželnega premoženja in deželnih ali drugih deželni skrbi izročenih zavodov.

Poglavitna opravila, ki semkaj spadajo, so bila: Prevdarki (proračuni) deželnih prihodkov in stroškov za leto 1870., potem sklepi deželnih računov za leto 1868. od teh-le zakladov (fondov): a) od zemljiške odveze; b) od deželnega zemljedelstva; c) od ustanov za sirote; d) od Peter Pavel Glavarjeve ustanove za uboge in bolehe; e) od deželnega zaklada in njegovih podzakladov, ki so: od bolnišnice, porodnišnice, najdenišnice, norišnice in posilne delalnice ter domestikalni.

Vse te na deželno gospodarstvo spadajoče zadeve so se vredile, in le mimogredé pri tej priložnosti opominimo, da se je vsled mnogih željá, ki so dohajale od vseh strani naše dežele, strelnina za ropne zveri, kakor je pred bila, le s pristavkom, da veljá tudi za stekle pse, iz deželnega zaklada spet privolila, in potem da se je iz gledišnega zaklada precej zdatna pripomoč odmenila domači, slovenski dramatik.

II. Postave in predlogi, ki zadevajo kmetijstvo, zemljedelstvo in sploh povzdigo narodnega gospodarstva.

V tem oziru so bile izdelane in sklenjene te-le postave: a) Postava, kdo naj razsoja, ali se po menjavi enega zemljišča za drugo zemljiščino gospodarstvo zboljša. Te postave je bilo treba v dopolnilo državne postave od 6. marca 1869. leta, ki dovoljuje zemljišča razkosovati; b) postava o varstvu zemljiških pridelkov zoper gosenice, hrošče (kebre) in druge škodljive mrčese; c) postava o varstvu tičev, poljedelstvu koristnih; d) postava za razdelitev sapašnikov; e) postava za razdelitev menjalnih zemljišč; f) postava, kako se vživa, odpravlja in strahuje voda.

Od predlogov v to vrsto spadajočih in po deželnem zboru sprejetih omenjamo le važnejše, in sicer: a) Do c. k. vlade so se sklenile prošnje, da bi se na Rakeku cestna mitnica napravila; da bi se vodna mitnina na Vrhnikih odpravila; da bi se dela servitutne odveze brž ko brž dognala; da bi se gozdna postava v varstvo gozdom bolj na tanko spolnovala; da bi se del ljubljanskega močvirja (mahú), ki ga ima južna železnica v posesti, prejšnjim posestnikom nazaj odstopil; da bi se izdelovanje železnice iz Ljubljane na Karlovec podvizalo. b) Deželnemu odboru se je dal nalog, naj prevdarja in v prihodnjem deželnem zboru sporoča, kako bi se napravila za kranjsko deželo vzajemna deželna zavarovalnica za ogenj; potem naj 1000 iztiskov izvrstne Moric Šajerjeve knjižice: „Navod, kako naj ravnajo posamezni kmetje in cele občine z gozdom“, brezplačno občinam razdeli. c) Šestero dosedanjih ob-

činskih (soseskinih) cest se je vvrstilo med skladne (konkurencijalne) ceste; štirim skladnim cestam se je privolila podpora iz deželnega zaklada.

III. Zastran gruntnega davka, posebno zastran odpisovanja tistim, ki so preobloženi, je bilo izdelano obširno poročilo in sklenjena prošnja do c. kr. vlade. Potem so se volili možje v deželno komisijo za novo cenitev zastran gruntnega davka.

IV. Šolstvo. V tem oziru so bile po vladi predložene naslednje postave: a) postava o šolskem nadzorstvu; b) postava o realkah; c) postava o napravljanju, zdrževanju in obiskovanju ljudskih šol; d) postava o pravnih razmerah učiteljskih; e) postava o obrtniških nadaljevalnih šolah.

Od teh postav je bila samo prva pod a) izdelana in v zboru potrjena; óna pod b) je bila v odseku pretresena, al se iz mnogih prevažnih pomiselnikov ni potrdila, ampak je šla še na deželni odbor, ki jo še na tanjšje prevdari in bo v prihodnji sesiji o njej sporočal. Postave pod c) d) in e), čeravno po dotičnih odsekih popolnoma izdelane, niso prišle na obravnavo, ker je bil deželni zbor poprej sklenjen.

Tukaj imamo le še to omeniti, da je deželni zbor tudi za kmetijske nadaljevalne šole, ki se bodo začele napravljeti, 1000 gld. podpore posebno marljivim učiteljem iz posebnega (zemljekulturnega) zaklada dovolil, in potem, da je deželnemu odboru dal nalog, premišljati in v prihodnji sesiji sporočati, kako bi se dala napraviti kmetijska šola v Ljubljani ali vsaj vinorejska kje na Dolenskem.

V. Da se uresniči narodna ravnopravnost, bile so sklenjene postave: a) kako naj se razglašajo deželne postave; b) kateri jezik naj bo učni jezik v ljudskih šolah in učiteljskih pripravljalnica; c) kako naj se rabi jezik po c. k. uradnih.

Razun tega se je podala prošnja ministerstvu, naj uravná naše gimnazije po načelu narodne ravnopravnosti, in naj napravi po istem načelu za Slovence pravoslovno akademijo ali pa vseučilišče.

In slednjič se je storil sklep, da se vpelje pri deželnih uradih od 1. januarja 1870. slovenski jezik za uradni jezik.

VI. Predmeti državopravnega zapopadka so bili: a) Postava, kako naj se premeni deželni volilni red; b) izreka zoper direktne volitve za državni zbor; c) predlog, kako naj se premeni državna ustava; d) kranjske deželne pravice do Žumberka in družega nekdanj Kranjskega, pa brez privolitve deželnega zastopa od dežele odtrganega zemljišča.

Predmeta pod c) in d), v odsekih že izdelana nista prišla na obravnavo zavolj prezgodnjega sklepa deželnega zbora.

VII. Raznoteri drugi predmeti, med katerimi so bili: a) postava, kdo se sme dati v posilno delavnico; b) mnoge peticije, potem prošnje občinskih zastopov za dovoljenje občinskih priklad; c) prevzetje normalnega šolskega zaklada, potem Janez Kalistrove ustanove za Slavinske farane v deželno oskrbo; d) nova uredba deželnega muzeja; e) predlog, naj se ljubljanska najdenišnica odpravi.

Zadnja dva predmeta, ki sta bila tudi po odsekih že izgotovljena, zavolj prezgodnjega sklepa deželnega zbora nista prišla v obravnavo.

S tem je naš pregled pri konci. Iz njega bode našim dragim rojakom razvidno, da je kranjski deželni zbor v svoji letošnji sesiji mnogo pôsila imel in marljivo delal, da je ko pameten gospodar dobro porabil svoj pičlo merjeni čas. Čeravno je moral skleniti svoje delovanje dober teden dni prej od družih deželnih zborov, vendar se lahko reče, da ni zaostal za nobenim drugim

ne po številu ne po važnosti svojih del. Le še dve ali k večjemu tri seje naj bi mu bile dovoljene, pa bi bil dognal in dodelal tudi tistih sedem predmetov, ki zdaj niso mogli več na vrsto priti.

Deželni zbor kranjski je storil, kar je bilo v njegovi moči, in s tem svojo dolžnost dopolnil; daj Bog, da bi bili tudi tisti, pred ktere zdaj pridejo deželnih zborov sklepi, enako voljni ustrezati deželnim in narodnim željam, pa bo kmalu v Avstriji mir in zadovoljnost.

(Dalje prihodnjič.)

Zgodovinske stvari.

Odkod bi Slovenci prišli v dežele nekdanjega Norika?

Dodatek k članku v 41. in 42. listu.

Spisal Davorin Trstenjak.

Obilo mest in več kakor tisoč vesi s slovenskimi imeni po Avstrijskem, Štírskem, Koroškem se tje ne postavi v kakošnih 50 letih, temu treba stotin let; zraven tega se trdni gradovi, katerih še Evstahij omenja v Noriku in katerih razvaline še dandanes molijo v nebó in slovenska imena nosijo, se ne postavijo v kakošnih 100 letih, in toliko niso še Slovenci, ako bi bili komaj še v 7. stoletju v Norik prišli, imeli časa za zidanje, kajti Bavari in Franki so jih že hudo nadlegovali v onem stoletju.

Šafařík je sam izdvojil nad zgodovino korotanskih Slovencev, pisaje: „kje, v kateri deželi in sosesčini se imajo njihovi sedeži iskati, predno so se v Karantaniji naselili?

Historični viri nimajo nobenega, to vprašanje večšega gotovega spričala. Ostane nam toraj jezik in njegova razmera h drugim slovanskim plemenom, dalje po posebnosti krajnih imen.

Prav ta imena nam pa kažejo poseben značaj; po vsem Noriku ne najdeš ne enega imena s končnico slav, slava, slavci.

Pri panonskih Slovencih, kateri so res prišleci 6. stoletja, najdeš Radoslavce, Bodislavce, Jaroslavce in sama patronimična poznamovanja vesi, na priliko, Budišavci, Vlastomirci, Volčkovci, Berkovci, Dragotinci itd.; po vsem gorenskem Koroškem in gornjem Štírskem ni nobenega patronimičnega poznamovanja vesi, a vendar so korotanski in panonski Slovenci v istem času po Karolovcih bili ob svojo politično samostalnost prišli, tako da ni mogoč ugovor, da so korotanskim Slovincem Franki zbrisali narodni značaj.

Med korotanskimi Slovenci najdeš prestare slovenske besede za poznamovanja gorá, rečic, planin, katerih zastoj iščeš pri Hrvato-Srbih.

Cirilski $\pi\beta$ in $\pi\beta$ se glasi: or, ur, ol, ul, to pričujejo imena iz 8. stoletja: cholmen, chulmen, Kurka (Krka), Kurnuz (Krnuz), Urtel (vrtel), Turdo (trdo) itd.; I se je pogosto vokalizoval, in najdeš Tuordoguavo = Trdoglavo; vseh teh posebnosti ne pozná niti hrvatsko-srbsčina niti starobolgarščina.

V frizinskih spomenicih, v katerih ne smeš iskati čistega korotanskega jezika, temoč cerkveno-slovensko, starohrvatsko in korotansko-slovensko zmes, najdeš izvirniše, organične oblike, nego jih pozná hrvato-srbsčina.

Vse te okoliščine pričajo, da imamo tukaj iskati prestaroslovenskega plemena, ktero se je že v pradobi razvilo po lastnih postavah. Božanstvo groma so imenovali Perkun kakor Litovci, a ne Perun, kakor drugi Slovani; to pričajo imena: perkunji vrh, per-

kunji art; Radogosta pa Radol, Raduh, Radmer, kar potrjujejo imena gor in krajev.

Jaz mislim, da korotanski Slovani so prišli v pradobi čez Karpate do Bavarskega, Tirolskega v Norik, Karnio in jadranskega morja; zato jih v historični dóbi najdemo noter do helvetskih dolin. Oni bi po takem bili avantgarda slovanskega preseljevanja, zato vsa osebna imena na slovensko-rimskih spomenikih so še večidel enostavna, in s pridevkom mar najdemo edina: Magimar, Mogimar, Resimar, Jentumar, Lutumar, Belatumar, Djastvamar. Slednje imé s sufiksom stva = stvo je tako izključivo slovensko, da vse jezikoslovce poklicati smem na boj, in jih vprašati: kater drug jezik indo-evropski pozná sufiks stvo, razun slovanskega? Poleg tega oblike Adnamat in Adnomat, Djastvamar za Djastvomar so edine posebnosti korotanskega jezika. Korotanski Slovenci so bili celó izgubili besedo slav ali je nikdar niso poznali. V knjige in govor je prišla še le od južnih Slovanov. Al njihova last je: mar, in govor jim je: marn ali kramola, kremelj, in trdil bi, da je kramola iz one korenike, iz ktere slav. Sansk. κ , v gršč. κ , v lat. c , v nemščini h , je tudi v slovenščini pogosto k .)

Ako so sorodne: κ ru, κ rava, κ lueo, κ lamor, κ l η , hruom, tedaj tudi: krama, kramola,**) kramljati, in v besedi kram najdemo isti sufiks m , kakor v nemškem hruom, hruomi, novonemški Ruhm — slava.

Naj po tukaj postavljenih nakazilih domači zgodovino- in jezikoslovci to stvar globlje preiskujejo.

Jaz sem hotel s tem člankom novo pot pokazati, po ktere bi utegnili moje trdilo novo podporo dobiti, da so Noričani bili Slovenci.

Národno blago.

Nekaj o raznih poznamenovanjih rastlin in njih lastnostih po veri našega ljudstva.

Spisal Davorin Trstenjak.

(Konec.)

6. Sporiš.

To travo slovensko ljudstvo zeló čisla. Če jo položiš na njivo ali vinograd — tako govori pravlica — bode vse ti lepo rastlo, zato menda ime: sporiš, od sporiti, gedeihen. Grk je to travo imenoval „hierabotane“, sveta trava, Egipčan „Izidina solza“ po boginji zemlje Izidi. Nemec jo imenuje „Eisenkraut“. Tudi starodavni Persini so mislili, da sporiš ima blagotvorno moč, in da otrokom daja um in ljubezen do uka. Latin jo imenuje „verbena“, menda od verbum, ker so vence iz sporiša nazvestniki mira (praecones) nosili na šišaku in v roki betvice v znamenje, da želijo mir skleniti.

7. Pasji jezik.

To rastlino tudi Nemec po podobi njeni s pasjim jezikom imenuje „Hundzunge“, Grkolatin pa „Cynoglossum“. Če to travo pri sebi nosiš, ne bode te napadel noben pes, al nositi jo moraš pod nožnim palcem. Različna pa od Cynoglossum je rastlina „cy-

*) Jaz samo mimogredé navedem besedo človek, iz korenike kru, klu = κ ru, percipere.

**) Beseda kramola v pomenu turba, seditio se najde v listinah od leta 650. Miklošič jo je v svojem staroslov. besednjaku dal veljati za domačico, v svojem spisu: „Die Fremdwörter im Slawischen“, jo je pa postavil med tujke, ne premišleč, da bi se po bavarsko-nemškem narečju mogla glasiti: hrumel ali rumel, kakor še nemški Štirčani govoré, ne pa kramola. Pis.

Delovanje

deželnega zbora kranjskega 1869. leta.

II.

Popis delovanja kranjskega deželnega zbora začnemo z državopravnimi razpravami, in sicer zato, ker one so velike važnosti v tem: ali naj deželnim zborom doide več področja in več oblasti kakor dozda, ali da zgubijo dober kos še te samouprave (avtonomije), ki so jo imeli dosihmal.

Gotovo je po vsem, da po oktoberski diplomi gredo veliko več pravice deželnim zborom, — a gotovo je tudi to, da februarska in decemberska ustava zelo omejuje te pravice posamnim kraljestvom in deželam častitljive nekdanje Avstrije; in da državnemu zboru prilastujete, kar mu ne gré po omenjeni diplomi, ki jo je presvitli cesar sam imenoval „nepremisljivo“ podlago ustavi avstrijski.

Deželni zbor galicijski je to že lani odločno izrekel in letos spet ponovil, kranjski in tirolski zbor pa sta imela isto pripravljeno, al vlada jima je vzela besedo v tistem trenutku, ko sta imela dotično resolucijo skleniti. Da bi isto zahtevala zbor praški in moravski, vé vés svet, ki vidi, da slovanski poslanci se celó ne udeležujejo niti svojih deželnih zborov niti državnega zbora, in prav zato ne, ker se jima krati avtonomija.

Ponovila se bo tedaj v prihodnjem državnem zboru huda pravda, ki se že davno očitno po časnikih pléte.

Dokler ni tedaj ta glavna stvar, koja bi odločila Avstriji novo ustavo v smislu oktoberske diplome, ali po ustavni poti ali po volji Njegovega Veličanstva rešena, stojé vsa ostala vprašanja še le v drugi vrsti. Kadar nova ustava izreče princip, da se morejo dežele, zdaj ločene, ali po državopravnih ali narodnih načelih združiti, kakor to resolucija kranjskega deželnega zbora zahteva, takrat ne bojo imeli štajarski, koroški in drugi zbori ustavne podlage več, kakor jo imajo dandanes, upirati se združenju Slovencev v eno kraljestvo pod orlom avstrijskim. Zato je dandanes vse tiščanje po Sloveniji „sin pred očetom“ (filius ante patrem), in mi ne vidimo celó nobenega „poguma“ v tem, ako se prša dandanašnja vlada: ali jo je volja stvariti Slovenijo, ker že vsak vprašalec naprej vé, da v nobeno nevarnost ne pride, če mu vlada kar naravnost odgovori: ne! Pa saj ustavna vlada, ako bi tudi srce imela za „Slovenijo“, kakor ga nima (glej: odgovor dr. Giskre v Ljubljani dr. Bleiweisu, in odgovor ces. komisarja v dež. zboru graškem) sama za-se tudi nobenega pritrdivega odgovora dati ne more, ker deželni zbori štajarski, koroški itd. in pa državni zbor imajo vmes tehtno besedo; — kdor pa od teh pričakuje dandanes drugega odgovora kakor: ne, ne! — ta gotovo ne vé, kaj zahteva. Isto so tudi tabori zahtevali, ko so rekli: po ustavni poti; al drugače niso smeli; po ustavni poti pa jim je vlada to lahko dovolila, češ: le kričajte po Sloveniji, sej je ustavna pot dandanes jéz proti njej. — To je po vsestranskem in mirnem premišljevanji priznala večina deželnega zbora kranjskega in je hotela zahtevati prvo, ker po prvem še le je mogoče doseči drugo. Ako se pa kdo „junaka“ misli zato, da vlado, s katero se zarad odgovora njenega še v noben razgovor spuščati ne more, prša: „ali hočeš dati Slovenijo“? — dobro! Zarad tega junaštva se mu ni bati, da bi mu se le za las hudega zgodilo.

Po tem predgovoru, v katerem smo hoteli le dokazati važnost dveh državopravnih stvari, za ktere je šlo v kranjskem deželnem zboru, namreč o razpravi zarad direktnih volitev v državni zbor, in pa o resoluciji, ktero je narodna večina imela narejeno,

prinesemo danes obravnave o direktnih volitvah, to je, o tem, da ne bi več volili in pošiljali deželni zbori poslancev v državni zbor, ampak da bi se ti poslanci kar naravnost volili od velikih posestnikov, mest, trgov in kmetijskih občin v državni zbor. Vladi na vrat na nos privrženi časniki in njihovi patroni psujejo narodne možé, ki se za narodove pravice potegujejo, za „klerikalce“, sebe pa kličejo „ustavoljubce“, to je, nemcoljubce, in zibljejo se v sladki nadi, da bi s tem podrli narodne deželne zборе, ako bi jim po sreči šlo, da bi pri direktnih volitvah vlovili nekoliko „nemškutarčkov“ na svoje limanice; tako bi mogoče bilo — tako računijo — Apfaltrernu, Dežmanu, Kromerju, Kalteneggerju itd. v državni zbor priti, in potem bi kranjska dežela imela dva obraza: enega, ki bi gledal v domovino našo, drugega pa, ki bi škilil v nemčijo, kamor ves zamaknjen tudi našim „ustavoljubcem“ pot kaže štajarski „Kaisersfeld“. V tem je „des Pudels Kern“ ali po naše „le-sem pès taco molí“.

Idimo po vsem tem na svoj popis.

Deželni odbor*) je 1. oktobra deželnemu zboru poleg sporočila zastran premembe deželnega volilnega reda podal tudi nasvèt o neposrednjih (direktnih) volitvah v državni zbor. Dotično sporočilo odboro, kteremu je bil dr. Costa poročevalec, se je glasilo tako-le:

„Obče znano je namreč, da bi visoka vlada rada pozvedela misli posamesnih deželnih zborov zastran vpejlave neposrednjih (direktnih) volitev v državni zbor, in vsled tega se je tudi že več deželnih zborov o tej sila važni zadevi posvetovalo. Slavni deželni zbor za vojvodino Kranjsko je sicer svoje mnenje o neposrednjih volitvah v državni zbor že v 21. seji zadnje sesije na tanko in dosti določno pokazal s tem, da je dotični predlog gospoda poslanca dr. Kalteneggerja popolnoma ovrzel. A vendar se zdi deželnemu odboru važno in potrebno, da se v slavnem deželnem zboru v natančnih razgovorih različni vzroki, ki so za in proti neposrednjim volitvam v državni zbor, pretresejo in se potem glas sl. deželnega zbora še enkrat določno ponovi.

Ker si pa deželni odbor pridržuje to stvar tudi ustmeno po svojem sporočevalcu natančneje razložiti, omeni zdaj samo to-le:

Neposrednje (direktne) volitve v državni zbor bile bi Avstriji škodljive. Presvitli cesar so meseca oktobra 1860. leta izrekli, da se bodo postave dajale po cesarji in deželnih zborih, tedaj se je takrat spoznalo, da Avstrija obstaja iz različnih dežel z raznimi pravicami. To je bila tudi dobra misel za obstanek ustave, zakaj, če se ta ne brani po deželnih zborih, zgubila bi se kmalu. Ko bi se reklo, naj se voli v deželni zbor neposrednje, gotovo bi mi tudi rekli: to je dobro; voli naj se takó. Kranjski deželni zbor bi bil gotovo prvi, ki bi ustavo v tem popravil.

Drugače pa je z volitvami v državni zbor. Dežele morajo ostati avtonomne. Da se pa to zgodí, se ne smejo vtopiti v centralni parlament.

1. maja 1868. leta so presvitli cesar pozdravili poslance kot „poslance deželnih zborov“ („von den Landtagen entsendete Boten“) in ti imajo zastopati dežele, iz katerih so voljeni. Ne more se tedaj pritrditi takemu parlamentu, kakoršnega imajo Ogri, ker po takem bi dežele prišle ob glavno pravico, da bi ne smele o vseh važnih vprašanjih govoriti. Dežele bi prišle ob pravico, ktero daje pragmatična sankcija in diploma 20. ok-

*) Deželnemu odboru kranjskemu odborniki so: dr. Jan. Bleiweis, dr. Lovro Toman, dr. Etb. Costa in Karol Dežman; njemu predsednik je pl. Karol Wurzbach.

tobra 1860. leta. Nikdar ne bodo niti Čehi, niti Poljaki, niti Tirolci privolili takim neposrednim volitvam za državni zbor. Solidarno moramo tedaj delati v tem sila važnem vprašanji.

Deželni odbor stavi tedaj nasvet: Sl. deželni zbor naj izreče, da ne pripoznava, da bi bile neposredne (direktne) volitve za državni zbor dobre in koristne.“ —

V 12. seji (11. okt.) je prišel ta nasvet v obravnavo deželnega zbora.

Prvi je prosil besede dr. vitez Kaltenegger, ki je že lani predlog stavil o vpeljavi direktnih volitev, ki pa ga je brez razprave (debate) odstranil deželni zbor. Letos, ko je deželni odbor sam stavil gori omejeni predlog na dnevni red, je spet dr. Kaltenegger prvi poprijel besedo, želeč, da bi se odborov predlog izročil v predposvetovanje ustavnemu odseku, kteremu naj bi se izročili tudi njegovi 4 predlogi, namreč 1) da je treba, da bi se število državnih poslancev pomnožilo na dvojno število; 2) da bi kranjskih državnih poslancev vprihodnje namesti 6 bilo 9, in sicer 4 iz kmetijskih občin, iz mest in trgov 3, iz skupine velikih posestnikov pa 2; 3) državno poslanstvo naj traja 3, k večjemu 4 leta namesti 6; 4) ako obvelja to, da ljudstvo naravnost voli svoje poslance v državni zbor, tedaj odpade §. 16. deželnega reda kranjskega. — Iz teh predlogov se vidi, da je dr. pl. Kaltenegger zvesto izpolnil „pensum“, ki ga je minister dr. Giskra dal nemškemu „ustavoljubcem“.

Poročevalec dr. Costa se je ustavil predlogu pl. dr. Kalteneggerja, da bi ta stvar se izročila ustavnemu odseku v predposvetovanje, rekši, da deželni zbor nikdar ne bo drugega mnenja kakor tistega, ki ga je tako krepko in s tako veliko večino jasno izrekel lansko leto, ko je predlog dr. Kalteneggerja brez debate pokopal. Da smo mi letos to vprašanje na dnevni red spravili, imeli smo ta razlog, da je treba v zboru svoje razloge izreči, zakaj da je zoper neposredne volitve in da on ne pozna nobenega pogoja, po kterem bi se mi temu načelu udali. Meni se zdi, da ta reč je tako jasna, da danes lahko sodimo in danes lahko končno sklepamo o tej stvari, in jaz si pridržujem, se vé, da še le potem odgovoriti predlogu gosp. Kalteneggerja, kadar pridejo direktne volitve v specialni debati na vrsto.

Pri glasovanju je padel predlog dr. Kalteneggerja, in začela se je specialna debata o direktnih volitvah.

Pri specialni debati prosi poročevalec dr. Costa besede za kratko opombo, rekši: Gotovo je, da važno vprašanje zaradi direktnih volitev v sporočilu odborovem ni zadosti na vse strani pretehtano in preudarjeno; najvažnejši razlog zoper princip direktnih volitev pa je vendar izrečen, in ta je avtonomija dežele, in drugič, da — kar je v zvezi s prvim — direktne volitve niso nič drugega kakor centralizacija, zoper katero se ima tudi izrekati naš deželni zbor. To sta glavna dva vzroka. Ker pa je deželni zbor sam že pri lanskem sklepu to vprašanje na tanko in obširno pretresel, zato se deželnemu odboru ni treba zdelo, tako globoko v to prašanje spuščati se.

Potem se vzdigne spet dr. pl. Kaltenegger in govori za direktne volitve. Govora njegovega nam ni treba tiskati, in sicer zato ne, ker bralci v govoru dr. Tomanovem nahajajo vse važnejše razloge, s kterimi je dr. Kaltenegger branil direktne volitve.

Dr. Tomanov govor pa se je (po stenografičnem zapisniku) glasil tako-le:

Jaz moram najpred reči, da meni se ni zdelo potrebno, da smo v našem deželnem zboru zopet prišli na to vprašanje, in jaz kakor odbornik in ud deželnega odbora, tudi nisem se vjemal s tem, da je deželni odbor

nasvetoval ta predlog, kterega imamo danes pred seboj, temveč da to, kar je lansko leto deželni zbor sklenil, je bilo, akoravno brez besedi, tako jasno in glasno, da ni več trebalo govoriti. Že lansko leto smo imeli predlog na direktne volitve, in po opravičnem redu bi bil moral se ta predlog, ako bi ga bil deželni zbor v posvet hotel vzeti, enemu odboru izročiti; al deželni zbor ga ni lansko leto na odbor poslal, toraj je s tem izrekel, da on še o tej stvari govoriti noče. Če je bilo to tiho ravnanje, bilo je vendar tako glasno, da je deželni zbor lansko leto o direktnih volitvah svojo sodbo izrekel, da direktnih volitev nikdar neče, in mislim, da ga je vodila ena misel, ko je to sklenil, in sicer ta, da bi drugače deželni zbor sam sebe pokopal.

Direktne volitve so zoper ustavo deželno, in deželni poslanec vsak bi moral živ protest zoper nje izreči, in ko bi državni zbor tudi sklenil, da se voli direktno v državni zbor, bi vsak poslanec v državnem zboru moral tisti trenutek se odpovedati zboru, v kterem bi se smrt kranjskega deželnega zbora sklenila. (Živa pohvala.)

To, gospôda moja, je važna stvar, najvažnejša, kar smo jih do zdaj imeli, in liberalni motivi, ki jih je gospod Kaltenegger za direktne volitve govoril, in iz kterih se naravnost vidi, da je ravno centralizacija edino vodilo pri tem nasvetu, ne smejo tako lahkomisljeno le po vrhu ogledani biti, čeravno je že rečeno bilo, da naš zbor ne bode nikdar direktnim volitvam pritrdil.

Zato hočem odgovoriti gosp. dr. Kalteneggerju in odkriti nevarne namembe, ki jih v sebi zakrivajo njegovi razlogi.

Gospod dr. Kaltenegger predlaga najpoprej, naj se direktne volitve vpeljejo, pa ni danes naravnost izrekel, kako se imajo te direktne volitve izpeljati, ali iz celega ljudstva ali po skupinah; on le hoče, da deželni zbor nič več ne voli v državni zbor.

Gospod dr. Kaltenegger je rekel v opravičenje svojega predloga sledeče: „s tem se bode ustavna zavest krepčala, ustavno življenje budilo; ako se ljudstvo vdeleži volitve v državni zbor, bode se ljudstvo bolj zavedalo, — znabiti „verfassungsfreundlich“ postane.“

Gospôda moja, „ustava“ je različna. Konstitucionalni smo tudi mi, in ravno, ker smo konstitucionalni, ne rečemo, da bi vladar sam vse v rokah imel, ker hočemo, da ima ljudstvo pravico postave dajati, in vemo, da absolutna monarhija državljanom pravice krati. Al o tem se ne prepiramo, mislim, da smo vsi zelo enakih misli, al o ustavi, ktera zdaj velja in se hoče zopet prenarediti v Avstriji, nismo vsi enakih misli. Mi ustavo, kakoršna se mora v Avstriji ustvariti, da bode na srečo narodom, drugače ko gospodje na uni strani razumemo.

Oktoberska diploma je temelj, je podlaga, je izvir konstitucionalnega življenja v Avstriji; v oktoberski diplomi je presvitli cesar se odrekel pravice, sam postave dajati in rekel, da hoče jih s posamesnimi deželnimi zbori — tam ne stoji, z „državnim zborom“ — dajati. Tam je le večji ali širji državni zbor postavljen za ista opravila, ktera deloma danes delegacije opravljajo, in oži za neogerske dežele zaradi enakih zadev, pa v enega in drugega imajo pošiljati poslance tako, da le posrednje obstoji državni zbor, in to je naravno.

Tedaj je v tem rečeno, da izvira postavodajstvo iz deželnih zborov zato, ker je premilostljivi cesar ga razdelil med seboj in med deželnimi zbori, in postavodajstvo v državnem zboru nič drugega ni, kakor preneseno od deželnih zborov. Deželni zbori so tedaj vir konstitucionalnega postavodajstva v Avstriji.

Tako razumemo mi ustavo našo in te se držimo,

in Vi (k levici), ki pravite, da se ustave ne sme nobeden dotakniti, da, gospod baron Apfaltrern je popred celó rekel, če zarad premembe volilnega reda govorimo, da mejo ustave mi prestopamo, sami podkopujete vašo ljubljeno ustavo, kar nam je sicer prav, ali tega ne pripustimo, da hočete podreti temelj avstrijskega postavodajstva, največo pravico deželnih zborov, da oni sami imajo izvirno pravico, postave dajati in jo posrednje v državnem zboru izpolnovati. (Živa pohvala.)

V tem že leži največa razlika med nami, da mi direktne volitve zametujemo, ker bi potem naša deželna ustava dejansko le šablona postala. (Dobro!)

Gospod dr. Kaltenegger pravi na dalje, da direktne volitve ne kratijo deželne avtonomije; dobro je, pravi, da se stavi neka meja avtonomiji, čez mejo pa hoditi je nevarno in čez mejo neče on o tej avtonomiji pritrditi. Žlahni gospod dr. Kaltenegger pa ni na tanko načrtal te meje, razen če je morebiti izreči hotel to: da je decembarska ustava tista meja. Ako je pa ona tista meja, moram gospoda Kalteneggerja opomniti, da v decembarski ustavi nič ne stoji o direktnih volitvah. Vendar pa on hoče zdaj na enkrat ustavo toliko predrugačiti, da bi manj avtonomije dali deželnim zborom!

Iz tega se vidi, kaj je našim nasprotnikom avtonomija in kaj meja avtonomije. Vidi se, da je pravica deželna v nevarnosti, po kateri ima deželni zbor pravico, v državni zbor voliti poslance, in odkritosrčno moram reči, da upam, da deželni zbor bode vedel odbijati take napade, kajti očitno je, da centralistična stranka je nastavila sekiro na deblo, na korenino našega deželnega avtonomnega drevesa. (Pohvala.) Tako pride mnenje, če se objektivno drži, tistih gospodov na svetlo, kateri direktne volitve zdaj zagovarjajo.

Gospod dr. Kaltenegger je dalje rekel, da je nekaka nezadovoljnost v ljudstvu zato, da ne voli direktno.

Gospôda moja, jaz nisem slišal nobenih takih pritožeb, pritožbe ljudstva pa sem slišal take, da ima le preveč voliti. Ne da bi jaz to šaljivo rekel, nego mislim, da ljudje zaupajo svojemu deželnemu zboru; kedar volijo naši ljudje, dobro pomislijo, in tako so nas že dvakrat v deželni zbor volili. To je pokazalo ljudstvo, da ono vé, kam in zakaj voli. In čeravno se je takrat slišalo iz ust več gospodov, da naj nas zavrže, da naj nas nič več ne voli, vendar je ljudstvo skazalo zopet svojemu razpuščenemu deželnemu zboru zaupanje, ter ga vnovič volilo. Ali če bi ne bile tačas volitve v deželni zbor, ampak v državni zbor, bi se naše ljudstvo ne bilo takrat vdeleževalo volitve. (Istina, prav res je!)

To je spričalo, kaka zveza je med narodnimi zastopniki in med našim ljudstvom, in da narod stoji zvesto za deželno avtonomijo.

To pa dokazuje tudi, da je le malo ljudstev tako umnih, kakor je naše slovensko. Meni se zdi, kar nemško avstrijsko ljudstvo zadeva, da ono vse na komando dela, pošilja prošnje zoper konkordat, podpisuje prošnje za direktne volitve in tako naprej vse na komando. Naše ljudstvo pa, čeravno je zavest konstitucionalna v njem, ni zahtevalo direktnih volitev v državni zbor; njemu gotovo ni za to, da bi se deželni zbori odstranili in da bi se v državni zbor potopili, ampak ono želi, da se avtonomija deželnega zbora povekša, da, ta zavest je v našem ljudstvu. To je gotovo in prepričani ste lahko, da, odkar se v slovenskem jeziku tukaj govori, vse hrepeneče po razpravah sega, jih dobro poslušajo ali pazljivo prebira, na drugej strani pa s tem ni zadovoljno, kar se v državnem zboru govori in godi.

Gospod dr. Kaltenegger je rekel, da je treba, da se volijo neposrednje državni poslanci zarad tega, da v dotiki ostanejo z volilci in da morejo izvedeti, kako so volilci zadovoljni ž njimi.

Gospod dr. Kaltenegger je mislil na to, da ljudstvo zna enemu po zaupnici, drugemu pa po nezaupnici svoje misli in želje izreči. To se pa tudi lahko stori pri posrednjih volitvah, kajti vsak poslanec je voljen v deželni zbor od volilcev posamesnih. Iz tega vzroka ni treba zahtevati neposrednje volitve. Sicer se pa želje dandanašnji tudi lahko izjavijo po časnikih. In tako tudi znamo slučaje v naši deželi, da se je nezaupnica od volilcev izrekla poslancu, ali to ga ni premaknilo in ne spreobrnilo. (Veslost, pohvala.) Kajti so tudi taki poslanci, bodi-si voljeni direktno ali indirektno, ki ostanejo tudi po nezaupnici na svojem mestu in se ne brigajo več za volilce. Kako da se poslanec obnaša, koliko se na nezaupnico ozira ali ne, to odvisi od tega, kakor je izrejen, kakor je značajan, ali ima čisto in dobro ali pa kosmato vest. (Smeh, živa pohvala.)

Nadalje pravi gospod dr. Kaltenegger, da je neobhodno potreba, da bi mi direktne volitve vpeljali zarad enakoličnosti z ogerskimi deželami.

Gospôda moja, zopet je vrag pëto pokazal. Da, gospôda moja, ravno tako bi se godilo nam Slovanom, ako direktne volitve mi vpeljemo, ravno tako, kakor se godi Srbom, Romanom, Slovakom, Hrvatom in Nemcem v ogerskih deželah. (Živa pohvala. res je!) Tam kraljujejo Madjari, tu bi pa kraljevali Nemci, tako bi mi sami sebe na smrt obsodili. (Pohvala.) Gospodje, ne pričakujte, da bodele tako lahko to vojsko izpeljali! Ta vojska, katero ste zdaj z besedami začeli, zna na drugo pot pripeljati našo ustavo, in tega bodo tisti krivi, ki so sekiro na dobro vkoreninjeno drevo, na deželno ustavo, postavili. Temu pa se bomo kot Avstrijanci ustavili s pomočjo dobro vkoreninjene deželne ustave, drugič z oktobrsko diplomom in tretjič z zavestjo vseh avstrijskih narodov, ki se ponemčiti ne dadó. (Pohvala.)

Če gospod dr. Kaltenegger pravi, kako krepko na Ogorskem žila ustavna bije, je, gospôda moja, prav žalostno, da moram reči, da tam včasih skoraj preveč žila bije, posebno pri volitvah, kadar, kakor je znano, več volilcev pade mrtvih. (Veslost.) Ali, gospôda moja, je li to posebno potrebna lastnost zavesti ustavne? Pomislimo, da imajo tudi Angleži ustavo in to dobro vrvanano ustavo, ravno tako Amerikanci, pa vendar take pestiljubne zavesti nimajo.

Gospod dr. Kaltenegger pravi, dá nas Ogorska zarad tega nadvlada, ker ima centralni parlament.

Ali ona nas zarad tega ne nadvlada, ampak ona nas zarad tega nadvlada, ker se Cislajtanija ne opira na naravno podlago, ker hoče tak parlament organizirati, kamor niti Čehi, niti mi in drugi nečejo iti, ker dobro vemo, da bi nam tam z nogo na vrat stopili Nemci. Mi smo zarad tega slabiji od Ogrov, ker nas ena stranka zmirom še podjarmiti hoče, mi smo zato slabiji, ker še danes v Avstriji svoje pravice našli nismo, mi smo zato slabiji, ker se ustava neče tako predrugačiti, da bi s krepilno avtonomijo stopila v zvezo. (Živa pohvala.) Da pa nas Cislajtance nadvlada Ogorska, to je gotovo. Pa v čem to posebno leži? V „ausgleichu“ v delegacijah! Ključ vam jaz lahko podam, kje je ta vganka skrita. 70% plačamo mi in 30% plača Translatanija, ali v delegacijah, kjer se ima sklepati, kam in kako in koliko se ima denarja obrniti, ima Ogorska 60 in Cislajtanija tudi le 60 poslancev! To je ključ, da eden plača 70%, drugi pa le 30%, glasov v delegaciji imate pa obe strani enako veliko. In ker nam je znano, da neka ideja madjarska ima zmiraj poljske glasove za-se, se lahko razvidi, da pri glasovanji mi pademo; mi plačujemo, uni pa razdeljujejo. (Živa pohvala.)

Pa če je gospod dr. Kaltenegger rekel, da bi bilo mogoče ako bi bili neposrednje voljeni poslanci v

državnem zboru sedeli, da bi vse to bilo drugače postalo, da bi ne bilo tako poravnanje z Ogri mogoče, mislim jaz, da to je ravno narobe. Ako bi bili sedeli v državnem zboru poslanci navdani prave avtonomije, bi se gotovo ne bila potrdila tista nesrečna „pogodba“ in če ravno je stal cesarski reskript od dne 27. februarja 1867., po kateri so Ogri vse pravice in predprave dobili, ktere so bile z mečem pretrgane, in ktere so se jim zdaj dale brez da bi si bila država le zagotovila ohranila, da se bode tanka zveza med nami in med njimi le ohraniti zamogla in da bodo oni spolnovali svoje obljube. Če bi bili pa neposredno voljeni poslanci sedeli v državnem zboru, bi bili se pa še poprej vdali, kakor poslanci deželnih zborov in kakor mi slovenski poslanci, ki smo zoper to poravnanje glasovali.

To pa je gotovo, da, ako bi bila zavest državnega zbora taka, kakor je pri našem narodu, ne bil bi on nikdar potrdil ogerske poravnave. (Resnično.)

Gospod dr. Kaltenegger pravi dalje, dajte državnemu zboru, kar je državnega, dajte deželnim zborom, kar je deželnega.

Na to odgovorim: Avstrijska država obstoji iz več posamesnih kraljevin in dežel, ki se niso nikdar v eno državno telo vtopile. Po tej avstrijski naravi je tudi oktobrska diploma, kakor sem popred razložil, dala pravico postavodajstva deželam, in le za občne stvari posredno državnemu zboru. To je načelo, pravilo, po katerem se more soditi, kaj da spada v državni in kaj v deželni zbor. Na tej poti pa ne pridemo do direktnih volitev, temveč po pravici trdimo, da le deželni zbori imajo pošiljati poslance v državni — posrednji zbor.

Gospod dr. Kaltenegger hoče direktne volitve dalje iz občnih državljskih pravic izvirati. Jaz se spet sklicujem zopet na to, kar sem poprej od oktobrske diplome rekel. Vrh tega pa vprašam, ali nima vse ljudstvo pravico „voliti“, če ravno voli le deželni zbor in posredno po svojih poslancih v državni zbor. Če je kaj še pomankljivega o tem, moramo le še razširiti pravico „voljenja“, kar mi tudi želimo, pa pri naših nasprotnikih ne najdemo podpore, kakor bi bilo misliti in bi bilo doslednjo, če govoré o državljskih pravicah, o neomejeni volilni pravici (allgemeines Stimmrecht), kakor je govoril gospod Kaltenegger.

Gospod dr. Kaltenegger pravi dalje, da državni zbor, ki ga deželni zbori volijo, je pravi svet dežel ali „Länderrath.“ Dobro! to je prav in to mora še drugače biti, kakor je danes, ako hoče Avstrija po oktoberski diplomati prav se organizirati, po kateri imajo večje ali manjše dežele vse postavodajstvo, kakor je v oktoberski diplomati pripuščeno, vse, kar zadene notranje, razun občnih stvari.

Da vsi deželni zbori, ki govoré o direktnih volitvah, ne mislijo tako, kakor gospod dr. Kaltenegger, dokazuje to, da so v drugih deželnih zborih poslanci naravnost predlog stavili, da naj se napravijo direktne volitve za hišo poslancev, pa da naj se namesto hiše gospodov ustroji „Länderkammer.“

Gospôda moja, to bi se že dalo slišati, ali iz tega vsega vidimo, da v novi agitaciji ni edinega principa. Eni hočejo volitve deželnih zborov odstraniti, drugi naravnost pravijo, da to ne gre, in ti, mislim, da bolje spoznavajo naturo naše države in važnost deželnih zborov.

Kar je še dalje gospod Kaltenegger rekel od malih reči, da zdaj poslanec ne more shajati več s poslom, da ne morejo ob enem zborovati državni in deželni zbori, to je bolj postransko, nima nobene take veljave, da bi se o tem dalje govorilo, in tako se čas tratil.

Ali naposled je vendar treba še ogledati nagib (motiv) za direktne volitve, še pogledati in ozirati se na to — ker to v zvezi stoji — kako naša zdanja vlada o tem misli. Kakor so časniki pripovedovali in mislim, da je to res, hoče vlada pri direktnih volitvah ohraniti obstoječe grupe in liberalci, ki so hoteli te grupe odpraviti, so se vstrašili tega liberalizma ministerskega. (Veselost.) In spet je vrag pëto pokazal, mi vidimo iz tega, da gre prav za kaj drugega, kakor za „liberalne“ ideje. Direktne volitve gredo na to, da bi se deželni zbori podkopali. Kteremu to ni jasno, da, ako se enkrat direktne volitve vpeljajo, da se državni zbor po direktnih volitvah vstroji — in to sem slišal iz ust ministra, očeta direktnih volitev, kterega nočem imenovati — bodo deželni zbori pred ali potlej onemogli, poslanec naj zapusti zbor, naj zapusti politično pot, ta naj vzame bukve pod pazduho in naj gre. (Veselost, živahna pohvala.)

Nam ni mogoče tega raztolmačiti, niti nas za to obvezati, da bi mi na zgubo nam pomagali, deželni zbor zatreti, da bi mi pustili v središču vladati parlamentu črez nas, kjer bi Nemci sklepali na pogin drugih narodov. Vsak nas, gospôda moja, ima toliko sočutja, toliko rodoljubja do našega naroda, da ne damo, da bi politično zginil; mi imamo toliko ljubezni do Avstrije, da jo svarimo, da, ako to izpelje, se bode nezadovoljnost narodov širila, in ne bode več srečna Avstrija. (Dobro.) In imamo tudi pravico braniti ustavo deželnega zbora, kajti obljubili smo, da hočemo jej zvesti ostati; ko bi jo mi od sebe vrgli, bi bili nehvaležni sinovi svojega očeta — deželnega zbora.

To pa rečem, da prememba državne ustave je važna stvar, ali popolnoma se mora zgoditi. Cela ustava mora biti pregledana od vseh narodov, da se vsi zedinijo, ne pa, da se hočejo vpeljati direktne volitve in še to zatreti, kar je „avtonomije“ v naši ustavi. Čas je drag. Ako se samo s Čehi ne složi država, je velika nevarnost za Avstrijo. Ker pa ta stranka vendar ni tega zahtevala, se kaže očitno, da hoče vendar le še naravnost dalje centralizirati kakor do zdaj. Tako je, dragi gospodje, ki hočete direktne volitve. Mene pri tem le veseli, da vi, ki ste prestopili mejo, ste s tem sami izrekli, da se ima ustava prenarediti, in bode se tudi spremenila, a pa ne po vaši volji, ako bode čas ugodnejši ker nam gre za Avstrijo. Ako pa nazadnje vi zmagate, nastopila bode centralizacija in germanizacija. Če pa smo mi Slovani vojsko zgubili in vi jo dobili, jo je zgubila z nami tudi Avstrija, ali Slovanstvo — ne! (Dolgotrajna gromeča pohvala.) —

Dr. Bleiweis predlaga konec debate. Predlog je bil sprejet, tedaj je govoril le še poročevalec dr. Costa tako-le:

Na govor gospoda poslanca dr. Kaltenegger-ja je tako obširno govoril gospod poslanec dr. Toman, da ne bode treba razlogom gospoda dr. Kalteneggerja od moje strani odgovarjati.

Na kratko rečeno, je moja misel v tej stvari ta: Gospod dr. Kaltenegger je pravo misel izrazil, ko je rekel, da se čuti neka nezadovoljnost ljudstva; „Missbehagen des Volkes“ pa nisem tako razumel, da bi ljudstvo nezadovoljno bilo zato, da nima pravice voliti v državni zbor. Jaz sem to-le v obče razumel in res pri-trdim temu, da nezadovoljnost ljudstva se ne dá tajiti. Iz tega izvira, da vse hrepení po premembi naše ustave, in to premenenje je eno stran napeljalo v to, direktne volitve oznanjati za tisto zdravilo, po kterem bi se nezadovoljnost ljudstva lahko odpravila. Ali jaz mislim, če bi se zgodilo, da bi se še enkrat centraliziralo, bi se iz novega slaba skušnja pokazala, kakor se je prvič pod Bahom, drugič pod Šmerlingom,

in tretjič tudi sedanjega ministerstva sistema ni boljša, kakor unih, ki so propali. Nek nemšk poslanec je rekel: ideja oktoberske diplome, to je tisto, kar bi moralo pred očmi biti vsem državnikom v Avstriji, ki hočejo z novega osnovati Avstrijo. In tudi jaz mislim, kadar bode spet nastopila prava ideja oktoberske diplome, tista ideja, ktera se z eno besedo lahko izrazi — čeravno je beseda morda taka, da tu ali tam nastane strah pred to besedo — če namreč nastopi federalizem v vseh državnopravičenih kraljestvih in deželah — potem bomo morda tako osnovo pridobili, da bodo avstrijski narodi zadovoljni in nezadovoljnost se bode potem odstranila. Če pa Nemci, kar jim tudi nečemo braniti — se vé da v Avstriji, ker zunaj Avstrije ni pripuščeno — želijo med seboj ože zveze, tedaj jim tudi Slovani ne bodo nikdar nasproti stopili; napravite si svojo nemško skupino, nam pa dajte zedinjeno Slovenijo, ktere vsi želimo. (Dobro! Gromeča pohvala.)

Potem se je glasovalo. Predlog dr. Kalteneggerja za direktne volitve je padel; predlog deželnega odbora zoper direktne volitve pa je bil z veliko večino sprejet.

Slovansko slovstvo.

* *Slomškovih „Drobtinice“* 20. tečaj je nedavno prišel na svetlo in se prodaja po 1 gld. 20 kr. Vrednik jim je bil gosp. Fr. Kosar, dekan v Kozjem na Štajarskem. V tem tečaju se nahaja tudi iz zapuščine nepozabljivega knezoškofa Slomškega dragocen sestavek „Pastirska hrana“.

* *Slovenski tabori*. Za prosto slovensko ljudstvo spisal dr. Vošnjak, izdalo in založilo politično društvo v Mariboru. — Brošurica v 3 razdelkih v lahko umevni in gladki besedi popisuje bistvo taborov, kje so dozda na Slovenskem bili in o čem se je sklepalo. Glavarju okolice ljubljanske g. Pajku pa še posebno priporočamo to knjižico, da se mož podučí, kako se „Versammlung unter freiem Himmel“ po slovenski, ali, če slovenske besede ne mara slišati, po kranjski pravi.

Ozir po svetu.

Pogled na bojišče v Dalmaciji.

(Konec.)

Tako vidimo Dalmacijo v vsem zanemarjeno brez napredka v kmetijstvu, brez obrtnijstva in kupčijstva. Iz lastne moči se ne more povzdigniti. Kdor je bogat, postane še laže bogatejši, — kdor je siromak, ostane siromak in si le težko prisluži svoj vsakdanji kruh.

Zato je dolžnost vladi, da pride na pomoč deželi. Ni ne to zadosti, da se izpisujejo davki in s silo tirjajo, — treba je tudi kapitala na posodo dati, in v Dalmaciji bode kapital donasal obilne obresti.

Mislino si zadej turško Hrvaško, Bosno, Ercegovino obdelano, po cestah in železnicah med seboj, z družimi bližnjimi deželami in z Dalmacijo zvezano, po tej poti pa kupčijo in obrtnijo povzdignjeno — kako vesel razgled stopi pred naše oči! — Ta razgled naj naši vladniki pred očmi imajo, — to naj bode cilj in konec njihove politike!

Dalmacija je sicer le primorska dežela, al ona je ključ, kateri odpira pot v Turčijo.

Brez prevdarka, brez pameti se je besedovalo dozda tako-le: turške dežele so na nizki stopinji kmetijstva in obrtnijstva, tedaj tudi Dalmaciji ni pomagati. To je prazna čenčarija; narobe je pravo: „ker imamo Dalmacijo, zato jo hočemo v bolji stan spraviti in obdržati, tedaj moramo v dežele, ki so za njo, vriniti se, omikati jih in si jih pridobiti.“

Zmiraj smo le tiščali v Nemčijo, kjer za nas ne marajo in od kodar nobenega prida nimamo, — v jutrovi deželah pa je vsaka vlada, in še celó pruska imela več upljiva kakor Avstrija!

Nobena dežela v Avstriji nima na malem prostoru toliko trdnjav kakor Dalmacija. Že v starodavnih časih so si jih naredili in francoska in avstrijska vlada jih pomnožile.

Leta 1866. je bilo le toliko vojakov v deželi, kolikor jih je treba bilo za brambo trdnjav, namreč kakih 10.000. Le malo krdelo je bilo v gornji Dalmaciji za vojsko na planem odločeno, in temu se je pridružila narodna straža (terrier). Teh je bilo 22.000, ki so bili dobro oboroženi. Bili so pa razdeljeni na 2 kampa, namreč v „mobilno“ vojsko in v „reservo“ za brambo dežele. Koliko moč ima ta narodna straža, to bi bili Lahi izvedeli, ko bi bili leta 1866. napadli Dalmacijo, — to pa pozveda zdaj tudi avstrijska armada, ki se že mnogo tednov bojuje s Kotorci in še si jih ni podvrgla.

Dalmacijo moremo tedaj ohraniti — le, ako nam je narod zvest, zato je treba to zvestobo gojiti in ne je žaliti. Ne vojaška sila more nam ohraniti to deželo, ampak le udanost in zvestoba naroda.

Dalmacija je poleg mornarjev še 5 odstotkov naroda dala v brambo dežele, — zdaj po novi vojni postavi jih mora v vojsko dati le 3 odstotke. Ali ni bilo staro bolje kakor novo?

Al za to se vlada ni brigala; vse je hotela le po enem kopitu osnovati, in to je največ naredilo punt.

Zares! ako nočemo za Dalmacijo kaj več storiti kakor dozda, in če hočemo napačno pot hoditi kakor smo jo hodili zdaj, potem je pa bolje, da se odkrijamo Dalmacije; kajti vsak sold, ki ga potrošimo za-njo, je zavržen, in vsaka kaplja krvi, ki jo prelije naša armada, bila bi v nebo vpijoča pregreha. Potem naj se pa Avstrija tudi odpove vladarstvu, ker bi kazala, da ni sposobna, da bi obstala.

Če pa tega nočemo, nastopimo drugo pot, in to prav resno in brez obotave.

Dajmo obdelati zemljo, — naredimo ceste in železnice v Dalmacijo, — sklenimo kupčijsko zvezo s turškimi deželami, ki so za Dalmacijo, — povzdignimo šolstvo in vstopimo se odločno na stran slovansko: to so naloge, ki jih ima spolniti vlada.

Tako čez nekoliko let ne bode Dalmacija več siromaška, zapuščena, in ne bo nepotreben „kamniten rep“ avstrijsk, ampak postala bode cveteča, srečna dežela.

Mislino tudi na to, kaj nam bode Dalmacija veljala, kedar se začne prekucije na Turškem, ktere bodo pred ali pozneje, in ne več dolgo, tako gotove kakor je amen v Očenašu.

Vrtec lepoznavski.

Visoka pesem.

Zložil Jovan Vesel-Koseski.

(Dalje.)

VI.

Daj nam dnes potrebno vse.

Scer dajaš brez prosbe nam osebno,
Vidiš prej, kaj sila je, ko mi,
Ceniš kar je vsakimu potrebno,
Prej ko v njem se želja prebudi;
Daš otroku gladnemu v zibelki,
Kar mu moč izreči še ne da,
Cvetlici na trati, v gozdu jelki
Dojde brez besed zahtevanja.

dotičnega kraja oglasil, da bi bila ta važna razdela prav dobro dognana! Sploh mi je bilo malo všeč, ko je neki govornik lansko leto zahteval, naj se kmetijske podružnice le po občinah ali srenjah osnujejo, češ, da farna razdela je nestanovitna, po srenjah pa najbolj gotova in stanovitna. Naravnost rečem, da sem se čudil, da se tej modrosti ni noben udov protistavil. Jaz mislim, da ravno narobe je pravo; stanovitnost je le po farni razdeli, ne pa po srenjah. Kolikokrat so se že le v zadnjih 20 letih srenje prestrojile, spremenile itd., vsak vé; kolikokrat pa fare? Malo katerikrat! Marsikje bi bila res potreba velika, se je tudi že mnogo prosilo, pa zgodilo se ni. Pa tudi ljudstvo se za srenjsko razdelo malo zmeni, farne pa se stanovitno drži, tako da se farni razdeli celó ustavlja, čeravno še dobro kaže. Zato ne vem, kako je mogel uni gospod osnovi kmetijskih podružnic po srenjah toliko prednost dajati; znabiti je bil „liberalizem“ v nevarnosti? Vse lahko mogoče. Saj je tudi ravno tisti gospod trdil, da župniki niso sposobni za predstojnike kmetijskih podružnic. In zakaj ne? Čudite se modrovanju: „Kaj pomaga, da so res nekteri župniki goreči in marljivi predstojniki podružnicam; ko pa umrjejo ali bodo prestavljeni, podružnica hira in peša, in na zadnje vse zaspí“. Ti nesrečna stvar ti, da tudi duhovniki mrjó! Ko bi bili župani ali grajščaki postali, bili bi neumrljivi in še za predstojnike kmetijskim podružnicam sposobni!?

Pa — pustimo šalo, ter prašajmo rajši resno: Kdo je več za kmetijstvo storil duhovniki? grajščaki? župani? Kdo ima več zaupanje — duhovniki? grajščaki? župani? Nič se duhovnikom ni treba bati, kam bo tehtnica potegnila, al ta klofuta je bila potrebna, sicer bi bil „liberalizem nove ère“ v nevarnosti.

Konečno še dostavljam, da naj bo letna plača toliko mala, kolikor le mogoče, ker gotovo je poglavitna potreba, da k kmetijski družbi tudi mali posestniki in kmetovalci kolikor največ mogoče pristopajo. Dozdanja plača pa je bila za kmeta prevelika. Želeti bi bilo tudi — če bi denarne moči pripuščale — da bi saj kmetijski udje sèm ter tjà kako novo seme zastonj dobili, ali kak kratek poduk itd. Tako bi se jih čedalje več privabilo in tako tudi namen kmetijskih podružnic čedalje bolj dosegal.

Obrtnijske stvari.

Obrtnija s kranjskimi slamniki in drugo slamnato robo.

Išče te sreča, um ti je dan
Najdel jo boš, ak — nisi zaspan!

Središče tega obrtnijskega oddelka so Domžale, vas pri dunajski cesti na desni obali Bistrice. Slamarija je že od nekdanj tu vgnjezdjena, al od napredka se noter do poslednjih let ni kaj znalo, kajti vse se je le okoli starega kopita sukalo. Po zadnji nesrečni vojski pa se je pokazal očividni razvoj.

Tirolska društva, ki so poprej tù samo blago nakupovala, so si tu velike tvornice (fabrike) postavila, v kojih se slamniki veliko hitreje izdelujejo.

Ali je s tem ljudstvu zdatno pomagano ali ne? Res je, da se mnogo blagá izdela in razprodá, a ljudstvo samo životari, drugi bolji dobiček uživajo. Idimo v tvornice in oglejmo stroje (mašine). Ali res veljajo sila denarjev? ali je res tako umetniško delo? Samo prost pritiskovalni vod (Hebel) je, in akoravno je železen, gotovo ne veljá na tisuče. Vse drugo orodje ni opisovanja vredno. Kaj pa so trgovci? Razumni ljudje so, to je res, al preučeni niso, kajti so nekteri, ki še

svojega jezika pravilno pisati ne znajo. — Žalostno je tedaj — brez ovinkov naj rečem — da se domačini za lepo obrtnijo na svoji zemlji tako malo brigajo! Kupčija se, razun zahoda, na vse kraje močno razteza, in kakor se kaže, vedno bolj, najbolj pa proti vzhodu. Ali pa ni za to Slovenec bolj pripraven nego Tirolec, ki ne zná niti slovenskega niti kakega drugega slovenskega jezika. Slovenec obhodi s svojim jezikom lahko skoraj vse kote od Triglava do Urala, tako pa drugi namesti njega tržujejo, misleči, da so edini vir blagostanja celi okolici, čeravno je le ljudstvo vir njihovega. Pri kupčiji — to je po celem svetu tako — gleda res vsak le na svoj lastni dobiček; zato se ne more zahtevati, da bi pri tej obrtniji drugače bilo. Al da ne bomo domači tujcem delali s svojimi žulji, treba se je prvič učiti, da gremo naprej in ne ostanemo tam, kjer smo bili pred sto leti. Kar pa se tega tiče, radi sicer priznavamo, da so naši kmetje, ki se pečajo z izdelovanjem slamnikov, poslednja leta lepo stopinjo naprej storili; prav čedni so njih slamniki in dober kup. Drugo pa, česar je treba, je kapital, da se na roci napredka malo rokodelstvo povzdigne v veliko obrtnijo. Da tega mali rokodelci ne zmore, to je gotovo, — kapitalisti naši pa so dosihmal na malo kaj drugega mislili, kakor na to, da so kupčevali z žitom. Žitarji so bili ali so še zdaj — to je vsa njihova inteligenција! Kar je kmet pridelal, to so ti prodajali in še prodajajo. Da bi se bili kaj več poprijeli, — da bi bili z umom svojim povzdignili obrtnijo, za to imamo žalibog! le celó malo izgledov.

Na noge tedaj rojaci! ki imate denar. Zdramite se za obrtnijo. Škoda, ki jo utegnemo, Bog daj da ne, prepozno zapaziti, utegne biti dvojna: prva v obrtnijskem oziru, ker bi tujstvo bogate studence na svoj mlin napeljalo in domačim vzelo; — druga v narodnem oziru, ker od tujca se ne more pričakovati, da bi srce imel za národne naše potrebe.

Delovanje

deželnega zbora kranjskega 1869. leta.

III.

V 12. seji je dr. Bleiweis stavil sledeči nujni predlog:

Slavni deželni zbor naj sklene: Deželni zbor naj na temelji §. 19. deželnega reda za vojvodino kranjsko prevdarja, kako od 21. decembra 1867. leta začeni razglásene splošne postave in naredbe ustrezajo deželni koristi.

V ta namen naj se izvoli odbor 5 udov iz vsega zbora, ki o tem podá sl. zbornici potrebne nasvete. —

Ko mu zbornice predsednik dovoli besedo, utemeljuje dr. Bleiweis najpred nujnost predloga svojega, potem pa predlog sam tako-le (po stenograf. zapisniku):

„Vtrdil bodem predlog svoj kar mogoče na kratko.

Po §. 19. deželne ustave je deželni zbor sklican, da presoja in nasvetuje, kako razgláseni splošni zakoni in naredbe ustrezajo deželni koristi.

Stojé na temelji deželne ustave, imamo tedaj pravico, spustiti se v razsojo državnih postav; al oziraje se na mnogotere postave in naredbe, ktere so nam došle iz rok državnega zbora od 21. decembra 1867. leta počeni, veže nas tudi dolžnost, da se spustimo v to presojo. Veže nas pa dolžnost iz dveh obzirov: prvič z ozirom na korist dežele naše, in drugič z ozirom na korist Avstrije. (Dobro, dobro!)

To sta obzira, iz kterih bodem utemeljil predlog svoj.

Obzir prvi je obzir na korist naše dežele.

Kar se tiče te koristi, došle so nam v preteklih dveh letih mnogotere naredbe in postave, po katerih so se v vseh okrajinah domovine naše čule dosti glasne in dosti očitne pritožbe: pritožbe namreč, da se mnogotere postave in naredbe ne strinjajo niti z avtonomijo deželno, niti s tukajšnjimi materialnimi interesi, niti s pravicami narodnimi, in niti z verskim čutjem katoliškega našega naroda. (Živa pohvala.) Dunajski zbor, v katerem nemški liberalizem zvonec nosi, žalibog, da je prezrl prava in posebnosti različnih kraljestev in dežel v Avstriji. Bili so sicer tudi naši poslanci v tem zboru, in krepko so mnogokrat povzdignili svoj glas zoper take naredbe, al žalibog! da glas je ostal le glas vpijočega v puščavi. (Dobro, dobro!) Mala peščica poslancev naših, združena s poljskimi in tirolskimi poslanci, majorizirana je bila po oholem glasu nemških gospodov, ki so si za vodilo postavili glasovito načelo: „Sic volo, sic jubeo“, — in konec je bil besedi.

To je prvi obzir, — obzir na korist domovine naše.

Drugi obzir, s katerim vtrjujem predlog svoj, je obzir na korist Avstriji.

Slovenci so bili vsigdar in so še dandanes lojalni Avstrijani (živa pohvala); vprašanje njihovo je tedaj upravičeno: ali mnoge postave in naredbe, ki smo jih dobili v poslednjih letih, so tudi na korist Avstriji, ktere obstojni del je tudi dežela naša. Avstriji sem rekel, — žalibog, da smo izgubili celó imé (živa pohvala), imé častitljivo, imé starodavno, in da na njegovo mesto stopila je le Cislajtanijska ali pa celó nobeno imé, ker zove se pogostoma le država „der im Reichsrathe vertretene Königreiche und Länder“. Mi ne zanikujemo Magjarom njihovih pravic, ker vemo, da imajo zgodovinsko pravo, — al da so po nesrečnem dvalizmu razkosili Avstrijo na dvoje, da so za-se meso obdržali, nam pa vrgli kosti (veselost, gromeča pohvala), da so navalili nam 70%, na-se pa vzeli le 30%, — da so nas žrtovali centralizmu nemškemu, to, gospôda moja, to je krivica, — to je, kar je nevoljo naredilo po vseh drugih kraljestvih in deželah; to, gospôda moja, je tisti glasoviti „Ausgleich“, kterege se radujejo vnanji sovražniki Avstrije, ki hrepené po razpadu njenem! (Gromeča pohvala.)

Častita gospôda! tak je tedaj stan naš, tak je stan Avstrije, — nihče ga tajiti ne more; vsak pa ga mora obžalovati, komur je za Avstrijo mar. (Dobro, prav!)

Ker so tedaj državni naši poslanci — še enkrat rečem — brez vspeha se potegovali za to, kar je na korist nam in Avstriji, — ker njih beseda ni obveljala na odločnem mestu, stopi tedaj dolžnost na deželni zbor naš, da on resno preudarja, kako bi bolje prihodnost vstvarili ozi naši domovini Sloveniji in pa državi Avstriji, ter potem nasvetuje, kar je dobro in potrebno na blagor občni.

To je drugi obzir — obzir na korist Avstriji.

Živo po vsem tem priporočam, naj slavni zbor sprejme ta moj predlog. (Dolgotrajna gromeča pohvala.) —

Zbor je sprejel predlog. V odsek peterih so bili izvoljeni: dr. Bleiweis, dr. Razlag, dr. Toman, Svetec, dr. Zarnik.

Ta odbor je dovršil sporočilo, namenjeno deželnemu zboru in od konca do kraja natisnjeno v 43. listu „Novic“, — zato ga na tem mestu ne ponavljamo več. Da bi ga bil deželni zbor sprejel z veliko večino, ako ne bi bil mahoma zaključen, gotovo je.

Med opravili deželnega zbora smo omenili tudi oskrbovanje deželnega premoženja ter deželnih ali družih, deželni skrbi izročenih zavodov.

Da so ta opravila od prevelike važnosti za deželo, ni nam treba mnogo dokazovati. Dosti je, če povemo, da gré tukaj za to, kako se ohranjuje in obrača deželno in zavodno premoženje, kako zadostuje dežela svojim potrebam in dolžnostim, in zavodi svojemu namenu; odkod se vzamejo potrebni pomočki za tiste potrebsčine, ki v lastnem deželnem ali zavodnem premoženju nimajo zaloge, toraj tudi za kaj in koliko je treba deželne priklade na davke.

Iz tega samega je že razvidno, kako živo se tiče deželno gospodarstvo dežele in njenega blagostanja, sploh pa tudi posebej vsacega, ki davek plačuje.

Treba tedaj, da častitim svojim bralcem podamo, kolikor nam prostor dopušča, vsaj kratek posnetek iz računskih sklepov ter proračunov deželnega gospodarstva, iz kterege se bo vsaj to videlo, koliko je glavnine, potem koliki so za 1870. leto prihodki in koliki stroški.

V deželni oskrbi, tedaj pod gospodarstvom deželnega zbora, so zdaj naslednji zakladi ali fondi:

I. Zaklad od zemljiške odveze. Iz njega se, kakor je znano, izplačujejo obresti od zemljiških zaveznic ali obligacij, potem tiste teh zaveznic, ki se vsako leto izsrečkajo, in potlej stroški, ki jih prizadevajo opravila servitutne odveze.

Ta zaklad ima za 1870. l. stroškov 624.217 gld. Njegovi prihodki za tisto leto so:

1. Odplačila nekdanjih podložnikov, in sicer:

a) na istini . . .	186.000 gold.
b) na obrestih . .	37.200 „
c) na letnih obročinah (anuitetah)	22.082 „
d) na zamudnih obrestih . . .	9.000 „
vsega skupaj . . .	234.482 gold.

2. Državne odkupnine za mrtvaščino enoletna obročnina 64.137 gold.

3. Drugih prejemkov 400 „

4. Deželna doplačila po prikladi na davke, in sicer:

a) 24% na prave (direktne) davke daje 226.300 gold.

b) 10% na vžitnino daje 34.199 „

skupaj 206.499 gold.

Potem je vsega prihodka 559.518 „

Če se primeri k stroškom, kaže se pri-

manjkave 65.098 gold.

ktera se pokrije z brezobrestnim posojilom od države.

II. Deželni zaklad, iz kterege se jemlje, kar je treba, za deželne potrebsčine in naprave, to je, za deželni zastop in deželne urade, za bolnišnico in posilno delalnico, za deželno priprago, za pogon ali šub, za žandarske staní, za bolnike in zdravstvene reči sploh, za šolstvo, ceste itd.

Ž njim v zvezi so ti-le podzakladi: domestikalni, porodnišni, najdenišni, norišni in od posilne delalnice.

Stroškov ima deželni zaklad za 1870. leto:

a) svojih lastnih	156.700 gold.
med kterimi je za deželni zastop in deželne urade	15.964 gold.
za oskrbo bolnikov . .	85.000 „
za cepljenje koz in sploh	
za zdravstvo	8.700 „
za pogon ali šub . . .	11.500 „
za žandarske kvartirje ali staní	6.200 „
za priprago	9.400 „

za mosti in ceste	10.000 gold.
b) za podzaklade, in sicer	
1. za domestikalni	31.332 gold.
2. za porodišni	8.717 „
3. za najdenišni	36.093 „
4. za norišni	8.976 „
5. za posilno delalnico	40.751 „

Vseh stroškov, lastnih in podzakladnih
je tedaj 280.556 gold.

Tem nasproti je prihodka, ki ga ima od svojih reči

a) deželni zaklad 39.000 gold.

b) kar ga imajo takisto
podzakladi, in sicer

1. domestikalni	48.877 „
2. porodišni	451 „
3. najdenišni	1.060 „
4. norišni	684 „
5. od posilne delal- nice	34.339 „

To je vsega skupaj 89.313 gold.

Če se ta prihodek primeri stroškom,
kaže se primanjkuje 191.243 gold.
ki se bo morala pokriti ali založiti z prikladami na
davke, in sicer se naloži

a) 16% na prave davke, kar bo dalo 156.700 gold.

b) 10% na vžitnino, kar bo dalo 34.200 „

skupaj 190.900 gold.

Potem takem bo deželne priklade za 1870. leto za
zemljiško odvezo in za deželni zaklad skupaj 40 od-
stotkov na prave davke, 20 odstotkov pa na vžitnino.

Škoda, da deželnemu zboru zavolj nezgodnjega
sklepa letos ni bilo mogoče, odpraviti, kakor je na-
merjal, deželno najdenišnico, kar bi prihranilo (kakor
bomo zdolej le na drobno povedali) sčasoma deželi zelo
velike stroške, ki znašajo zdaj za najdenice sploh okoli
60.000 gold. na leto, kar samo pobere 6 odstotkov de-
želne priklade.

III. Bolnišni zaklad ima za 1870. leto

stroškov 41.277 gold.

prihodkov pa 44.656 „

Dohodki sicer, kakor se vidi, prevagujejo; ali ne
sme se pozabiti, da je tukaj vmes 31.900 gold., ki jih
deželni zaklad za svoje bolnike plačuje.

IV. Zemljedelski zaklad ima zdaj svojega last-
nega premoženja, to je, glavnine 14.015 gold.
prihodkov za 1870. leto je 1.297 „
in stroškov 234 „

Od presežka ali prebitka je namenjenih 1000 gold.
kmetijskim nadaljevalnim šolam.

V. Sirotinski zaklad ima svojega premoženja,
to je, glavnine 195.194 gold.
prihodkov za 1870. leto 12.732 „
in stroškov 7.794 „

VI. Peter Pavel Glavarjev zaklad za bolehe
in uboge ima glavnine 131.892 gold.
prihodkov za 1870. leto 9.776 „
stroškov 4.366 „

VII. Zaklad za zidanje deželne norišnice ima
glavnine 83.090 gold.
prihodkov za 1870. leto 4.366 „
stroškov 381 „

VIII. Normalski šolski zaklad ima
glavnine 86.540 gold.
prihodkov je za 1870. leto 8.723 „
in stroškov 6.901 „

To je na kratkem pregled deželnega denarnega
gospodarstva po računih za 1868. leto in proračunih za
1870. leto.

Da bi deželni zaklad otresel, kolikor mogoče, stro-
škov, stopil je deželni odbor pred letošnji zbor z na-
svetom, naj se odstrani naprava, v katero se jemljejo
nezakonski otroci, navadno „špitalarji“ imenovani.
Al ta predlog je bil eden izmed tistih, katerih deželni
zbor ni mogel letos več rešiti zato, ker je vlada zbor
mahoma končala. Da bralci naši izvedó, kaj je bilo
pripravljeno, povzamemo iz odborovega sporočila, kte-
remu je bil dr. Bleiweis poročevalec, sledeče črtice:

Slavni zbor! V 21. seji lanskega deželnega zbora
obveljal je sklep, naj se dela na to, da se najdeniš-
nica v Ljubljani popolnoma odpravi; predno pa se dá
to dovršiti, naj se predrugači organizem porodnišnice
in najdenišnice. V isti seji so bila sklenjena načela,
po katerih naj deželni odbor osnuje novo uredbo ome-
njenih institutov.

Ko se je deželni odbor vsled tega sklepa lotiti
hotel izdelovanja take reforme, so ga presilni stro-
ški v ljubljanski najdenišnici in v vnanjih najdeniš-
nicah, ki se zdaj po novi državni postavi od 29. fe-
bruarja 1868. leta deželnemu odboru na znanje dajejo
vsaki mesec, vstrašile tako, da je opustil izdelovanje
naročene mu postave, ter je pozvedeti dal na tanko
vse stroške, in se ob enem do deželnega odbora v
Linc, kjer je lanski deželni zbor gornje-avstrijski po-
polnoma odstranil najdenišnico, obrnil z vprašanjem:
kakošne nasledke ima v zgornji Avstriji popolna od-
prava deželne najdenišnice? Po §. 6. gori omenjene
državne postave od 29. februarja leta 1868. ima namreč
vsak deželni odbor drugim deželnim odborom vsaki
mesec naznanjati najdenice, kateri so bili na račun do-
tične dežele v najdenišnico sprejeti. Deželnemu našemu
računarstvu je po takem bilo mogoče na tanko pove-
dati, da na stroške kranjskega deželnega zaklada
je najdenicev v Gradcu 8, na Dunaji 5, v Pragi 1, v
Trstu pa 782, — stroški za vse te znašajo za eno leto
35.527 gold., — v ljubljanski najdenišnici pa jih je
zdaj 1032, in za te znašajo stroški enega leta 24.926
gold. 77 kr. Po takem ima deželni zaklad kranjski za
vse najdenice skupaj letos plačati 60.453 gold. 77 kr.,
ako se do konca tega leta ne sprejme še drugih več.

Tolika sila stroškov za najdenice same, ktera od
14 krajc. priklade direktnih davkov požre sama 6 kr.,
tedaj blizo polovico priklad, je osupnila deželni odbor
tako, da je mislil, opravičenje imeti za popust izdelo-
vanja nove organizacije in to temveč, ker si je pred
oči postavil še stroške za bolnike z 85.000 gold.
stroške za pogón (Schub) in priprege

(Vorspann) z 9.400 „

skupaj 94.400 gold.

kteri se plačujejo iz deželnega zaklada in v katerih se
nič prihraniti ne dá.

Ako seštejemo stroške za najdenice, za bolnike, za
pogón in preprege, stopi nam pred oči ogromni znesek
od 154.853 gold. 77 kr., ki požró deželnih denarjev
toliko, da so nam roke vezane skor za vse druge
stvari, ktere so deželi iz mnogostranskih ozirov živo
potrebne in za ktere celó nič storiti ne moremo brez
novega obloženja ljudstva našega z novimi prikladami.

Gledé na ta žalostni denarni stan deželni, kteremu
bi se celó malo pomagalo le z nekterimi premembami
najdenišnice, je vést vezala deželni odbor, da se je,
kakor je gori rečeno, obrnil do deželnega odbora v
Linc, in ga vprašal: kako stojijo v gornji Avstriji
zdaj stvari, ko nimajo več najdenišnice. Deželni zbor
Linški je z dopisom od 16. avgusta, šte. 7430, odgo-
voril, da odstranjena najdenišnica nikakoršnih škod-
ljivih nasledkov nima, samo v porodnišnico
dohaja manj nosečih žensk in po takem ima učilnica
nekaj manj materijala.

Z ozirom tedaj 1. na nezmagljive stroške, po katerih je dežela kranjska za najdenice prizadeta, ki bode po natančnem preračunu v 10 letih, to je, od leta 1859. do 1869. za najdenice plačala 198.623 gold. 41½ kr. — in 2. z ozirom na dopis iz Linca, da po odpravi najdenišnice niso nastali nikakoršni škodljivi nasledki, kaže se preočitno živa potreba, da se odstrani najdenišnica tudi pri nas, a da se tudi brez moralne škode odstraniti more, in da se po takem princip, ki ga je slavni deželni zbor odločno odobril v 21. seji lanskega zbora, to je, odprava najdenišnice brez skušanja kakih reform kar naravnost vresniči. — S tem pa, da se odpravi najdenišnica, ne gré na to, da bi se odstranila tudi porodnišnica (Gebärhaus). Porodnišnica mora ostati, ker je potrebna tako, kakor iz drugih ozirov bolnišnica, da namreč noseče ženske imajo pribežališče, v katerem morejo poroditi in da se vzdrži učilnica za babice, ki je edini pogoj, kterege se po zapisniku od 31. januarja 1862. leta, ko so deželne dobrotne naprave iz rok vladinih prešle v roke deželnega zastopa, držati mora deželni zastop.

Da bi se pa gradivo (materijal) učilnici porodstva ne oškodovalo, dalo bi se to storiti tako, da se noseče ženske iz zdravilnih obzirov jemljejo že po preteku 8. meseca nosečnosti v porodnišnico, tedaj tudi že 4 tedne pred porodom, in da smejo, ako za to prosijo, ostati tudi 4 tedne po porodu v porodnišnici. Privabilo bi se pa tudi porodnišnici več nosečih žensk s tem, kakor se je v Lincu storilo, ako bi se tudi takim zakonskim ženam, ki so dokazano revnega stanú in ktere zaduje tedne nosečnosti težko stane, si z delom svojih rok kruh služiti (delavkam in drugim takim), velika dobrota naklonila, da 4 zadnje tedne svoje nosečnosti brez plačila dobijo pomoči v porodnišnici.

Po vsem tem tedaj stavi deželni odbor sledeče predloge: 1. Najdenišnica v Ljubljani prestane 1. julija 1870. leta, to je s 1. julijem 1870. leta se noben otrok ne vzame več v najdenišnico ljubljansko. 2. Najdenci, ki so zdaj v deželni oskrbi in kateri pridejo do konca julija 1870. leta v ljubljansko najdenišnico, ostanejo v deželni oskrbi po pravilih, zdaj še veljavnih. 3. Zarad tega, da ostane porodnišnica in učilnica za babice stopijo 1. julija 1870. leta sledeče določbe v veljavo. (Sledijo 4 določbe.) 4. C. k. ministerstvo notranjih oprav se naprosi, da prihodnjemu državnemu zboru predloži premembo državne postave od 29. februarja 1868. leta o tem, da deželni zakladi taci dežel, v katerih ni najdenišnic, niso dolžni plačila za najdenice odrajtovati vnanjim najdenišnicam, temuč da plačajo le stroške za ženske svoje dežele, ako so revne, dokler so v porodnišnici bile. 5. Ti sklepi se naznanijo c. kr. deželni vladi.

Že gori je bilo rečeno, da se prestanek najdenišnice ni mogel skleniti in sicer zato ne, ker je bil deželni zbor nenadoma zaključen.

Vrtec lepoznanški.

Visoka pesem.

Zložil Jovan Vesel-Koseski.

(Dalje.)

VII.

Odpusti krivde nam.

Bog ljubezni, slika poterpljenja,

Milosti, pravice večni Bog!

Dnevno dolg naraša nam življenje,

Sledni dan je širji greha krog.

Vemo res natanjko voljo tvojo,
Glasno nam v oserčju govori,
Vbogamo pa rajši glavo svojo,
Redkokrat ki modro nam veli.

Mesto de krepost bi izvolili,

Verlo šli po stopnicah pravice,

Vmolknemo ko zloba rogovili,

Veterno al sledimo ji vstric.

Mnoštvo želj prešernih in pohota

Najde pot do serca našiga,

Zgovor koj si skuje zla pomota,

Ako vest privólenja ne da.

Bog visok ljubezni, poterpljenja,

Milosti, pravice sveti Bog!

Našiga ne sodi tak življenja

Pično clo, kot kaže zakon strog.

Ne plačuj po naši nam zaslugi,

Meri nam po lastni milosti,

Opri nas v omahanju in tugi,

Brata kot podpiramo i mi.

Skaži nam, ko zderknemo, dobrote,

Bodi lek, če stiska čut gorjup,

Vedri nas, ko žugajo pomote,

Zdrami vest, preti ko greha strup.

Zjasni vid, v obleki ak sobolni

Skriti volk se bliža himbno nam,

Divji al ko vepar serda polni

Tik nasprot zakruli tu al tam.

Vsmili se, ko dobriga sovražnik,

Grešna sla, kalí oserčja čut,

Zlosti duh nam, blagodjanja lažnik,

Polzno past nastavlja tiho ljut.

Klicaj nas, omama ko presladka —

Kače kip — nam bliža skrivno se,

Ko v prepad oberne pot pregledka,

Spomni nas, vernitve čas de je!

Nas miluj, ko pravi sled zgubimo,

V igro klam le vid obračamo,

Čednosti ko lestve zapustimo,

Spolnimo telesu voljo vso.

Vsmili se, takrat gospod ljubezni,

Proge teh napak odpusti nam,

Glav omôt, in serca zmede strezni,

Zgub de vsak pomembo vidi sam.

Tudi mi smo bratam odpustili

Čisto vse, ki bercali so nas,

Zvezki zdaj med nami so le mili,

Vlada le dobrote blagi glas.

Blagor tem, ki ljubi, ki sovraži,

Sreče cvet, ki škodo nam želé,

Mira slad, ki preganjaje draži,

Dobro vsim, ki vrag nasprot stojé.

Dnes ki nas terpinči al ožali,

Bodi nam umirjen tudi dnes,

Jutro de zedinjeno se hvali

Strog vladar zadostenih nebes.

Tak se nam bo milo prizaneslo,

Kar vestí nadlega rahli čut,

Sreča bo med nami sjajno geslo,

Djan ob moč kraguj šipavno krut.

(Dalje prihodnjič.)

Delovanje*)

deželnega zbora kranjskega 1869. leta.

IV.

Zavolj posebne važnosti, ki jo ima za našo deželo zadeva o gruntnem davku, in zavolj posebne skrbljivosti, s katero je vselej obravnaval deželni zbor to zadevo, je sklenil odsek, kakor druga leta, tako tudi letos, zastran njega posebno poročilo podati.

Glasilo se je to sporočilo, kteremu je bil poslanec Svetec poročevalec, tako-le:

Slavni zbor je lansko leto pritrdil nasvetu, naj se z ozirom na to, da ima v kratkem priti nova postava o gruntnem davku, ne prosi več, kakor prejšnja leta, od ministerstva odpust davka po nekem stanovitnem percentu ali v nekem stanovitnem znesku, ampak naj se gleda na to, da se bo po Njih Veličanstvu milostljivo izdani sklep od 31. decembra 1864. leta na tanko dopolnoval. To je danes stališče, na katerem se nahajamo. In odsek mora potrditi ter z veseljem naznanjuje, da želje po slavnem zboru lani v tem oziru do vis. c. kr. vlade izrečene, niso neuslišane ostale.

Kar je namreč slavni zbor lani od slavnega predsedstva c. kr. deželne vlade prosil, naj bi se po omenjenem Najvišem sklepu od 31. decembra 1864. leta gruntne davek ne odpisoval samo zavolj slabe letine, ampak tudi zavolj preobloženja; potem naj bi se tisti zneski, ki se imajo zavolj preobloženja odpisati, že precej od začetka leta izločili in ne tirjali; in potem naj bi se nasveti, koliko in komu se ima kaj odpisati, konec vsacega leta in pred ko mogoče predlagali, temu vsemu popolnoma ustreza ukaz, ki ga je izdalo c. k. finančne direkcije predsedstvo 19. avgusta 1869. t. l., št. 929 do c. k. okrajnih glavarstev in c. k. davkarij, in ki se od besede do besede glasi tako-le:

„C. k. finančne direkcije predsedstvo v Ljubljani je izdalo 19. avgusta t. l. pod št. 929 do vseh c. k. okrajnih glavarstev in c. k. davkarij naslednji ukaz: Visoko c. k. finančno ministerstvo je z odpisom od 7. t. m. zastran tega, kako se ima izvršiti Najviši sklep od 31. decembra 1864. leta, le-sem odgovorilo, da bo v prihodnjem pri odpisovanju davkov na dve reči gledati, namreč na preobloženje in pa na zadrege, ki jih časa okoliščine prizadenejo posamesnim davka plačevalcem in občinam. Od teh dveh reči (momentov) se prva ne spreminja, in le druga je podvržena premembam in negotovosti. Iz tega pa nasleduje, da se ima po takih krajih Kranjskega, ki so najbolj preobloženi, tisti davkov znesek, za kterega so preobloženi, vsako leto, do splošne uravnave gruntne davka, odpisovati, in da je potem le od okoliščin, ki med letom nastopijo, zavisno, ali se tem krajem še drugi zneski, razen omenjenega, in potlej ali se tudi še drugim krajem dežele kaki davkovi zneski odpišejo ali ne.

Ob enem je visoko c. kr. finančno ministerstvo zapovedalo, naj se za to skrbi, da bodo nižje gosposke že ob začetku vsacega upravnega leta tiste zneske, ki se imajo posamesnim davka plačevalcem, celim občinam in okrajem zavolj preobloženja vsikakor odpisati, izločevale in posebej zaznamovale, oziroma ne pobirale ter dotičnih davka plačevalcev, občin in okrajev nikakor ne s silo nadlegovale.

Vsled tega se s tem ukazuje nižim gosposkam in uradom, naj, če je treba po zaslišanji zaupnih mož, občinskih županov in finančnih ter davkovskih uradnikov, ki so v okraju, najdalje do konca oktobra t. l. individualne, vestno sestavljene izkaze od tistih davka pla-

čevalcev, za ktere so se ali se bodo v izkazih zavolj odpisanja davkov predloženih ali predložiti se imajočih svetovali zneski za odpis samo zavolj preobloženja brez obzira na kake druge okoliščine, — kateri zneski se imajo precej za leto 1868. in za naprej zavolj odpisovanja posebno zaznamovati, ter se ne smejo pobirati, — semkaj podajo z natančno povedbo, koliko ima vsak davka plačevalec vsega davka, in koliko se ga je posebej zaznamovalo, ali naj do tistihmal naznanijo, da nič tacih zneskov ni, kateri bi se posebej zaznamovati imeli.

Pri tem se opominja, ker gozdi kranjske dežele z davki niso preobloženi, naj se pri dotičnih nasvetih na to gleda.

Ker se ima zaznamba tistih zneskov, ki se imajo stanovitno odpisovati, vselej od začetka leta napraviti, naj se ta zaznamba na podlagi najvestnejše pozvedbe precej naredi ne samo za 1869. leto, ampak tudi za 1868. leto, za ktere se še ni odpisovalo, in naj se zaznamovani zneski za zdaj ne pobirajo.

Za naprej naj se pa vselej že od začetka vsacega upravnega leta zneski, ki se imajo zbog znane, nespremenljive okoliščine preobloženja posamesnim davka plačevalcem, celim občinam ali okrajem vsikakor odpisati, izločijo in zaznamovajo, oziroma ne pobirajo, in naj se zavolj teh zneskov dotičnim davka plačevalcem ali okrajem nikdar sila ne dela.

Nasveti za odpis naj se pa, kakor doslej, po izvedbah in s posebnim ozirom na okoliščine, ki so med letom nastopile, semkaj storé proti koncu vsacega leta, in sicer posebej

- a) iz znanega nespremenljivega vzroka preobloženja;
- b) iz vzroka, da je davka plačevalec v stisko prišel zavolj slabih časov.

Iz tega nastaja za podstoječe davkovske gosposke in urade nezogibna dolžnost, da na premislek vzamejo in semkaj oznanijo, do kterega dne tega leta bodo nasveti mogli semkaj priti, da se bodo odpisni nasveti pod a) in b) mogli do konca tega leta za razsod godni viši gosposki predložiti. — Ta oznanila in poročila naj se pred ko mogoče po c. k. okr. glavarstvih semkaj pošljejo.“

Le eno vprašanje je zdaj še, namreč to, ali bodo tudi izvršilni organi, to je, c. k. okrajna glavarstva in c. k. davkarije svojo nalogo na tanko in vestno dopolnovali v tem obziru, da bodo, kolikor je koli mogoče, vse preobložene izkazovali, ter ne gledé na veliki trud in težave, ki jih ima tako delo, za to skrbeli, da bodo ti vsi, kolikor mogoče v pravični razmeri, deležni dobrote, z Najvišim sklepom od 31. decembra 1864. leta jim namenjene. Le ako tudi ti organi storé svojo dolžnost, nadjati se je primerne in zdatnega vspeha, ker je znano, da vis. c. kr. ministerstvo, ki preobloženje naše dežele z gruntnim davkom že od zdavnej previdi in pripoznava, nikdar ni odrekovalo privoljenja, da bi se ne odpisovalo vse, kar se je od teh nižjih organov za odpis predlagalo. Ako pa nižje gosposke za kateri kraj nič ne predložé, potlej se samo ob sebi razume, da ministerstvo tudi nobenega odpisa privoliti ne more. To je bilo, kakor je podoba, tudi krivo, da se je za 1867. leto več ko dve tretjini menj odpisalo, kakor za 1866. leto; to je krivo, da se nekim okrajem odpisujejo precejšnji zneski, a drugim, ki so tudi preobloženi, nič; ali da se istemu okraju eno leto odpiše, drugo ne.

Iz spodej pridjanega izkaza je razvidno, kako se je v imenovanih dveh letih po raznih okrajih zastran tega godilo. Vidi se, kako različno se je ravvalo, kako ne enako je bila dobrota razdeljena. Odsek opominja za primer le notorično ubozih okrajev Kočevja, Ribnice in Velikih Lašč, kterim se obe te leti ni skoraj čisto nič odpisalo.

*) V prejšnjem listu na 383. strani namesti 39.000 gold. beri 3900 gold.

Po vsem tem je eno gotovo, namreč to: ako hočemo, da se blagosrčni namen Njih Veličanstva izpolni, moramo z vso pazljivostjo na to gledati, da se pozvedbe, kdo je preobložen, po vseh okrajih, in to kolikor mogoče, enakomerno storé. Zato bo treba, da se tista c. kr. okrajna glavarstva, ki so doslej v tej reči zao-stajala, prebudé na živeje delovanje; da, če potrebujejo kacega navoda ali nauka, jim se ta dá, in ker je po-sebno na tem ležeče, da so zaupniki, ki se po finan-čnega vodstva ukazu smejo privzeti, res izvedeni, za-nesljivi in tudi pred ljudstvom zaupanja vredni možje, zato naj bi se priporočilo c. k. glavarstvom, v ta namen jemati tudi take možé, ktere bi občinski zastop sam zato izvolil.

Odsek je tedaj sklenil, slavnemu zboru neke, tem ravno razloženim okoliščinam primerne nasvete postaviti.

Vrh tega je odsek pri pogovoru o gruntne davku premišljal in pretresal še neke druge nepravilnosti, ki naj bi se v zljajšavo davka plačevalcem brž ko mogoče odpravile.

Ljudem se namreč izdajajo davkovske buk-vice še zmirom samo v nemškem jeziku, čeravno je že zdavnej obljubljen, da bodo tudi v slovenskem.

Potem je pri nekih davkarijah večkrat ta navada, da ljudem, ki imajo na več bukvic plačevati, če kaj na odbot (à konto) prinesó, jim se to ne zaračuna po primeri na vse bukvice, ampak včasí menda iz same lágoti (komoditete) samo na ene bukvice.

Potem se pa lahko zgodi, da je na ene bukvice ves dolg za celo leto izplačan, na druge pa za celo leto še ostane, in ljudjé, ki so mislili, da je znesek, ki so ga plačali, vsaj za ene kvatre, ali morebiti za pol leta za ves davek zalegel, ostanejo po omenjenem rav-nanju še naprej v dolgu in rubežni.

Poslednjič se je omenilo katastralne reambulacije, ki je še zmiraj v naši deželi, in odsek je bil zastran nje te misli, da je zdaj gledé na novo postavo o zem-ljiškem davku najbrže odveč, in da bi lahko prenehala, ali vsaj, ako se vladi zdi še potrebna, naj bi se vsaj nikakoršni stroški več občinam ne nakladali, ker ima po §. 14 omenjene nove postave vse take stroške sama država trpeti.

Odsek prinaša tedaj sledeče nasvete: Slavni zbor naj sklène:

Slavne c. k. deželne vlade, oziroma c. k. finančne direkcije predsedstvo se prosi:

- a) naj blagovoli svojo pozornost obračati na to, da se bo Najviši sklep, dotično njegov ukaz od 19. avgusta t. l., šte. 929, po vseh okrajih, kolikor koli mogoče, enakomerno spolnoval, ter v ta namen delovati na c. kr. okrajna glavarstva in c. k. davkarije, ako bo treba, z naukom in spodbudo;
- b) naj blagovoli c. kr. okrajnim glavarstvom priporočiti, da bodo pri pozvedovanju, kdo je preobložen, za izvedence in zaupnike privzemali tudi take možé, ktere občinski zástop (županije) za ta namen naznani;
- c) naj blagovoli poskrbeti, da se davkovske buk-vice izdadó v nemškem in slovenskem jeziku;
- d) naj blagovoli c. kr. davkarijam ukazati, da naj tistim davkaplačnikom, ki na več bukvic plaču-jejo, njih delna plačila (Theilzahlungen), ki še niso zapadla (fällig), kolikor je mogoče, na vse buk-vice enakomerno zaračtujejo;
- e) naj blagovoli poskrbeti, da se vsi stroški za ka-tastralne reambulacije, če te vsled nove postave o zemljiškem davku ne prenehajo, po §. 14. te po-stave, prevzemó na državo, in se občine od njih rešijo.

Pregled,

koliko se je vsled najvišega sklepa od 31. decembra leta 1864. raznim okrajem Kranjskega odpisalo gruntnega davka s tretjinsko priklado za leto 1866. in 1867.

Ime okraja	Za leto			
	1866		1867	
	gold.	kr.	gold.	kr.
Bistrica	4192	4	4208	56
Brdo	6082	42	nič	nič
Črnomelj	5604	43	3177	64
Idrija	704	31	477	89
Kamnik	610	28	nič	nič
Kočevje	nič	nič	nič	nič
Kostanjevica	2741	48	nič	nič
Kranj	10.661	95	nič	nič
Kranjska gora	24	56	71	66
Krško	3563	43	nič	nič
Lašče (Velike)	104	73	nič	nič
Litija	313	10	nič	nič
Ljubljana, mesto	nič	nič	nič	nič
Ljubljanska okolica	17.667	20	nič	nič
Loka	5023	92	nič	nič
Lož	1864	41	733	62
Metlika	3227	69	2593	79
Mokronog	2790	95	nič	nič
Novomesto	5493	6	2951	72
Planina	2607	54	469	84
Postojna	4596	19	6546	41
Radeče	1199	95	nič	nič
Radoljca	243	7	nič	nič
Ribnica	nič	nič	nič	nič
Senožeče	3695	39	*)	
Trebno	3733	45	1766	81
Tržič	195	7	nič	nič
Vipava	2644	78	2897	45
Višnja gora	6664	17	nič	nič
Vrhnika	8495	18	nič	nič
Žužemberk	1464	3	760	13

*) Senožee so bile to leto združene s Postojno.

Ko je c. kr. deželni predsednik iz vladinega stališča razjasnil gori omenjene 4 predloge in rekel, da predloga prvi in drugi sta že rešena po vladinem ukazu, ki je letos šel do okrajnih gospósk in davkarij, in da tudi 3. predlog se bode rešil v tem smislu, 4. predlog pa da se ne dá izpeljati, ker katerska reambu-lacija je od cenitve davka popolnoma neodvisna in stroškov njenih ne more država na-se vzeti.

Poslanec Dežman opominja, da, ker se davki od-pisujejo, s tem odpisom odpadajo tudi deželne in občinske priklade, po tem odpadku pa deželni za-klad in dohodki občin škodo trpijo; zato nasvetuje, naj se deželnemu odboru dá nalog, da prevdari, kako bi se tej škodi v okom prišlo.

Za njim poprime dr. Toman besedo in govori tako-le:

Jaz nisem mislil o tej stvari govoriti, ktero je opomnil prečastiti govornik. Moram mu prav dati, da moramo pozorni biti, kako da bomo skrbeli za to, da, ako se davki odpisujejo, naš odškodovanski zaklad ne trpi preveč, ker sicer nas ena druga stvar v večo za-drego spravi, kakor pa davki. Kar pa zadene sploh naše zemljišne davke, se je o njih že toliko v našem zboru do zdaj govorilo, da ni potreba vseh tožeb o zemljišnem davku, in vseh prošenj vsakokrat ponav-ljati, temveč bi se skoraj smelo upati, da, kar gospod deželni predsednik sam pripoznava, da je dežela pre-

obložena, in ko je od ministra prišel ukaz, po katerem se prav tolmači najviši sklep od 31. decembra 1864. leta, kateri se je do zdaj v škodo naši deželi rabil, da se bode gospod deželni predsednik potegnil za to, da bi se naši deželi, kar zemljišne davke zadene, pravica skazala, da bi se tolikanj odpisalo, kakor je mogoče. Da vsi davkarski uradniki ne dopolnujejo na tanko in enako svoje naloge, kaže nam dotični pregled, koliko se je odpisalo davka za ta in oni okraj, in to je prav, da je odsek ta pregled poročilu pridjal.

Če človek pogleda ta pregled, mu pade na enkrat v oči taka različnost o tem, koliko je za en okraj odpisano bilo in koliko za drugi, in vendar so si ti okraji enaki, kar zemljišne davke zadene, to je, da so z zemljišnim davkom enako preobloženi.

Človek mora misliti, da ta različnost izhaja po tistej osobi, ktera v enem okraju bolje za ljudstvo skrbi, kakor v drugem. Glejmo samo ljubljansko okolico. Leta 1866. se je odpisalo 17667 gold. 20 kr., za leto 1867. pa nič, da-si je ravno isti sklep bil za leto 1866. kakor za leto 1867., in če je bila leta 1866. preobložena z davki, je bila 1867. leta ravno tako preobložena. (Res je!)

To je le ena sama prilika, s katero dokažem, kaka krivica se more goditi, ako se ne spolnuje po najvišem sklepu to, da bi se odpisal davek, s katerim je kdo preobložen; to je zapovedano, in ni nobenemu na prosto voljo dano.

Če pogledamo v pregledu ljubljansko okolico 1866. leta, in spet ribniški okraj 1866. leta vidimo, da ribniškemu okraju ni nič odpisanega, ljubljanski okolici pa 17667 gold. 20 kr.! Kdo je vzrok temu enemu in drugemu? Tisti gospodje, ki imajo za to skrbeti. (Dobro, dobro!)

V radoljiški okolici je bilo leta 1866. odpisano 243 gold. 7 kr., leta 1867. pa nič! Tukaj, gospôda moja, v tem pregledu je zrcalo, kako različni uradniki za naše okraje različno skrbijo (živa pohvala), in ker jim je na prosto dano, kako eden za eno leto skrbi, za drugo pa ne, kakor se je godilo ljubljanski okolici.

To je žalostno, in mislim, da prečastiti gospod deželni predsednik mora sprevideti, da to se ne more na prosto voljo puščati predstojnikom, ali oni hoté spoznati, da so okraji preobloženi ali ne; temveč ako ne storí kdo svoje dolžnosti, mora se po drugem sredstvu skrbeti za to, da se za vse kraje enaka pravica godí. Jaz dobro vem, da so eni okraji bolj in drugi manj obloženi, to mi je znano, ker sem jaz od začetka to stvar sprožil, in na tanko dokazal, kateri so bolj obloženi, ali v tem, kakor sem dokazal, sem vendar tudi dokazal, da take različnosti ni, da bi se za ljubljanski okraj za eno leto odpisalo skoro 17 do 18 tisuč in za ribniški in radoljiški okraj pa nič!

Kdo bode mislil, da je ljubljanska okolica bolj preobložena, ker se vendar lahko vse v denar spravi, kakor ribniška, radoljiška in kočevska, za ktere okraje leta 1867. in oziroma 1866. leta ni bil krajcar odpisan?

Tedaj želimo in prosimo, da prečastiti gospod deželni predsednik posebni pozor ima na to, da se najviši sklep od 31. decembra 1864. leta, dobrot našega presvitlega cesarja, naši deželi izkazana, ne skazuje na enih krajih samo, temveč na vseh krajih, da se ljudstvu dá, kar mu gré.

Dalje bi še rad opomnil, in prosil, da prečastita deželna vlada tudi na to pozor obrača, da če sila tako daleč pride, da ljudje davka plačati ne morejo, da se jim popisati in zarubiti mora premakljivo blago, in potem prodati po javni dražbi, naj se skrbi, da se

fundus instructus potreben za gospodarstvo ne bode prodal; na primer, potrebna živina, vozovi itd. kar je neobhodno potrebnega, da se naprej pelja gospodarstvo.

To je eno, in druga prošnja gré na to, da naj se častiti uradniki davkarski zarad sprejemanja štibrov tako držijo, da bodo kmetje, katerih nekteri imajo do 10 ur hodá svojo štibro plačati, svoj posel kar hitreje mogoče opraviti mogli; da ne gledajo uradniki na vsako minuto, na vsako četrto ure, ali na nekatere dneve, če kdo hoče plačati svojo štibro, če ravno bi se morebiti znali zagovarjati gledé na njih uradniške dolžnosti, da bi ne bili siljeni, sprejeti davkov.

Tretja prošnja gré na to, da, ko imamo skušnje, da včasih se mora več kmetov zarubiti v eni vasi ali občini, ali v sosednih vaseh zarad davka, in gre eden rubit, tako da jih na dan po 10—20 ali še več rubi, za ktero delo mora vsak posebej plačati tako, da na zadnje skor toliko stroškov pride, kakor je pravega davka, naj se temu v okom pride. To ni po pravici. Prosim tedaj, da deželna vlada skrbi, da se take napake odpravijo, in da se rubežno plačilo enako razdeli na vse ob enem, ali na en dan rubljene, z eno besedo, da se po krivici in nepotrebno ne napravljajo stroški ljudém. (Živa pohvala.)

Za dr. Tomanom govori še deželnega glavarja namestnik Peter Kozler tako-le:

V lanskem delovanjskem sporočilu je stalo tudi to-le: „Pa tudi nekatere c. k. okrajne gosposke niso storile svoje dolžnosti. Tako se za l. 1866. kočevskemu in ribniškemu okraju ni čisto nič, in laškemu samo 104 gold. 79 kr. odpisalo, čeravno je sploh znano, da spadajo ti kraji med najsiromašnejše“.

Tedanje sporočilo je nagnilo gosp. deželnega predsednika, da je deželnemu odboru obljubil poslati pregledni izkaz od tistih zneskov, ki se bodo vsled najvišega sklepa od 31. decembra 1864. l. vsakemu okraju na gruntne davku za 1866. in 1867. leto odpisali.

Ta obljuba prečastitega g. deželnega predsednika mi je dala priliko, da sem v odseku storil predlog, naj se ta pregledni izkaz letošnjemu sporočilu zastran gruntne davka priloží, ter se je moj predlog po vseh odsekovih udih potrdil in izkaz res pridjal.

Najpovršnejši pogled v ta izkaz kaže, kako različno se je ravnalo, kar je že tudi g. dr. Toman omenil, in moram reči, da se po moji misli ni delalo s primerno marljivostjo. Jaz spominjam le to, da se je zavolj Ribnice in Kočevja že lani odgovor zahteval.

Tema okrajema se za 1866. in 1867. leta ni ne en krajcar odpisal. Tudi laškemu okraju se za 1867. leto ni čisto nič odpisalo.

Kot zastopnik teh davkovskih okrajev si štejem za dolžnost, prošnjo izreči, da se za črko a), kjer gré za ukaz c. k. okrajnim glavarstvom, to povdari, in da se laški, ribniški in kočevski davkarji zapové, da bodo ta najviši sklep od 31. decembra 1864. leta na tanko spolnovali, da bodo tako tudi moji volilci enkrat presvitlega cesarja milosti deležni. (Dobro!)

Naposled govori poročevalec Svetec tako-le:

Jaz bodem le nekoliko dodal temu, kar so izrekli prečastiti predgovorniki in sicer bodem ob kratkem nekoliko besedi odgovoril prečastitemu gospodu deželnemu predsedniku. Če sem ga prav razumel, se prav za prav vjemamo v poglavitnem; zakaj on se je skliceval na ukaz od 19. avgusta t. l., kterega je tudi odbor z veseljem pozdravljal in ga našel za takega, ki zahtevam deželnega zbora prejšnje leto izrečenim popolnoma zadostuje; in je menil, da zdaj, ko imamo ta ukaz, bi prve točke, ki jo predlaga odbor, prav za prav ne bilo treba. Mislim, da se prav ne razumevamo; zakaj odbor le to namerjuje, da bi se na tanko pazilo,

da bi ta ukaz se spolnoval. Ne vem, da bi zadostilo, če se bode tako spolnoval, kakor dozdanji ukazi. Mi imamo skušnje od poprejšnjih let, da se ukazi niso spolnovali in skrb, da bi se tudi ta ukaz ne spolnoval, mislim, je opravičena po skušnjah, ktere smo do zdaj doživeli. To tedaj, kar predlaga odbor, ni od več, ampak je res od sile potrebno, ako želimo, da se ukaz popolnoma spolni; mislim, da vlada nima za kaj nasprotovati, ako jo prosimo, naj pazi skoz in skoz brez prestanka, da se bode izdan ukaz spolnoval.

Kar se tiče druge točke za črko *b* je tudi izrekel g. predsednik svojo misel, da je tudi v tej reči že ustrezno, kajti ravno omenjeni ukaz vелеva, da naj se privzamejo župani občinski itd. Odbor je ta stavek prevdarjal, ali njemu se je zdelo, da ti zaupniki, kakor jih ima v mislih ukaz, niso taki, ktere bi izbiral občinski zastop, ampak taki, ktere okrajni poglavarji po svoji volji pokličejo in privzamejo. Odboru se je pa potrebno zdelo, da se ti zaupniki izvolijo od občine, in da jih občinski zastop sam naznani za to, ker vemo, da občinski župani, čeravno so občini za zastopnike izvoljeni, niso na vse strani občinski zaupniki. Saj vemo, da se pri županu najpred na to gleda, da zná pisati, in zato morajo ljudje izvoliti tistega za župana, kteri ravno pisati zná; ali pri taki volitvi se ne gleda na posebne lastnosti in druge potrebe dotičnega župana, ktere se večkrat še le pozneje pokažejo, in mislim, da ravno kar se davka tiče, ni vsak občinski župan tudi občinski zaupnik v tej reči. Ravno iz tega vzroka se je pa odseku potrebno zdelo, da bi se vlada posebno naprosila, da bi se jemali za zaupnike taki možje, ktere občina sama za to izbere in dotičnim okrajnim glavarstvom naznani.

Kar se tiče zadnje točke za črko *d* je izrekel gospod deželni predsednik, da ta reč ni prav na svojem pravem mestu, da reambulacija ostane tudi po novi postavi.

Jaz se drznem drugo misel izreči. Po moji misli reambulacije popolnoma prestanejo; le tako imenovana evidencija ostane; ker tudi nova postava skrbi, da bodo, kakor dozda, katasterske premembe razvidne; ali reambulacije v sedanjem pomenu ne bo, in je tudi ne bo moglo biti, zakaj po novej postavi se bode cenitev tako godila, da bodo možje cenilci najpred posamezne parcele cenili; ti opravijo cenitev, in geometer še le pride za njimi, ter potem zaznamova, kaj so cenilni možje rekli, in potem v mapo prenese. Tedaj posebne reambulacije po novej postavi ne bode in je biti ne more; zakaj namen sedanje reambulacije je posebno le ta, da geometer konstatira premembo v kulturah, po novi postavi po geometer nima tega konstatirati, ampak to konstatirajo cenilni možje. (Pintar: tako je!)

Tedaj je moja misel, da po novej postavi reambulacija nima nič več opraviti, in če bi tudi kaj imela, gotovo je, da po §. 14. nove postave o zemljišnih davkih taki stroški ne zadevajo več občine in dežele, ampak samo državo. Torej je po mojem mnenji tudi ta točka popolnoma opravičena.

Kar se tiče predloga g. poslanca Dežmana, moram reči, da ga popolnoma za opravičenega spoznavam, meni se samo treba zdi nekoliko opravičiti odsek, zakaj da on ni takega predloga prinesel pred zbor. Vzrok temu je ta, da to, kar je povedal g. Dežman, spada v budget in o budgetu ima finančni odsek govoriti, ne pa ta odsek, ki je bil postavljen za delovansko poročilo. To je vzrok; drugače pa, kar se same stvari tiče, rad pritrjujem g. Dežmanovemu predlogu. —

Vsi predlogi so bili enoglasno odobreni.

Vrtec lepoznavski.

Visoka pesem.

Zložil Jovan Vesel-Koseski.

(Dalje.)

VIII.

Skusbi ne prepušaj nas!

Dobrih del po stopnici hoditi,
To nam je od nekda tvoj ukaz,
Ne dvomljiv, ne omahaven biti,
Bliža kjer zavodbe se izraz;
Kot junak poguma se napolni,
De stoji v boritvi krepki dob,
Vihri kjer, al množici nevoljni
Kaže strog namembe ostri zob;

Tako tud kristjanu je potreba
Paznosti, poguma in obran,
Zraven pak, de blagor mu iz neba,
Prosbi v sled, obilno je poslan;
Božji dar de ga, veljavna vera,
Čistosti, pravice krepki duh,
V oblu borb, vertečih se, podpera,
Strupa ga otmě posvetnih muh.

Redkokrat je človek srečen tako,
Brez over doverši de obhod;
Vsih skušnjav de ognil bi se jako,
Smertnimu ni dano od prisod.
Pa krepost, kaj bila nek bi vredna,
Ako bi brez truda prišla nam?
Ravno to ji je priklada medna,
De vojak jo pridobi si sam.

Tode boj za zmago to ni igra,
Hteva moč, in terja živ pogum;
Mik mesen je slika žrelu tigra,
Zmiraj ne premaga ga razum.
Bor začne in zatemni se duša,
Misli blesk obdā dvomljivi mrak,
Zmoten duh scer dvignuti se skuša,
Pravih pa namer ne najde vsak.

Vsmili se, gospod, ob uri toti,
Pošli nam primerjeno pomoč,
Krepi nas pogibelni na poti,
Kar preti nesrečo, pihni proč.
Reši nas potuhe in zvijače,
Blodenja, golfije, vernih zmot,
Vari nas pod rožo skrite kače,
Zgini nam nestalniga pohot.

Z mečem daj nam bojevati vere,
Brani nas napada pravde skit,
Čistih mnenj, pogumnih iste mere,
Sledimo pravedne misli svit.
Cesta snag ostani nam podnožje,
Sercu mir tihotni bodi dan,
V tebe up nam varno je orožje,
Dela trud nečimernosti bran.

Bodi nam nevgugana pravica
Geslo zdaj, in zadni dih,
Vednoma medsebna govorica
Srečnih ur, ko časov pusto zlih;
Geslo nam namemba le nebeška,
Božji v dar in čin zaupanje,
Tako nam ne bo dosežba težka,
V sercu kar primernih želj zavre.

ljani. S tem se začenja pri nas prvi zavod te baže, ki je slovanski, za slovanstvo sploh, in za Slovence posebej jako važen. Važen za slovanstvo zato, ker je prvi zavod, ki uresničuje idejo slovanske vzajemnosti na polji obrtnije in kupčije. Važen za nas, ker hitro osvobodi veliki del ljudstva in posebno našega kupčijstva iz rok tujih akcijonarnih zavodov. Ker nimamo v oži svoji slovanski domovini založnic, hranilnic, založilnih, pridobovalnih in začetnih društev, kakor bratje Čehoslovani, moramo, ako se hočemo osvoboditi iz rok nemškutarske in lahonske aristokracije, podpirati take zavode, ki se širijo pri nas iz širje, tedaj tudi naše slovanske domovine. Tak zavod je v „Novicah“ že omenjena „Slavija“, vzajemna zavarovalnica v Pragi, ktero so založili in jo podpirajo imenitni českoslovanski narodnjaki, kakor dr. Fr. Palacký, historiograf česke kraljevine, Jurij knez Lobkovic, grof Otokar Černin, Janez Skrejšovský, lastnik „Politike“ in „Pokroka“, dr. Fr. L. Chleborad, pisatelj in osnovelec českoslovanskih delalskih društev, in drugi. „Slavija“ daje svoje zaloge na dobičke z eskomtovanjem bankinih menjic, s posojili na platežne papire, s posojili na sirotinsko gotovost, s kupovanjem borznih papirjev, zemljišč itd., ter nam more dati popolno nagrado za drago uvero (kredit) tujih in nenarodnih zavodov. Tedaj je vredna, da jo narod naš krepko podpira z obilnim pristopanjem. Področje „Slavije“ je tako obširno, da je vsacemu mogoče, se nje kot družbenik vdeležiti. Kakor sledi iz inserata, ki ga v današnjem listu razglasujemo, so trojni zavarovalni odbori, v katerih je „Slavija“ jako znamenite vspehe dosegla, in sicer: 1) zavarovanje za življenje; tu sem spada preskrbovanje otrok, doto o ženitovanji, dohodke itd.; 2) zavarovanje za smrt; tu sem spada preskrbovanje vdov in sirot, in 3) osnivanje društev za vzajemno podedovanje z načelom: združiti več oseb brez ozira na stan, starost, spól ali občinstvo, da se potem vloge za zavarovane ude pomnožijo prvič z obrestmi in z obrestmi od obresti, drugič z bankinino kupčijo, in tretjič s podedovanjem po takih udih, ki zapusté svoje tirjatve v prid določene dôbe pričakalih udov, ako so umrli pred si izgovorjenim časom. — Po sijajnem vspehu, ktereга je „Slavija“ dosegla v kratkem času svojega obstanka, bode ona še razširila svoje delovanje, ter ima k temu tudi že dovoljenje, tako da začenja zdaj tudi zavarovanje proti škodi ognja in toče.

Iz vsega srca voščimo bratom Čehom k prvemu temu kupčijskemu delu vseslovanskemu srečni uspeh, ter upamo, da bo „Slavija“ v kratkem tudi nam Jugoslovanom domači narodni zavod.

Delovanje

deželnega zbora kranjskega 1869. leta.

v.

Konečno hočemo razložiti še, kako se je deželni zbor poganjal za to, da bi se uresničila narodna ravnopravnost, zlasti pravice po glasovitem členu 19. državnih osnovnih postav zagotovljene gledé na šole in uradnije.

Predno pa začnemo o tem popis po stenografičnem zapisniku, nam se potrebno zdi, zastran šol nekatere okoliščine posebno omeniti, ter je blagovoljni pazljivosti častitih bralcev posebno priporočiti.

Znano je namreč, da naši nasprotniki nemškutarji, *) to je, taki domači ali tuji ljudje, kateri ne privoščijo

našemu jeziku tistih pravic, ki jih imajo jeziki družih narodov, ampak ki delajo z vso silo na to, da bi slovenski jezik bil pankrt, nam tuji nemški jezik pa gospod, naše ljudi posebno sleparijo in begajo s tem, da trdijo, da hočejo národni možje, zlasti slovenska večina deželnega zbora, nemščino iz naših šol popolnoma pregnati, tako, da bi mladina, ki bi prišla iz teh šol, ne znala nič nemškega, ampak samo slovensko. Al ta trditev, kakor se bo iz govorov in sklepov deželnega zbora precej videlo, je od konca do kraja grda laž in ena tistih nepoštenih zvijačin, s katerimi lisičji nemškutarji naše dobrovoljno in neskušeno ljudstvo v svoje mreže lové, da bi slovenski jezik in slovenski narod še naprej zatirali in gospodovali. Ti vrage nam še imé, ki ga naš narod po rodu svojem od nekdaj ima, namreč da smo Slovenci, zatreti hočejo, češ, da to imé se je skovalo še le 1848. leta! Ker se dežela imenuje Kranjska, je tem lisicam lahko, nevedno ljudstvo slepariti s tem, da pravijo: „mi smo Kranjci“ in pod „Kranjcem“ skrivajo potem nemškutarja. Kakor pa so v deželah gornje in dolnje Avstrije, Bavarskega, Pruskega itd. bivajoči narodi vsi Nemci in je njih jezik nemški, — kakor so na Beneškem, Neapolitanskem, Rimskem itd. bivajoči narodi Lahii in njihov jezik laški, tako mi na Kranjskem, dolnjem Štajarskem, Koroškem itd. bivajoči smo Slovenci po rodu in naš jezik je slovenski jezik. Kdor drugače govori, je slepar; bojite se ga: volk je v kožuho ovčjem!

Govori in sklepi, ki jih prinesemo, pričajo določno in jasno, da v deželnem zboru ni šlo za to, kateri in koliko jezikov naj se uči, ampak le zato, v katerem jeziku naj se učé potrebne vednosti, kateri jezik naj bo v šolah na Kranjskem učni jezik. Deželni zbor ni nikdar mislil na to, da bi tuje jezike iz šol pregnal; on ni nikdar preziral latinskega pregovora: „kolikor jezikov znaš, toliko ljudi veljaš“. On je le zahteval, in bode tudi zanaprej na vso moč zahteval, dokler se ne dopolni to, da se, kakor pri Nemcih, Lahih, Magjarih in vseh družih narodih, tako tudi pri nas učijo jeziki in vse druge reči v tistem jeziku, ktereга mladina najbolj razume, to je, v maternem jeziku. Ne samo pravica, temuč tudi pamet in natora zahtevate, da tisti, kdor uči, govori v takem jeziku, da ga podučevani razume, drugače je vse njegovo delo prazno in le muka za učence. Ali bi ne bil to narobe svet, ko bi jel na pr. kak duhoven slovenskemu ljudstvu s prižnice po nemško pridigovati, in mu po nemško verske in druge resnice razlagati? Ravno taka je v šoli. Ali so mar naši visokočastiti rojaki, ki so šli v daljno Ameriko divjim Indijanom oznanovat sveto vero, Baraga, Pirc, Mrak itd. v nemškem podučevali? Nikdar! Ampak hiteli so učiti se indijanskega jezika, hiteli pisati indijanske bukve, in tako te divje narode s pomočjo njih maternega jezika za vero in civilizacijo pridobivati. Ali mar ni naš slovenski jezik vsaj toliko vreden, kakor jezik indijanskih divjakov?

Ako je tedaj res, da je materni jezik najpripravnejši za podučevanje; ako je res, kar se tajiti ne dá, da je materni jezik neobhodno potreben, če se hoče vspešno podučevati, potlej je gotovo tudi to res, da slovenski učni jezik šolskemu uku sploh, in tedaj tudi nemščini ali drugim tujim jezikom ne bo v škodo, ampak v korist.

Domač jezik v šoli in potem v uradnji (kanceliji) pomeni pa tudi domač kruhek. Prejšnja leta, ko se pri nas na slovenski jezik še nič ni oziralo, takrat so bile skoraj vse boljše službe v tujih rokah; naši domači ljudje niso prišli do tega; dandanašnji je za to stran že mnogo boljše, al to se bode še boljšalo, kolikor bolj se bo slovenščina pri šolah, uradih in armadi potrebovala. Najlepši izgled imamo zastran tega nad

*) Od nemškutarja se loči pošten Nemec, ki vsacemu narodni privošči, kar je njegovo.

našo duhovščino. V cerkvi je slovenski jezik učni jezik, zato so pa tudi naši duhovni od svetlega knezoškofa do zadnjega kaplana domači rojaki. Ali mislite, da bi bilo tako, ko bi se po naših cerkvah po nemško podučevalo? Tudi ne.

Zato še enkrat ponavljamo: Domač jezik je tudi domač kruhek! Ako bi to prevdarili vsi naši stariši, gotovo da ne enega nemškutarja ne bi bilo med njimi, kajti kdor je pameten, vendar drugim prosá ne brani, svojega pa vrbcem pušča!

Prestopimo zdaj na delovanje deželnega zbora.

Sporočilo šolskega odbora zarad učnega jezika v šolah in zarad pravoznanstvene akademije ali vseučilišča, kteremu je bil dr. Jan. Bleiweis poročevalec, glasilo se je tako-le:

V 13. in 14. seji deželnega zbora je šolski odbor prejel sledeče predloge v prevdarek:

- a) postavo zastran učnega jezika v javnih ljudskih šolah in v šolah za učiteljske pripravnike;
- b) predlog zarad vpeljave učnega jezika v gimnazije;
- c) predlog zarad naprave pravoznanstvene akademije v Ljubljani s slovenskim jezikom, po okoliščinah pa zarad ustanovitve slovenskega vseučilišča.

Gledé na to, da o teh predlogih so bile obširne razprave že leta 1866., 1867. in 1868. (glej stenograf. zapisnike) misli odbor, da bilo bi odveč dokazovati iznova potrebo, da se v šolah na Kranjskem izuči slovenski — narodni — jezik tako popolnoma, da rabi vsem stanovom v vseh poslih javnega življenja.

Ker neovrgljivi tej potrebi člen 19. osnovne postave o splošnih državljanskih pravicah dodaja slovenskemu narodu tudi pravico, da se mu v šolah ponudi popolna prilika učiti se različnih ved in znanstev v svojem jeziku, tedaj bi šolski odbor lahko prav na kratko svetoval, naj slavni deželni zbor pritrdi vsem predlogom, ki jih je slišal v 13. in 14. seji.

Al tako na kratko ni hotel odbor rešiti važnega svojega náloga, da ne bi se mu očitalo, da vidi le principe, ki so izrečeni v §. 19. omenjene postave, a da ne vidi družih postav.

Po takem tedaj ni smel prezirati vprašanja: ali ima deželni zbor pravico snovati postavo zarad učnega jezika v šolah, in ali ni svobodnejše postopanje to, da se deželnemu šolskemu svetovalstvu po zaslišanji dotičnih občin prepusti odločba učnega jezika?

Treba tedaj vse to bolj na drobno prevdariti.

Kar se tiče večkrat imenovanega §. 19., izrekuje on le načelo (princip), al izvršilo tega načela spada brez ugovora v področje deželnim zborom, kajti lit. m §. 11. osnovne postave za državni zástop od 21. decembra 1867. leta pridržuje državnemu zboru izdelovanje le tistih izvršilnih postav, ki so v tej postavi izrekoma njemu pridržane, izdelovanje vseh ostalih pa spada po §. 12. te postave v področje deželnim zborom. Pri §. 19. osnovne postave o splošnih državljanskih pravicah pa ni rečeno, da je izvršilo onega načela pridržano državnemu zboru, tedaj ne more biti pravda o tem, da spada v področje deželnim zborom.

Dalje se mora tukaj v prevdarek vzeti §. 6. one državne postave, ktera ustanovlja načela javnim ljudskim šolam (Grundsätze für öffentliche Volksschulen). Kdor v tem §. ne ceni besed: „innerhalb der Gesetze“, bode mislil, da samo deželnemu šolskemu svetovalstvu po razgovoru z občinami, ki zdržujejo ljudske šole, gré odločba učnega jezika; — al kdor ne prezira važnih besed: „innerhalb der Gesetze“ v omenjenem §. 6., in kdor bere spis, ki ga je c. kr. ministerstvo pod naslovom „Begründung des Entwurfes eines

Gesetzes, durch welches die Grundsätze des Unterrichtswesens bezüglich der Volksschulen festgestellt werden“, najdel bode v njem jasni komentár omenjenih besedí k §. 6. „innerhalb der Gesetze“, ki se tako glasijo: „In einigen Ländern sind die Bestimmungen über die Unterrichtssprache durch ein Landesgesetz geregelt, so z. B. in Galizien und Böhmen. Insoferne diess nicht auch in anderen Ländern eintreten wird, haben naturgemäss diejenigen, welche die Schule erhalten, das Recht, bei Bestimmung der Unterrichtssprache in massgebender Weise mitzusprechen“. — V smislu postave je tedaj, da tudi deželni zbor odloči učni jezik v ljudskih šolah.

Drugemu gori postavljenemu vprašanju: ali ni svobodnejše mišljenje, da o odločbi učnega jezika imajo tudi občine besedo? se pa dá po pravici nasproti staviti to, da se avtonomija občin tudi sicer ne izvršuje tako, da bi se jim prepuščalo odločevati nauke, ki naj se v ljudski šoli učijo, — da nimajo oblasti odločevati, s kolikimi leti morajo otroci začeti v šolo hoditi itd. In saj je naposled to, da je v ljudskih šolah materni jezik učni jazik tako naravno in po vsem svetu tako navadno, da bi čudno bilo, ako bina Kranjskem se postopalo drugače.

Če pa tudi med slovenskim narodom na Kranjskem celó malo Nemcev živi, vendar se v priloženi postavi za ljudske šole in v predlogu zarad gimnazije tudi na Nemce ozir jemlje, da se zadostuje členu 19. osnovne postave, kateri v 3. alineji veleva, da se javne šole napravijo tako, da se vsak narod v svojem jeziku omikuje brez sile, da bi se moral učiti kakega drugega jezika, kateri se govori v deželi.

Veljavo prislovice: „kolikor jezikov znaš, za toliko ljudi veljaš“ priznavajo tudi zagovorniki ravnopravnosti jezika slovenskega in nočejo izključiti nemškega iz tacišol, v katerih je na pravem mestu, in zato ne nasprotujejo temu, da se v mnogorazrednih ljudskih šolah učenje nemškega jezika vrstí med predmete viših dveh razredov ljudske šole. Isto to veljá tudi v šoli za učiteljske pripravnike, v kateri učni jezik mora biti slovenski zato, da so prihodnji učitelji popolnoma sposobni svojemu poklicu; al tudi v tej šoli naj bode učenje nemškega jezika obligaten predmet.

Da se pa uradnikom cesarskim in deželnim, advokatom in notarjem mogoča naredí raba slovenskega jezika v njihovih službenih opravilih, treba je, da se ravnopravnosti jezika slovenskega odpre pot tudi v viša učilišča. Priznala je vlada sama to že leta 1848., ki je osnovala takrat že dve učilnici pravoslovni v Ljubljani. Vseučilišče s slovenskim jezikom za narod, ki šteje čez milijon stanovalcev, je gotovo le tirjatev pravice. Ako tedaj v Avstriji ne obveljá princip pravoznanstvenih akademij, popolnoma opravičena je zahteva, da se začne snovati slovensko vseučilišče z napravo fakultete juridične in filozofične.

Po vsem tedaj šolski odbor nasvetuje: Slavni deželni zbor naj sklene:

1. Priloženi načrt šolske postave naj se potrdi.

2. Visoka c. k. deželna vlada se prosi, da

a) se v gimnazije na Kranjskem vpelje slovenski jezik za učni jezik, in v Ljubljani naj se za Nemce napravijo nemški paralelni razredi;

b) ako so v odpisu gospoda ministra za nauk in bogočastje od 10. marca 1869. leta, št. 21/Pr., zarad pravoznanstvenih akademij omenjene obravnave že dognane, naj visoka c. kr. vlada pred prihodnji državni zbor prinese načrt postave, kako naj se v Ljubljani napravi akademija za pravoznanstvo s slovenskim učnim

jezikom, — ako pa se take akademije v Avstriji ne dajo osnovati, naj se ustanovitev slovenskega vseučilišča v Ljubljani prične z osnovo juridične in filozofične fakultete.

Postava

veljavna za vojvodstvo Kranjsko

zarad učnega jezika v javnih ljudskih šolah in v šolah za učiteljske pripravnike.

S pritrjenjem deželnega zbora Mojega vojvodstva Kranjskega ukazujem zastran javnih ljudskih šol, to je takih, ki jih vzdržuje država, dežela ali občina, — in zastran šol za učiteljske pripravnike tako-le:

§. 1. Po vseh ljudskih šolah na Kranjskem je učni jezik slovenski, samo v nemških občinah na Kočevskem in v Weissenfels-u je učni jezik nemški.

§. 2. V Ljubljani se pri teh šolah napravijo nemški paralelni razredi ali pa nemške samostojne šole.

§. 3. V šolah za učiteljske pripravnike je učni jezik slovenski.

§. 4. Ministru za nauk in bogočastje nalaga se izvršilo te postave.

Prvi poprime besedo c. kr. deželni predsednik pl. Konrad in v odobruje sporočilo odborovo o tem, da si brez daljnega družega besedovanja prizadeva določiti, kdo da ima oblast ustanoviti učni jezik v šolah. Al čeravno je sporočilo od konca do kraja prav logično izpeljano, vendar je sklep njegov navskriž s členom 6. šolske postave, po katerem deželni šolski svet po zaslišanju tistih, ki so šole napravili in jo vzdržujejo, določuje učni jezik v ljudskih šolah, in to je stališče vladno, kar se tiče učnega jezika v ljudskih šolah. Kar se tiče člena 19. osnovne državne postave, se tudi vlada tega pravila nikdar ne bode dotaknila; al ona se ozira pri tem na faktične potrebe in djanske razmere; zato dopušča v ljudskih šolah določbo učnega jezika prosti volji onih, ki te šole vzdržujejo, in tudi v srednjih šolah noče prezirati narodne ravnopravnosti v smislu člena 19.; al srednje šole (gimnazije in realke), ki so bile gledé na djansko potrebo nemški osnovane, kar mahoma prestrojiti v slovenske, bila bi pedagogična krivica; s tem pa nikakor nočem reči, da bi vlada mislila, da ni mogoče tudi s pomočjó učnega slovenskega jezika v srednjih in viših šolah dospeti do najviše omike, ali da hoče vpeljavo slovenskega jezika kot učnega jezika zavleči „ad calendas graecas“ (do sv. Nikoli); le na vrat na nos se to ne more izpeljati. — Za govorom c. k. deželnega predsednika poslanec Dežman, kteremu ni prav, da je izvzeta samo idrijska šola iz predložene postave, podpira svoj predlog, ki se glasi: „Na Kranjskem se smejo ljudske šole z nemškim in slovenskim učnim jezikom osnovati. Vsak Kranjec ima pravico, da hodi v to ali uno šolo“.

Za njim govori poslanec Svetec tako-le: „Jaz bodem čisto na kratko odgovoril na to, kar je zastran kompetencije opomnil prečastiti gosp. deželni predsednik. On se je namreč skliceval na §. 6. nove šolske postave za ljudske šole, in je izrekel misel, da je predmet, kterega imamo danes na obravnavi, že rešen v §. 6. ljudske šolske postave. On nam po tem takem tako rekoč spodbija tla pod nogami, ker izrekuje, da mi prav za prav nismo več kompetentni, da spada ta reč v kompetencijo druge korporacije, namreč v državni zbor; on je nadalje trdil z ozirom na omenjeni §. 6., da deželni šolski svet ima odločevati zastran učnega jezika, potem ko je zaslišal tiste, ki zdržujejo šole, znotraj mejá, ki jih postave stavijo; da pa te postave niso deželne postave, ampak državne, ker je tudi rekel, da v državnih postavah je povsod že

sprejeto načelo, da ima zastran učnega jezika odločiti isti, kteri šole zdržuje. — Gospôda moja, ko bi to res bilo; ko bi naše državne postave res kje tako načelo izrekovale, potlej bi jaz rekel, da ima deželni predsednik prav, in da mi danes o tej reči nimamo nič govoriti. Al jaz se moram temu naravnost vpreti in reči, da tacega načela jaz nikoli v nobeni naših splošnih postav ne nahajam. Jaz se drznem celó trditi, da v naših splošnih postavah stoji ravno nasprotno. To bodem dokazal precej po členu 19., na kterega se je tudi skliceval gospod deželni predsednik.

Gospôda moja, to načelo, katero je on izrekel in katero on nahaja v §. 6., da imajo namreč zastran učnega jezika odločevati tisti, ki šole zdržujejo, to načelo je ravno nasproti členu 19., zakaj? Člen 19. govori razločno: „Vsa narodna plemena v državi so enakopravna, in vsako narodno pleme ima nepovredljivo pravico, da se mu narodnost in jezik varuje in gojí. Enakopravnost vseh deželnih jezikov v šoli, v uradu in javnem življenji se od države pripoznava. V deželah, v kterih stanuje več narodnih plemen, naj se javna učilišča tako uravnajo, da se dadó vsakemu teh plemen potrebni pripomočki za izomiko v svojem jeziku, tako da ne bo nikomur sile naučiti se družega deželnega jezika“.

Tedaj, gospôda moja, ta paragraf govori o javnih šolah; o teh on govori in ustanovlja, da zastran takih šol nimajo pravice govoriti občine, nimajo pravice govoriti posamezni ljudje, ta pravica gré narodnim plemenom. (Veselost na desnici. — Pohvala na levici. Kromer: lepa sofistika.) Narodna plemena so tedaj po državni osnovni postavi, kakor juristi pravijo, pravni subjekti (Rechtssubjekte); njim gré pravica, kako naj se javne šole zastran učnega jezika vravnajo, a ne posameznikom, ne občinam, ne tistim, ki šole zdržujejo. Kdor to dvomi, naj prebere še enkrat to osnovno postavu.

Ako je pa temu tako, gospôda moja, kar ni nikakor dvomljivo, ker je tukaj razločno in jasno, črno na belem; če pa je temu tako, kdo bo potlej še trdil, da je to državnih postav načelo, da učni jezik zastran javnih šol imajo odločevati tisti, ki jih zdržujejo? Tukaj odločuje le osnovna postava s svojim členom 19.; edina ta ima odločevati, nobeden drugi. Vprašanje je le, ali ima po tem takem deželni zbor kaj govoriti? Da ima tudi to, jasno je dokazano v sporočilu odborovem; zakaj osnovne postave so ustanovile samo načelo, samo princip. Ako se hočejo namreč te vresničiti v djanskem življenji, treba je izvršilne postave. Saj smo to videli in doživeli zastran družih enacij reči, na pr. zastran porót, in ravno tako zastran pravice, združevati se in shajati, ali, če hočete, moja gospôda, zastran pravice svobodnega tiska. Vse te pravice, ker so osnovne, zahtevajo izvršilne postave, in ravno tako je zastran člena 19. Tudi ta izrekuje le načela in treba je k temu izdelati še posebno izvršilno postavu. Vprašanje pa, kdo ima izdelati to izvršilno postavu, kdo je za to poklican, jasno je razloženo v sporočilu odborovem: deželni zbor ima to pravico, in sicer po glasu §§. 11. in 12. osnovne postave o državnem zastopu. Jaz mislim, da mi ni treba to obširneje razkladati, ker stoji vse to jasno v sporočilu, ter le prosim tiste gospode, ki mislijo da ni tako, naj to še enkrat preberejo. Al, gospôda moja, ne samo z besedo postave, ne samo z razločnim njenim glasom se vjema to, kar sem ravno razkladal, ampak to tudi dozdanje skušnje potrjujejo. Ako ne bi bilo res, da imajo deželni zbori pravico, učni jezik za javna učilišča ustanovljati, potem ne vem, kako bi prišla Galicija do tega, da ima posebno deželno postavu; ne vem, kako bi prišla Pemska do tega, da ima tudi svojo posebno postavu. Ako dežele nimajo pravice zastran tega, bi

se jim moralo to povedati; in te postavi za Pemsko in Galicijo bi bile morale same po sebi prestat, kakor je izšla nova šolska postava za ljudske šole, same ob sebi bi bile morale nehati; in vendar, kakor vsi vemo, niste nehali, temveč na Pemskem so celó potem, ko je bila prenarejena osnovna postava zastran državnega zastopa, svojo deželno postavo zastran učnega jezika predelovali. Tedaj ministerstvo je že samo faktično pripoznalo, da imajo deželni zbori v tej reči popolno pravico govoriti. Ali ne samo v djanju je pripoznalo ministerstvo to resnico, ampak kakor nam pričajo sami ministerski razlogi ali motivi, ki jih je ob enem predložilo državnemu zboru s postavo o ljudskih šolah, ministerstvo samo je bilo te misli takrat, ko je postavo predlagalo; ono samo je takrat tudi v teoriji izrekoma pripoznavalo kompetencijo deželnih zborov. Naj bo dovoljeno, da jaz tiste besede iz motivov k istemu §. 6. tukaj očitno preberem, glasé se namreč tako: „V nekterih deželah je učni jezik z deželno postavo uravnan, na priliko v Galiciji in na Pemskem. Ako bi se pa to isto v družih deželah ne zgodilo, potlej je naravno, da imajo o tem, kateri jezik naj bo učni jezik ktere šole, tehtno besedo tudi tisti, ki to šolo zdržujejo“. Jaz mislim, da je tako jasno, da se ne dá nič več o tem prepirati.

Iz teh razlogov sklepam in sem za trdno prepričan, da tisto načelo, ktero je izrekel gospod deželni predsednik zastran učnega jezika, ni resnično, ter v naših osnovnih postavah ne utemeljeno, temveč je to ravno nasprotno; da potem tudi ni resnično, da bi deželni zbor v tej reči ne smel določevati, temveč je jasno, da je to njegova nedvomljiva pravica in da je ministerstvo samo teorotično in praktično to pravico pripoznalo deželnim zborom. (Živa pohvala.)

Zdaj imam le še nekaj malo odgovoriti gospodu poslancu Dežmanu. On se namreč spodtika nad tem, da stoji v glavi naše postave to: „zarad učnega jezika v javnih ljudskih šolah, to je, takih, ki jih vzdržuje država, dežela ali občina“, in on meni, da smo mi to samo sprejeli v postavo zavoljo tega, ker smo hoteli idrijsko šolo od te postave oprostiti. Na to moram jaz njemu odgovoriti, da to nikakor ni resnica in sicer zato ni resnica, ker smo mi to-le sprejeli zato, ker tudi vlada sama v tem smislu razumeva „javno“ ali „öffentlich“. Tudi vlada govori v tem smislu v vseh novjših postavah, in če se jaz smem na ktero sklicevati, skličem se na postavo od 25. majnika 1868. leta, to je, na tisto postavo, ki je ustanovila šolsko nadzorstvo, ali kar je še bliže, skličem se raji na postavo o javnih ljudskih šolah, to je, na tisto postavo, v kateri stoji tudi omenjeni §. 6., na kterege se sklicuje gosp. deželni predsednik. Tu se že nadpis prvega poglavja glasi: „Von den öffentlichen Volksschulen“, in po tem stoji v §. 2.: „Vsaka šola, za ktere napravo ali zdrževanje država država, dežela ali občina, ali vse, ali vsaj nekaj stroškov, je javna šola in je kot taka mladini brez obzira na to, ktere vere je, pristopna.“ Tako vlada sama tu izreka, kaj je javno „öffentlich“, in tedaj, gospôda moja, bodete lahko razumeli, da mi nismo mogli drugače govoriti in razkladati, kaj je javno, kakor tako, kakor je razkladala vlada sama. Razložiti je to treba bilo prvič iz tega obzira, ker mnogi mislijo, da ima „javno“ ali „öffentlich“ drugo pomembo, da to pomeni tiste šole, ktere smejo veljavna spričala dajati; v tem smislu mnogi razumevajo javnost, in zato je bilo treba to besedo bolj na tanko razložiti, in storili smo mislim popolnoma v smislu vladinem, ne oziraje se na Idrijo ne kam drugam. Bilo je pa potrebno, slavna gospôda, javnost povdarjati in nje pravi smisel razložiti tudi zavoljo tega, ker člen 19., na kterege se je tolikokrat sklicavalo, tudi govori le o javnih šolah in ker

le za javne šole ustanovljuje, kako imajo vravnane biti zastran učnega jezika.

Tako mislim, da sem odgovoril na dvombe, ki so se izrekle zastran naše kompetencije, in da sem tudi odgovoril na to, kar nam je gospod Dežman po moji misli napčno očital, in tako sklenem s to prošnjo, da bi sl. zbor spustil se v specijalno debato.

(Dalje prihodnjič.)

Vrtec lepoznavski.

Visoka pesem.

Zložil Jovan Vesel-Koseski.

(Dalje.)

IX.

Hudiga odreši nas.

Čistosti nasprotne želje tega

Čuta nam premeni, mili Bog!

Tako nas osnaži rahlo zlega,

Hudih muk nas vari in nadlog;

Volji ki pobožni, ter pravici,

Zmir nasprot z overanjem grozé,

Ko vihar pohlevni govorici

Za odvet sovražno le veršé.

Zmoti nas potegni iz vezila,

Strupa strog opomni nas pregreh,

Ne ovré de nas obupa sila,

Djanju vsem cveteči daj uspeh.

Zrasemo de v dobrimu nakloni,

Bolji in modrejši dan na dan,

Milosti svepavne nas prisloni,

Bodi lek pomot in dušnih ran.

Manjšaj se gromada naše zlobe,

Čisti nam se cilj, in um, in čut,

Vsahnejo nej zdravju kvarne gobe,

Vmiri tak vestí se rivec krut;

Tak de spet zaúpaje pogleda

V blesk nebes napak oprostén duh,

Ker mirú mu ne kalí zaseda

Grešnih želj, pokoja strupnih muh.

Serd in čert, sovražstvo ne razdvoji

Zanaprej s prijatli, z bratom nas,

Bližniga si želje vsak usvoji,

Sreča vsih razjasni nam obraz.

Vladajo nej čuti zlobe trezni,

Čuti snag, bogaboječnosti,

Čuti sploh keršanske le ljubezni,

Milbe duh človeštvo vse oví.

Strašno zlo, nar hujši greha hudo,

Krivde je, napak in zlob zavest,

Proč tedaj osnaženja zamudo,

Uzmimo čestila urno v pest,

Pervo pak zaúpanje je v Boga,

Drugo je molitve krepki skit,

Tretje sklep, oprostiti se zloga,

Ter pogum, in vedre glave svit.

Sredstva te nas prav peljale bodo,

Trešimo de butaro verig

Mesnih proč, ko kužno duše škodo

Vdušimo posvetne želje mik;

Kviško de obračamo očesa,

Kjer je naš; pravednih kjer je dom,

Kjer za vse odperte so nebesa,

Hudimu ki pridejo v okom.

5. Stran 170: „V Granici je barbarski nemški jezik uradni jezik v vseh uradnih poslih. S tem jezikom si graničarski otroci kvarijo svoje zdravje in božajo svoje hiše“.

6. Stran 172.: „Avstrija in Slavjano-Srbi! Če ne veste, kaj hočejo graničari, iz Granice poženite čno-rumeno zastavo, to tujo zastavo, to avstrijsko zastavo, ki še nima pravice v Granico pogledati; iz Granice iztirajte avstrijsko pasjo zalego; glasovanje izročite nepristranski komisiji; pripustite, da graničarji prosto volijo, in videli bode, da si soglasno volijo svoje zastopnike od 1861. l. Nasproti pa, kateri pametni človek bode glasovanju graničarjev pod despotiško avstrijsko palico pripisoval večjo veljavo, nego oni izdaji, katero so lačni avstrijski psi — prodani Slovano-Srbi l. 1866. storili v hlevu, ki ga imenujejo deželni zbor troedine kraljevine“.

7. Stran 175.: „Granica se ne razpusti, dokler imajo kaj govoriti Avstrija in Slovano-Srbi. Avstrija in Slovano-Srbi so odkritosrčni le tedaj, kedar delajo kaj hudega. Koliko so vredne avstrijske najslovesnije besede, kaj Avstrija misli o postavah, dokler jih more teptati z nogami, to vedo naši čitatelji, ako se spominjajo, kako se je Leopold I. zavezal, razpustiti Granico, kako jo je Ferdinand V. bil razpustil s postavo — in Granica je še dandanes“.

8. Stran 177.: „— — — Hrvatje poznajo Avstrijo in svoje slovano-srbske pse, in graničarji bodo tej Avstriji dali smrtni sunec, ako ostane na tej poti“.

In tako gré naprej do konca v tem mesečniku.

To so „moralčni stebri“, na ktere se opira Rauchovo gospodstvo na Hrvaškem. Quousque tandem! — —

Delovanje

deželnega zbora kranjskega 1869. leta.

VI.

Za Svetcem sta govorila Dežman in Kromer; kaj sta govorila, razvideli bodo bralci iz sledečih govorov.

Dr. Zarnik je govoril tako-le: Gospôda moja, najpopred bodem jaz nekoliko odgovoril odgovoru, kterega nam je dal gospod predsednik naše deželne vlade. Kar se tiče kompetencije, gospod Svetec je stvar iz juridičnega stala tako dobro razjasnil, da more samo sofističen protivnik še dvomiti na naši pravici. Artikel 19. državnih osnovnih postav ima nekako čudno zgodovino. Nekteri pravijo, da je bil res iz Krome-riške ustave vzet, da bi se narodna eksistencija zagotovila; iz družih virov sem zopet čul, da so posebno nemški pemske poslanci potrdili ta artikel samo zaradi tega, da ne bode treba več se českega jezika učiti. (Klici: Res je! Ni res!) Ali so ene ali druge pripovedke o tem paragrafu prave, to je vse eno, — genira vlado neizmerno. (Pohvala.) Vlada hoče, kar nam je §. 19. dal, kar nam pozitivna postava daje, na vsak način zopet vzeti; kajti mi moramo vedeti, da glavni princip naše vlade, kterega sem jaz že tukaj večkrat naznačil, je germanizacija! To je princip, za katerim stoji, za kterega se bojuje, to je stalo, s katerim vlada sedanja stoji in pade. (Gromeča pohvala na levici in med poslušalci; predsednik zvoní.) Da je to istina, pokazal nam je gospod dr. Kaisersfeld v Gradcu, ki je nedavno o tem govoril prav odkritosrčno, kajti on je eden najintimnejših prijateljev ministerstva. On je zdaj to govoril, kar je že poprej večkrat povdarjal, namreč: Prva ideja naše države mora biti, da se nemški narod, germanizacija povsod razprostira in razširi. Zaradi tega je mislila vlada, da bode ta strašno liberalna postala, ako

reče, občine imajo pravico, jezik v šoli odločiti. To je na videz liberalizem, ker se je tako vedla, kakor da bi res hotela štititi pravo občine. Nego vlada dobro poznavajoča občine, si je mislila, sèm ter tje v kakem kraju bode občinsko starašinstvo tako sestavljeno, da se bode kakošen nemškutar vrnil za župana. Tako se zná zgoditi, da bode od konca le vendar 5—6 občin v deželi, ktere se bodo odločile za nemški jezik. Dobro je, misli si, ako se enkrat začne, bode se že potem napredovalo. To je princip, kateri je vladino vodilo, da hoče §. 19. v pravem smislu ekskamotirati. (Veselosť na levici in med poslušalci.)

Kar se tiče vladine izjave, to je znamenje, da te postave ne bode potrdila; al mi smo v tej zadevi svojo dolžnost storili. To, kar narod zahteva, smo storili, in ako ne bode potrjena postava, bomo zopet prišli s to postavo, in tako dolgo jo ponavljali, dokler svojega konca ne dosežemo. (Živa pohvala.)

Odgovoriti moram še gospodu c. kr. deželnemu predsedniku, ker je predrzno besedo izustil, rekoč namreč: ako slovenski jezik vpeljemo v više šole, je to pedagogična krivica (pädagogisches Unrecht), namreč da, ako se bodo v slovenskem jeziku na gimnazijah in realkah podučevali dijaki, bodo potem gotovo zaostali za drugimi stvarmi. Al to še ni dokazano, to je le trdenje, tako le sodijo možje, ministri, ki sedé v Beču, kateri pa slovenskega jezika ne poznajo, možje, ki sodijo o slovenskem jeziku kakor slepec o barvah. (Gromeča pohvala, smeh.) Ali je jezik sposoben ali ne, imamo Slovenci odločevati; Slovenci sami bomo za to skrbeli, da ne bomo zadnji ostali, gotovo, ker nam je pri srcu blagost in omika našega naroda. (Dobro!)

Kar se tiče srednjih šol, naj se le enkrat začne. Na enkrat, na prvi mah se ne dá vse storiti. Noben narod, vsaj kolikor poznam jaz literature — in mislim, da jih nekoliko poznam — ni mislil, da je vrhunec kulture dosegel jezik s tem, kedar ga je začel vpeljevati v šole. Jaz bodem samo nekaj opomnil, kar se universitete tiče. Znano bode morebiti nekterim teh gospodov, da je ministerialni svetovalec Scherzer v severni Ameriki popotoval, da je popisal to potovanje v 3 zvezkih, da popisuje tam socijalne učne in politične odnošaje itd., in pride tudi v daljnem zapadu v mesto Anarbor, kjer so ravno med dvema lètoma universiteto odprli. Bil je nazoč pri predavanjih, osvedočil se je, da so profesorji prav dobri možje, ki zadostujejo praktičnim potrebam Amerike, kateri bi pa popolnoma propadli, ako bi šli v Göttingen na izpit. Odnosaji so pač taki, in tedaj mislim, da ni ravno treba jih iz velikonemškega ali francoskega stališča motriti, začnimo pri nas pri začetku, pozneje bo gotov napredek.

Na neko stvar bodem pozornost visoke hiše obrnil, kar se ravno tega predmeta tiče, namreč na hrvaške odnošaje. Isto tako je bilo na Hrvaškem od konca l. 1861., ko se je v tamošnje šole vpeljal jezik hrvaški. Tam narod ni zaostal, kultura ni zaradi tega trpela; al dandanes ima realka posebno dosti šolarjev, tako, da bodo morali skoro, kakor čujem, paralelne razrede napraviti. (Čujte!) Iz akademije so napravili zdaj universiteto. Od konca je težko šlo, zdaj gre pa prav dobro! Ravno tako, ponavljam še enkrat, je pri nas treba začeti. To je povsod princip, vlada v vseh zadevah našega življenja, to je bazis vsega delovanja. (Pohvala.)

Gospodu Dežmanu moram samo toliko odgovoriti, da on reče, da je ta postava popolnoma suvišna (überflüssig). Njemu rad verjamem, da je za njega „überflüssig“, al on ima zevsema druge principe. (Veselosť.) Jaz mislim, da bi moral on glasovati, ako bi hotel odgovoriti svojemu najprvem principu — vsaj

kakor ga jaz poznam — za to postavo: „Učni jezik na Kranjskem izključljivo je povsod nemški“. (Gromeči smeh. Dežman: Jaz protestiram.) Kakor sem rekel, jaz za svojo osebo mislim, da ima on taka načela po dosedanjem svojem postopanju; ali je istina ali ne, saj bode on o sebi najbolj soditi vedel. (Veselost. Protestiram še enkrat!)

Kar se tiče tega, kar je gospod Dežman rekel zastran deželnega šolskega sveta, je stvar istinita; kajti, gospôda moja, nikdar se ne bojim, da bi, ako se zopet na narod apelira, mi večine ne dobili. Lahko je pa mogoče, da mi tako večino dobimo v zboru, ker ne volimo svojega predsednika sami, temuč ga imenuje vlada, da pride v deželni odbor protivna stranka, in da mi tam nimamo več večine, in ta večina lahko pošlje dva učitelja nemškutarja v deželno šolsko svetovalstvo in potem se tam lahko nemški jezik kakor učni jezik za vse šole proklamira. Recimo, da je drugače, da je že ustanovljeno deželno šolsko svetovalstvo; recimo, da se pozneje chance obrnejo, da pridemo v položaj, da imamo tū večino in manjino protivno v odboru; potem bi imel ta odbor, iz protivne stranke sestavljen, strašno nezaupanje do deželnega šolskega svetovalstva. Vlada bo potem po pritožbah tacega šolskega odbora to naredila, kakor smo jo v drugih slučajih velikokrat videli, da bode šolsko narodno svetotovalstvo razpustila in bode novo svetovalstvo sestavila, to se vé da nemško. (Veselost.) Zavoljo tega, gospôda moja, je treba, da se mi zarano zavarujemo proti vsem navalom germanizma.

Kar pravi gospod Dežman, da je treba vsakemu Slovencu pustiti na voljo učni jezik, konečno jaz to njemu verjamem, da bi on to rad imel; al naša dolžnost je, kakor poslancem slovenskega naroda, ne smeti te liberalnosti prepuščati občinam, in to zaradi tega ne, ker nas je narod izbral, da mi, kakor največa vlast v deželi za postavodajstvo, to najdemo, kar bi morebiti ne mogle posamesne občine najti, da bi bilo v prid eksistenciji našega naroda. (Živa pohvala, veselost.) Glavna naloga, ktero naš zbor ima, kakor sem rekel, je, da se vpremo germanizmu; glavni naš princip je ta, da si zagotovimo za zmerom eksistencijo svoje narodnosti. (Gromovita pohvala.)

Gospod Dežman se bode morebiti še spominjal tiste seje v državnem zboru, ko je z dr. Mühlfeldom skupaj sedel, in takrat pri tej priliki govoril, da se v vsakej koči na Gorenškem že nemška kultura pozná. Pozneje je dr. Mühlfeld govoril tako-le: „Najgotovejša pot, da se narod uniči in ob življenje spravi, je ta: nastavi sekiro na njegovo ljudsko šolo!“ (Čujte, čujte!) To je Mühlfeld govoril in izpeljava teh besed vlada v celem počenjanji naše vlade (oho! na desnici) in gospoda Dežmana. (Dežman: Protestiram zoper to!) Jaz rečem, kar se tiče narodnosti. (Dežman: Jaz protestiram, protestiram zoper to! Smeh.) Ako je reke Dežman, da on protestira, bode se on pozneje o tem izjavil; al njegovo dosedanje delovanje kaže, da je to njegov princip, njegovo načelo. To je moja osobna, čisto privatna, subjektivna misel.

Kar se tiče Dežmanove šale, da tū v zboru ni slovenski narod kakor pleme, ampak da je samo 37 poslancev, mislim, da ni treba na to odgovarjati. Da pol milijona ljudi ne more tukaj v to sobo, to vsak vé, in da so poslanci zmerom representanti celega naroda, to načelo vlada povsod in je ABC državnopravne knjige. (Veselost.)

Kar se tiče gospod Kromer-jeve „Zwangsjacke“ (posilnega jopiča), morem reči, da je to on jako krivo izrekel, kajti v kranjski deželi ni družega naroda, kakor slovenskega. Le v Kočevju in v Weissenfels-u, samo tam so Nemci, in ti Nemci imajo svojo pravico, zava-

rovano v tej postavi. Če se Slovenec v slovenskem jeziku podučuje, vendar ni to „Zwangsjacke“. Gospod Kromer pravi, da se najsvetejše pravo vsakega očeta zaničuje; al mi nobenega ne silimo, naj otroke v slovenske šole pošlje; on si lahko odgaja svoje otroke kakor hoče, on jih lahko uči francoskega, italijanskega in tudi drugih jezikov; ravno tako jih lahko v privatne zavode pošilja, ako jih hoče slovenščine odtežati. — Kar je gospod Kromer govoril od inštrukcije pemske, se moram čuditi, da ni še Rusije pritaknil, da ni povedal, da je tudi nekaj rubljev vmes. Jako hvaležni bi bili, ko bi jih kaj imeli. (Veselost.) Kar se pa tiče inštrukcije česke, moram to reči, da se čutimo kakor slovanski narod, in da bomo kolikor bode mogoče, in kolikor korist našega naroda zahteva, zmerom in povsod s českim narodom postopali. (Živa pohvala.)

Za dr. Zarnikom govori dr. Toman tako-le:

Jaz bodem le malo besedic spregovoril, ker smo že vsako leto dokaj govorili za pravice našega naroda zastran šol.

Najpoprej obrnem se proti gospodu deželnemu predsedniku, in moram svoje obžalovanje izreči, da gospod deželni predsednik, kakor je danes govoril — ali po svoji volji, ali ne po svoji volji — ni napredka storil zaradi tega, da bi se ravnopravnost nam zgodila, temveč šel je rakovo pot nazaj. Jaz se spominjam, da je gospod deželni predsednik lansko leto bil za to postavo, in da je za to postavo celó nekako govoril, da je enemu udu une stranke, ko je rekel, da on ne spozná, da bi ta postava bila na podlagi §. 19., odgovoril to: „jaz moram braniti vladni temelj, vladno stališče; vlada stoji na §. 19., in zoper to postavo iz tega stališča nič nimam. Danes pa je gospod deželni predsednik drugače govoril, in tako vidimo, gospôda moja, kako v Avstriji gré, kako nam slovanskim narodom gré, da postava enkrat veljá, enkrat pa ne, tako, da se postava zmerom manj spozná in nazadnje zgine.

Dobro je meni znano, da, čeravno nas je gospod deželni predsednik lani podpiral tū, poročilo njegovo na Dunaj pa ni se vjemalo z njegovim govorom in da ni bila sankcionirana postava naša. In kako je šlo to? Čudno. Lansko leto smo to postavo tū sklenili, in, kakor sem rekel, se je nekako z nami vjemala deželna vlada; potem se je šolska postava dne 14. majnika leta 1869. na Dunaji sklepala in v njej ustanovilo, kako da ima veljati zastran učnega jezika v ljudskih šolah. Jaz in moji tovarši smo proti tej postavi protestirali, ker je zoper pravice deželnega zbora, sploh nepraktična in se ne dá izpeljati. Drugi so pa trdili, da §. 6. v tisti postavi se ni treba bati, da bi deželna postava potlej ne mogla ustanoviti, kateri učni jezik mora biti v ljudskih šolah. Vendar gledé na poročilo deželne vlade in gledé na ta §. postava ni bila potrjena.

Gospod poslanec Svetec je jasno in dobro v svojem razmotavanju pokazal, da je pravica naša tudi vtemeljena v §. 19., kterege sem jaz v državnem zboru sicer v drugi obliki nasvetoval, kakor se je potem potrdil v državnem zboru, in to naj gospod dr. Zarnik izvé. Ne samo na §. 19., ampak na vse dotične postave se naslanja sedanja postava, in ko bi jih ne bilo, imamo še eno višo pozitivno postavo, ki je jako tehtna in odločljiva, in to je — narodno pravo, pravo našega naroda, po katerem ima naš narod pravico do svojega jezika v šolah. Ako se v naših šolah slovenski ne uči, bode se narod zatrl, ponemčil, in to je namen vsega današnjega postavodajstva. Ako se pošteno ravná z ljudskimi šolami, ni treba družega izreči, naj si bode v deželní ali državni postavi, kakor to: v ljudskih šolah je tisti jezik učni jezik, kateri je materni jezik otrok, ki hodijo v šolo. (Živa pohvala.)

Gospôda moja (proti desnici), ali imate zoper to kaj odgovoriti? Ni mogoče! Nobeden ne more nič vgovarjati, ako hoče, da se pošteno in pravično s slovenskim narodom ravna. Nobenega družega sredstva za izobraženje ne more našemu narodu priporočati, kakor jezik narodov. Ako bi mi drugače ravnali, bi narod propadel; kdor tako ravnati hoče, tisti hoče narod ubiti! (Živa pohvala.)

Če je pa vse to res, ali je mogoče, da bi se pri nas postava drugače glasila, kakor je tu §. 1.? Ali imamo drugod kakor na Kočevskem in v Weissenfels-u nekaj Nemcev? In s to malo trohico Nemcev mi Slovenci, ki smo od nekdaj v naši deželi in v taki množini, tako rahlo ravnamo, jim podajamo enakopravnost, kakor bi Nemci ne ravnali z nami, če bi mi Slovenci bili v taki manjšini. (Istina!) In potem, ko mi kočevske in weissenfelske šole izvzemamo, ali ni to ravnanje po principu, da mora materni šolarjev jezik tudi šolski jezik biti? Ali moramo po pravilu ravnopravnosti in pravice več za naše nemške vseljence storiti?

Ali tedaj vidite, na kateri strani je pravica? Mi smo to postavili na naravno in pravično stalo postavili. Vi pa jo podirate, se zoper narodno pravico, Vi, ki ste v taki manjšini, borujete, ker Vam gre le za „nemštvo“, naj tudi trpi naš narod!

Če gospod Kromer pravi, da bi naš deželni zbor bolj mirno sklepal, da bi v Avstriji bolj mirno bilo, ako bi inštrukcij ne dobivali iz Galicije, od Čehov itd., mu nasproti zakličem to, da res se ne vdá Galicija, se ne vdá ne Česka, ne Moravska, ter da se ne vdá Kranjska in ne vdajo se pokrajine slovenske sili germanizacije, in ker se ne bomo vdali, bode vedna vojska v Avstriji, in Avstrija ne pride do miru, Avstrija ne pride do krepkega stala, in tako bode Avstrija — ktero mi za svojo mater spoznamo — sama zamrla, ako se pravica ne zgodi vsem narodom. Še le potem, ako bomo drug drugemu pravični, bomo mogli srečno in v miru prebivati v obmerju Avstrije. (Gromeča pohvala.)

Iz tega se vidi, kako daleč se pride, če se napačni principi sprejmejo. In tako, žalibog, je zdaj pri nas. Drugače so obetali sedanji ministri, da celó roke so podajali na to, da bodo pravični Slovanom in osobito Slovencem, — ali kako se godí! Vsakdanje skušnje nas učé, da je drugače, da se le „nemštvo“ podpira, „slovanstvo“ pa podira, da le veljá princip in sistema germanizacije; al s to sistemo mi ne gremo. (Gromeča pohvala.) —

Ker je dr. Costa nasvetoval konec razprave, poprime še poročevalec dr. Bleiweis besedo in govori tako-le:

Poročevalec danes na mojem mestu ima v poslednji svoji besedi prav lahko stališče. Od ene strani so vsi vgovori nasprotne stranke prav na slabih nogah, od druge strani so se boritelji za pravično reč glasili izvrstno.

Trikrat že smo bili boj za narodne pravice v šolah in uradnih, gospôda moja, a malo srečni smo bili do zdaj. Godila se nam je, kakor se v avstrijski državi rado godí Slovanom — padli smo; pravica ni dobila zmage na lastni, materni zemlji!

Še enkrat tedaj je stopilo isto vprašanje na javni oder; ali bomo srečnejši, kakor smo do zdaj bili? — ne vem. Upanja, dokler sedanja sistema vlada, tudi jaz nimam celó nič (dobro, dobro!); — vendar narodnemu zastopniku je dolžnost, da bîje boj tako dolgo, da naposled pravica pride do zmage.

Kar je deželni gospod predsednik govoril o nekompetenciji naši, to so že dokazali gospodje predgovorniki temeljito, da ni tako, kakor je on razlagal. Sam je priznal, da je sporočilo jako logično osnovano,

da je tako napravljeno, da se človeku prikupuje — al čudo! rekel je vendar, da se stvar drugače dá razkladati. Gospodje predgovorniki so že dokazali, da se ne dá drugače obračati, kajti poročilo se opira na tako jasna načela, da ni mogoče spodbiti jih brez sofistike.

Kar je gospod deželni predsednik rekel zastran pedagoške krivice, je gospod dr. Zarnik že zavrnil; jaz bi le še dodal to, da ne bo, ako nasvetovana postava obvelja, na nobeno stran krivice; ako pa se zgodi, kar mi zahtevamo, bode se še le popravila krivica, bode se še le vpeljala pravica; kajti to je gotovo — in ostro čuti moramo nad tem, da se ne zgodi — da se skozi šolska vrata lahko krade vedno huja germanizacija.

Reklo se je, zakaj bi odločba učnega jezika se ne pripustila šolskemu deželnemu svetovalstvu? Gospôda moja, jaz nimam prevelikega zaupanja do deželnega šolskega sveta. Res je, da se nam od une strani pravi: „saj imate dva duhovna v njem“. Al s tem, da imamo dva duhovna notri, še ni gotovo, da imamo duhovna taka, ki bota priznavala pravice naroda našega. Mi smo imeli prejšnji čas „schuloberaufseher-ja“, o katerem se po „okrožnici“ njegovi ne more reči, da, če bi bil zdaj v šolskem deželnem svetovalstvu, bi tako varoval pravice naroda našega, kakor je treba.

Dalje pravi gospod Dežman: „saj imate v tem svetovalstvu dva učitelja, ktera bo nasvetoval deželni odbor;“ al tudi s tema ni varnost narodnega našega jezika zagotovljena. Gospôda moja, človek se večkrat iz nenade zasukne; — misli se večkrat: „to je mož, trden kakor skala;“ al zasukne se, in mahoma je ves drugač! (Klici: Klun.) Tedaj, gospôda moja, ne zanašajmo se preveč na to, kdo da pride v šolsko deželno svetovalstvo. Postava le je edino trdno stalo, a ne to, da bi pravica odvisna bila od osebe same. Jaz se deželnega šolskega svetovalstva že za tega del bojim, ker ga sem ter tje lahko inspirirajo šolski inspektorji. Naši inspektorji pa — ne vsi, tega ne rečem — al prav malo jih je, ki se mi dopadajo. Bila je zeló ostra kritika o njih v časniku „Vaterland“, in, ako se prav spominjam, so jo „Novice“ ponovile, — vendar od nobene javne strani ni bilo ugovora zoper njo. Zato se jaz zmirom bojim, da šolski deželni svet ne bo stal na tistem stališču, kakor ga pravo národno, pravo slovenske narodnosti zahteva.

Kar je gospod Dežman že družega omenil, to je bilo od vseh strani že tako pretreseno, da meni že ni treba besedice več opomniti.

Kar je gospod Kromer rekel, ki se sklicuje na zadnjo alinejo §. 19., da se ne sme po tem paragrafu sila goditi nobenemu narodu, da bi namreč moral učiti se kakega družega jezika, mislim, da je na našem mestu pravo — ravno narobe. Po kateri pravici neki hočete slovenske otroke nemški učiti, ako nečete sile rabiti?

Iz vsega tega, kar sporočilo predlaga, gospôda moja, véje duh uma, kateri pripoznava, da omika naroda našega, kakor vsacega družega je le mogoča, ako se mladež naša uči v maternem jeziku. O tem govoriti še več pač je umnim ljudem nepotrebno.

Ako pa hočejo prihodnji učitelji zadostovati svojemu poklicu, morajo tudi popolnoma zmožni biti slovenskega jezika. Zato je zgolj konsekvencija, ako zahtevamo, da je v pripraviški šoli učni jezik slovenski, kajti le potem je v ljudski šoli učitelj sposoben učenja slovenskega jezika. Ako hočeš narodnost zatreči, udari s sekiro na šolo — to je gotova resnica, zato, gospôda moja, vidimo, da ravno germanizatorji najbolj delajo na šole, da bi se spolnilo, kar je uzor

Velikonemcev; čemur je, kakor je že dr. Zarnik omenil, gospod Kaiserfeld izraz dal s svojimi besedami, ko je rekel, da nemško gospodstvo je naravska postava v Avstriji, „ž njim stoji Avstrija in ž njim pade Avstrija.“ Gospôda moja, te besede od možá, ki je najbolji prijatelj ministru Giskri in ministru Hasnerju — moža, ki je predsednik državnemu zboru, te besede imajo velik pomen, in mi mu moramo res hvaležni biti za odkritosrčnost njegovo. Prav zato pa tudi mi moramo toliko bolj junaški stati za pravice naroda našega v šolah, ker iz vsega vidimo, kakošni viharji še žugajo nenemškimi narodom v mnogojezični Avstriji.

Jaz bi bil mislil, da, kakor je šolska postava zdaj osnovana, jo morejo tudi gospodje na tej strani (na desnico kazaje) radostno sprejeti. Tako strogo smo se držali ravnopravnosti, da še majhne pesčice Weisenfelderjev nismo pozabili. Ljudski njihovi šoli smo dali pravico nemškega jezika, in ne je vzeli mestu ljubljanskemu. Tudi gimnaziji ljubljanski nismo nikakor pravice odrekli paralelnih nemških razredov, le ostali dve gimnaziji naj bote samo slovenski.

Ce pomislimo, koliko Nemcev imamo na gimnazijah naših, je res velikodušen naš predlog. Koliko neki imamo Nemcev v gimnazijah? V poslednem šolskem letopisu vidimo v Ljubljani zaznamvanih le 84 Nemcev, Slovencev pa 473 (čujte! čujte! — dr. Toman pa kaki so ti Nemci!) — v Novem mestu je 153 Slovencev, a samo 2 Nemca (veselost), na Kranjski gimnaziji je 69 Slovencev in 3 Nemci. (Čujte! dr. Toman: kakošni so ti Nemci?)

Zato gospodje na tej strani (na desnico kazaje)! še enkrat se do vas obračam z besedo: bodite pravični! Spomnite se besedi, ki jih je — ravno zdaj je 20 let — mož govoril, ktere ga vi za svojega prvaka imate — Anastazij Grün, ko je izdal svoje „Volkslieder aus Krain“, pripoznavši s tem, da so narodne pesmi naše vredne, da jih izvrstni nemški pesnik sam prestavi. In, gospôda moja, kaj je ta vaš prvak rekel? Rekel je: „da se velika vprašanja, ki danes svet gibljejo, ne dajo za stanovitno razrešiti brez sodelovanja mogočne slovanske rodbine; to kaže daleč slišni šum mnogovejnate slovanske lipe.“

Gospôda moja, ne bodite gluhi! saj slišiti že slavnjansko šumenje in vršenje, — naj Vam bode Anastazij Grün prerok, da brez Slovanstva ne bodo se rešila važna vprašanja v Avstriji! Ako hočete, da mir se povrne v našo deželo, da nehajo razpori, odstopite od poti krivice, ktero ste do zdaj zagovarjali, ko ste narodu našemu kratili pravico v šolah; — podajte nam roko s tem, da pritrdite našemu predlogu, — da sprejmete postavo, ktero vam danes nasvetujemo! (Živa pohvala.) —

Ko je bila s tem splošna razprava končana, po tej pa tudi specialna, se je glasovalo o postavi, v poslednjem listu navedeni, in sprejeta je bila z veliko večino; le majhna množica na desni strani je glasovala nasproti — „ad majorem Germaniae gloriam.“

Smešno je bilo slišati ugovore od nasprotne strani, da nimamo slovenskih knjig in učiteljev za slovenske šole, kakor da bi kje na svetu bili pisali knjige, predno so imeli šole, in kakor da bi naši rojaki ne bi bili učitelji po vnanjih šolah! Kader zahtevamo slovenski nauk v šolah, odbijajo nas s tem, da pravijo, da nimamo šolskih knjig, in kader zahtevamo, naj se razlagajo nauki v domačem jeziku, zavračajo nas, da ni učiteljev! — Tako se sučemo v eno mer v tistem kolobarju, v katerem Slovenec ne najde pravice. Videli bomo, kako bode vprihodnje.

Vrtec lepoznavski.

Visoka pesem.

Zložil Jovan Vesel-Koseski.

(Konec.)

X.

Tvoje vse na vekomaj.

Tvoje je, kar zemlja v lonu krije,
Tebi gre, kar slavniga rodi,
Ti si vir, ko sonca lesk zasiže,
Vsim naslon, kar v oblú se vertí.
Tvoji so neskončnosti prostori,
Krog višav, skrivnosti globočin,
Tička čivk, in serafinski kori,
Lune svit, ko mrak ponočnih tmin.

Tvoje je vse vidno in nevidno,
Kar nebó, zvezdiše kar imá,
Dolzih dob, al hipoma izidno,
Malih cen, al čisla večniga.
Človek čuj! Ne zabi! V roki vsako
Suče on, kar bilo je, kar bo,
Volja mu je tekla ravno tako,
Kakor je na zemlji za-te šlo.

Kaj treptaš, ko grom podnožje strese,
Piš divjá, neviht grozí vihar,
Vražtvo vrè, končane snage zdé se,
Ter pravíc nikomur več ni mar?
Kaj derhtiš, hudobe ker zarotno
Krog in krog pogin al kvar grozé?
Bog bedí, med nami ni samotno,
On za nas, in naše stiske vé.

Strah čemú? ak pusto je življenje,
Pot posut z bodečim ternjem clo,
Svet čertí pobožno tvoje mnenje,
Ko de bič grozitve bi biló.
Groza kaj? ko sonce dneva zgine,
Kača tmin nasprot molí ti ost? —
Upaj, sin! to v krasnim cvetju mine,
Bog živí, in on le je krepost.

Kaj bahaš, ko ktera gladko steče,
Slave venci ovije čelo ti?
Zvezdam ki vertenja pot nareče,
Ti za mig razjasnul je oči.
Bodi glup, al bodi svitla glava,
Prah si le, ničesar le propast,
Ves njegov, — in njemu grede slava,
Dvignul ak te hip je v motno čast.

Kaj groziš, ko serd napne ti kite,
V sercu ti zavre minljiv pogum,
Duh nakrat pokaže sredstva skrite,
Kih do tam opazil ni razum?
S čim protiš? Kar žarno te navdaja,
Te je le zadelo mem gredoč,
On je vir, od njega ti prihaja,
Samo Bog, le on je pristna moč.

Vanj tedaj obrni, duša tužna,
Upni gled, ko vse te zapusti,
Sprej ko zad posvetna pretba kužna
S kvaram ti, s poginam clo grozí.
Vanj zaúp, ko vse bo spodletelo,
Teh naslomb vihar ti ne podrè,
V upu tem bo boljšati se jelo,
Tudi zdaj on čudov Bog je še.

za povzdigo konjereje; sejmov, da se konji, dobri ali mrhe, pripeljejo na prodaj, imamo dosti po deželi in v Ljubljani vsako leto 5. Ako hočejo konjski sejmi zboljšati konjerejo, morajo drugačni biti kakor so navadni sejmi; na tacih sejmih bi se, na priliko, morale kake premije deliti itd., c. kr. ministerstvo je družbi obljubilo že v povzdigo konjereje denarne pomoči; zato predlaga: slavní zbor naj izreče, da za potrebno priznava, da se za povzdigo konjereje kaj storí, in naj dá glavnemu odboru nálog, da o tem poroča prihodnjemu občnemu zboru. Poleg tega pa stavi še drug predlog, namreč ta, naj družba kmetijska prosi c. k. deželno vlado, da se na višem mestu potegne za to, da se pri delitvi državnih premij za žebce postavi pogoj, da se prejemnik take premije zaveže, da bode žebca tudi res rabil za pleme skoz predpisani čas. Predlog ta je podpiral dr. Bleiweis s tem, da se premije žebcem dadó le za to, da se rabijo za pleme, ne pa, da ga lastnik kamorkoli prodá ali rezati dá, če mu je spuščanje sitno; tudi biki, ki dobivajo premije, so vezani na ta pogoj. — Odbornika Schollmajer in Peter Kozler podpirata Gutmansthalov predlog za posebne konjske sejme. — C. k. deželni predsednik pl. Conrad govori za predlog dr. Bleiweisov, po katerem naj se državne premije žebcem pogojno dadó, da se res rabijo za pleme. — Baron Roschütz nasvetuje izsrečkovanje težkih kónj v tistem času, ko se konjem državne premije delijo. — Deželni glavar pl. Wurzbach nasvetuje, naj se vsi ti nasveti izročé glavnemu odboru v prevdarek in sporočilo v prihodnjem občnem zboru. — Ta predlog se sprejme kakor tudi predlog Bleiweisov o pogoji zarad premij pri žebcih.

Potem Rihard Dolenec po obširnem govoru o stanju kranjskega predivstva stavi 3 predloge, kako bi se lahko dalo povzdigniti predivstvo na Kranjskem, namreč 1) da si družba kmetijska kupi semena po vsem svetu slovečega ruskega ali holanškega lanú in ga razdeli po deželi, 2) naj družba skrbi za širjenje poduka o umnem predivstvu po posebnih bukvicah in učiteljih, ki po deželi gredó in gospodarje učijo, in 3) da se na delnice (akcije) osnuje posebna družba, koja skrbi za umno izdelovanje prediva po najnovejših skušnjah. (Govor Dolenčev, ki ga je zbor z občno pohvalo sprejel, prinesemo ves brž ob novem letu). — Po končanem govoru je dr. Bleiweis zboru predstavil Piskarja in Majarona, koja obá sta bila z Dolencem v moravski Schönburg v učilnico poslana, rekši, da ti trije mladi kmetovalci morajo biti misijonarji za razširjevanje potrebnega poduka, da pridemo na Kranjskem do više stopinje v predivstvu. — Bar. Roschütz nasvetuje napravo poskušalnice za predivstvo, potem skrb, da se dobó učitelji umnega predivstva, in razpis premij za pridelovanje zimskega lanú in vsakoletno razstavo kranjskega prediva; tudi vitez Gutmansthal podpira razstavo. — Schollmajer odgovarja, da mnogi baronovi nasveti so že s tem rešeni, da imamo v Schönberški učilnici izučenih učiteljev. — Dr. Orel na kratko in jasno razlaga Dolenčeve nasvete, — Dolenec spodbija Roschützeve nasvete in dokaže, da posebne poskušalnice ni treba, ako se to zgodi, kar je on nasvetoval, — dr. Bleiweis nasprotuje nasvetu Roschützovemu in Gutmansthalovemu, da bi se napravljale razstave kranjskega prediva, rekši, da tako razstavo vidimo danes (bil je ravno smajin dan) pred „rotovžem“ in jo vidimo vsak teden dvakrat, pa kaj hočemo sedanje kranjsko predivo razstavljati, ker delamo ravno na to, da dobimo boljšega v deželo po nasvetu Dolenčevem? Predlogi baron Roschützevi padejo in sprejmejo se predlogi Dolenčevi. (Konec prihodnjič.)

Gospodarska skušnja.

* Kako se jajca najgotovejše mehko skuha. Pravi čas zadeti, v katerem se jajce mehko skuha, ima ena kuharica to, druga drugo mero. Časnik „Obzor“ pravi, da najbolj gotovo je to-le: Kader ti voda zavre, vrzi jajce va-njo, in brž lonec odmakni od ognja; kader je voda vreti nehala, je jajce najboljše mehko kuhano. Morebiti da našim gospodinjam vstrežemo s tem svetom.

Gospodarske novice.

* Izvaževanje avstrijsko-ogerskega žita v vnanje dežele bo zelo zaostalo, kader se bodo najjužnejše železnice amerikske sklenile s severnimi; gotovo je neki, da kmalu se bode toliko žita iz Amerike pripeljalo na Angležko in Francosko, da bo trgovina avstrijsko-ogerskega žita v te dežele veliko škodo trpela. Po železnicah bode svet čedalje manjši.

* Na Rajnu so vina letos pridelali komaj tretji del od navadnega pridelka, al nadjajo se, da bode dobro.

Delovanje

deželnega zbora kranjskega 1869. leta.

VII.

V seji 19., to je poslednji seji letošnjega zbora, je prišla na vrsto razprava o postavi, koja določi rabo domačega (slovenskega) jezika v pisarnicah c. k. gospósk.

Ustavni odsek, kteremu poročevalec je bil dr. J. Razlag, je v tej zadevi poročal tako-le:

Slavni deželni zbor! Vsled prejetega naloga je ustavni odsek v pretres vzel nasvet gosp. dr. Janeza Bleiweisa zarad rabe slovenskega jezika v c. kr. uradnih naših dežele (priloga 76). Da pa se zadostuje postavno izrečenemu načelu ravnopravnosti, prvi podlagi vsestranskega porazumljenja in sprave, je ustavni odsek soglasno sklenil, omenjeni nasvet tako razširiti, da nova postava ustreza vsem željam in potrebam naše dežele pričakovaje, da bode deželna postava stalno kazalo vsem c. kr. uradnikom pri njih vsakdanjem občenju s strankami, ker dosedanje postave, kakor §§. 13., 165. in 166. občnega reda državlanske pravde z dvornim dekretom od 22. dec. 1835. št. 109. zbirki pravosodnih postav, potem §§. 123. in 184. reda kazenske pravde le sodnije vežejo. Ustavni odsek toraj z ozirom na člen 19. splošnih drž. pravic predlaga načrt postave, ktero sl. deželni zbor naj sprejeti sklène.

Postava.

S pritrjenjem deželnega zbora Mojega vojvodstva Kranjskega ukazujem tako-le:

§. 1. C. k. uradnike naj v občenju z ljudstvom jezik rabijo tako-le:

a) Slovenske vloge se vselej rešujejo v slovenskem, nemške pa v nemškem jeziku.

b) Zaslišbe in obravnave s slovenskimi ljudmi (strankami, občinami) se opravljajo v slovenskem, z nemškimi pa v nemškem jeziku; v slovenskem, gledé na nemške stranke pa v nemškem jeziku se pišejo vsi dotični protokoli ter izdajajo dotične rešitve in posebno zatožbe in razsodbe.

§. 2. Določbe prejšnjega paragrafa veljajo za vse c. kr. uradnike, posebno za vse politične, davkovske in sodnije reči v civilnem kakor kazenskem postopu.

§. 3. Ministrom, kterih se dotiče, se nalaga izvršitev te postave. —

Na to poprime c. k. dež. predsednik pl. Conrad besedo. On ne nasprotuje pravilom, v tej postavi izre-

čenim, al to trdi, da ta stvar ne spada v postavodajstvo zborom, ampak v izvršilno vladno oblast, — da bi po ukazih se lože dali odvrniti napotki vpeljanja slovenskega jezika v uradnije kakor pa po postavi, in da ministerski ukaz od leta 1867. še dalje sega kakor pričujoča postava.

Poročevalec dr. Razlag, braneč stališče postavodajstva, odgovarja takole:

Kakor poročevalec je moja dolžnost, da odgovorim g. predsedniku deželne vlade. On se namreč pred vsem na to nanaša, da ta reč spada pod izvršilno oblast. Po ustavi naši, namreč po §§. 11. in 12. svečanske ustave in po členu 19. splošnih državljskih pravic pa je sklepati, da ta reč spada v področje postavodajstvu, namreč po §. 11. ustave naše pod črko m: „die zur Durchführung der Staatsgrundgesetze über die allgemeinen Rechte der Staatsbürger, über das Reichsgericht, über die richterliche, Regierungs- und Vollzugsgewalt zu erlassenden und dort berufenen Gesetze“ spada v področje državnega zbora; kar pa v §. 12. ni razločno povedano, da spada pod drž. zbor, sliši v področje deželnih zborov. Pristavek tega paragrafa se glasi: „alle übrigen Gegenstände der Gesetzgebung, welche in diesem Gesetze dem Reichsrathe nicht ausdrücklich vorbehalten sind, gehören in den Wirkungskreis der Landtage“.

Če pogledamo člen 19. naših splošnih državljskih pravic, vidimo, da pripoznava ravnopravnost vsacega jezika v šolah, uradnijah in javnem življenju, in tu se nič ne sklicuje na posebno izvršilo, ktero bode od državnega zbora dano, kakor to nahajamo pri drugih postavah, recimo pri postavi zastran združeb, člen 12.: „Die österreichischen Staatsbürger haben das Recht, sich zu versammeln und Vereine zu bilden. Die Ausführung dieser Rechte wird durch besondere Gesetze geregelt“. Tu je postave treba, ktera spada pod izvršilo, in take postave ne najdemo v členu 19., na katero se opira zahtevanje naše, da to, ako se ostro ravnamo po načelu, ne spada pod izvršilno oblast ministrov, ampak v postavodajstvo deželnega zbora in cesarja. To se vidi tudi iz postav, ktere do zdaj imamo, zastran rabe deželnega jezika ne samo v civilnem, ampak tudi v kazenskem postopniku.

Naj mi bode dovoljeno na kratko dotične predmete brati. V občnem sodnjem postopniku od leta 1781., kteri se vé da še zdaj veljá, najdemo v §. 13. to: „Obe stranki, kakor tudi njuna pravna zastopnika, se imajo v svojih govorih posluževati jezika v deželi navadnega“, in tako naprej. — K temu je bila izdana najviša odločba od 27. aprila 1835. leta, obče razglašena z dvornim dekretom od 22. decembra 1835. leta, števil. 109., ki se glasi takole: „Prvič stranke so obvezane vsem pismom nespisanim v sodnijskem jeziku ali v katerem izmed deželnih jezikov, ktere se imajo pri sodnji rabiti v prepirnih ali neprepirnih rečeh, prilagati poverjene prestave v sodnijski jezik, ali v ktereга izmed deželnih jezikov“.

Gospôda moja, vsi komentatorji reda državljske pravde so soglasno te misli, da tu je deželni jezik tisti, ki je po deželi navaden, ne pa morebiti nemški. Ozirajmo se na postopnik državne pravde, kteri v Istri veljá; tam je izrekoma laški jezik sodnijski jezik in vsi komentarji pravijo, da uradni jezik na Dalmatinskem in Primorskem ni deželni, ampak laški.

Iz tega tedaj sledí, če bi tudi ne bilo §. 165. in §. 166. ravno tega postopnika, ki še dozda veljá, če bi ne bilo §. 123. in 184. kazenskega postopnika od leta 1853., ki še tudi veljá, da moramo priti do sklepa, da je od nekda to spadalo pod postavodajstvo, ne pa pod izvršilno oblast.

Gospod predsednik deželne vlade je tudi rekel, da je napotkov veliko, in da dosihmal nimamo zadosti sredstev, odstraniti jih. Gospôda moja, poglejmo malo naš slovenski jezik, in poglejmo, ali je to res, da ni mogoče še zdaj govoriti o rabi uradnega jezika zastran strank tako, kakor je tu ustavni odsek nasvetoval.

Če mi pogledamo vse naše državne zakonike, vidimo, da že 20 let izhajajo tudi v slovenskem jeziku, — tudi imamo razun postopnika ali reda državljske pravde vse druge reči v slovenskem jeziku. Državljski zakonik se je pred 17 leti na državne stroške natisnil, pa za nekoliko let sem se čudil, kako je prišlo, da nobena sodnija ni nobenega eksemplara dobila, ampak slišal sem, da so neke kopelji ž njim kurili (čujte!) — ali je to res, ne vem; govorilo se je tako! Tako imamo kazensko postavo in red kazenske pravde prestavljen, menjično postavo in menjični postopnik, celo rudarsko postavo, — vsega tega je na cente nagomiljenega iz državne tiskarnice, in sicer tako v gladkem, jasnem, čistem slovenskem jeziku, da se je že večkrat primerilo, da, če je bil pravnik zmožen nemškega in slovenskega jezika in je imel dvomljivo postavo tolmačiti, da je on iz slovenskega teksta pravi zapopadek ali pomen postave našel. Po tem imamo tudi od vlade juridično politično terminologijo. Ta terminologija je v jugo-slovenskih jezikih in v nemškem jeziku na svitlo prišla že tudi pred 15 leti.

Tedaj ko vse te reči imamo, saj ne moremo reči, da v 20 letih ni časa bilo, domačim sinom, kteri domačo službo opravljajo, gledé na občenje z domačimi ljudmi, se popolnoma jezika naučiti, in če pogledamo v druge dežele, kjer se je uradnikom obrok stavil bil, vidimo, da so se kmalu naučili, na pr. magjarskega ali hrvaškega jezika, in so pozneje le magjarski ali hrvaški uradovali. Ali več ko polovica je takih uradnikov, da se celó v 20 letih niso naučili slovenskega jezika, ker niso volje imeli za to!

Tedaj moram reči, naj postava odločno tirja to, kar je za ljudstvo potrebno. To je tem gotovejše, ker nam je tudi znano, da drugod tudi trdi Nemci prav dobro govorijo slovenski jezik in sicer bolje kakor nekteri domači sinovi, kteri so celó to pozabiti priložnost imeli, kar so se v mladosti naučili. (Živa pohvala.)

Gospôda moja, to zahteva tudi spoštovanje do naroda, med katerim uradnik živi, med katerim uradnik dela, in še le potem bodo uradniki pravi dobrotniki in pripomočniki v vsaki sili. Tedaj se meni zdi, da ovir ni celó pri viši sodnji ne. Če pomislimo na višo deželno sodnijo, kakor je poprej v Celovcu bila, in kakor je pozneje prišla v Gradec, vidimo, da so imeli tam zmirom laški senat. Tudi pri graški nadsodnji bi se lahko zmiraj te in une reči opravljale v slovenskem jeziku posebno zdaj, ko imamo, kakor mi bode gosp. Kromer pritrdil, več Slovencev gori. Tam bi se lahko napravil slovenski senat iz 6 ali 7 udov. Tedaj tudi v tem ni nobene ovire.

Pogledimo pa nazadnje še nasledke, če se to ne stori, kar tu zahtevamo, če tedaj ostanemo pri stari navadi. Stara navada je železna srajca, pravi star pregovor, in mi nočemo, da bi mladi uradniki to srajco oblekli, toraj zahtevamo, naj postava odloči, kako se ima domači jezik rabiti. Da se starim uradnikom nobena sila ne dela, to se samo po sebi razume, zato, ker so dosti priložnosti imeli se slovenskega jezika naučiti; saj so se tudi navadili nemški in laški uradovati in še bojo zmiraj zadosti opravil v teh jezikih imeli.

Pogledimo to reč na tanko.

Če človek, kteri ima pravna opravila, svoja pisma, od kterih on kar nič ne razume, v svojem žepu ali cekarju okoli nosi, ni njegova pravna svest (Rechtsbewusstsein) tako živa, kakor poštenje in zna-

čajnost zahteva. Da se to zgodi, je treba, da se v domačem jeziku pišejo pisma. To vidimo tudi pri drugih narodih, in ne bilo bi razumeti, zakaj bi ravno pri nas bila izjemka, ktere na celém svetu ni! Tako uradujejo na Nemškem nemško, na Francoskem ali Laškem francosko ali laško, na Magjarskem magjarsko. Meni je iz djanskega življenja znano, da večkrat zmotki pridejo po tem, če človek pové svoje misli v jeziku, kateri mu ne teče prav gladko. To vem jaz iz kazenskega postopanja, v katerem je ena beseda ali več besedi kaznjivih, in zgodilo se je, da, čeravno obstoji §. 123. še zdaj veljavnega kazenskega reda, da celó kaznjive besede, ker so bile razžaljive besede, niso zapisane bile, in vendar ni izrečeno bilo, da bi tako postopanje neveljavno bilo. Sicer opomnim na to reč, ktera je sploh znana, da ta postava, ki izrečno zahteva, kako se imajo kazenski zapisniki pisati, bila je leta 1861. po skrivni naredbi, ki je došla sodnijam, žalibog, opuščena, in dotična izreka, v kateri se je to grajalo v državnem zboru, bila je od več državnih poslancev, in med tistimi tudi od g. dr. Waserja podpisana, da je sodnijam došla skrivna naredba, da teh postav ni treba v tem smislu izvrševati. (Čujte! res je, čujte!) Tedaj mislim, da si narod ne more drugače pomagati, kakor da se enkrat za vselej ostro strogo zapové: tako je postava, ona se mora spolnovati, drugače se nikdar ne izkopamo iz te meteža, v katerem smo sedaj!

Poglejmo domače pravde, kedar gré za premoženje, kako se godí, če ni uradnik popolnoma zmožen jezika. Med drugimi rečmi naj povem samo dva izgleda. Meni je znana tožba za 200 gold. odškodovanja za hrastova bruna. Advokat, kateri je tožbo imel, je predstavil „bruna“ s „Stämme“ (debla), in očuh, ki je bil tožen od pastrika, da je v hosti posekal „debla“ hrastova, je dobil od više sodnije prisego, kakor je po spisih res prav bilo. Se vé da je lahko prisegel, da ni on debla iz pastrske hoste vzel, ker je bil le bruna porabil. Tedaj je bila prva tožba popolnoma nepotrebna in veliki stroški v vodo vrženi, samo zarad tega, ker advokat, kateri je v prošnji za to službo bil le na papirji izkazal popolnoma zmožnost slovenskega jezika, ni razumel, kaj je bruno v nemškem jeziku. Z velikimi stroški se je potem tožba morala ponoviti.

Še ena druga se je primerila, ki kaže, da je navadnim uradnikom treba dobro znati jezik. Neki oče je umrl in imel je dva sina, ki sta imela materstvo po 148 fr., svoje premoženje pa je bil svoji drugi ženi dal zapisati. Ko je on umrl, hoče se njegova druga žena zopet možit in varstvena oblastnija je po njegovi smrti zahtevala, da naj prostovoljno dá otrokoma zapisati, tako, da bodeta imela 200 gold. z materstvom, sicer bi jo zarad prikratbe dolžnega dela tožili. Ona se premisli, omoži se v drugo, in sklenjeno je bilo gledé na majhno in zadolženo premoženje otrokom zboljšati materstvo od 184 gold. do 200 gold., dati tedaj vsakemu fantu še 16 gold. S tem je bila ona zadovoljna in podkrižala je dotični protokol, in 7—8 let nihče ni vprašal za obresti. En sin pa na vojski umrje in pri dotični priliki razpisila se je pokazalo, da je on sam blizo 400 gold. premoženja zapisanega imel, in potem se je našlo, da vsled tistega protokola je prišlo v gruntne bukve vsakemu zapisanih še 200 gold. na račun očetstva, ktere ga ni bilo pri očetovi smrti, in tako je ostalo brez tega, kar so po materi imeli. Po preteku toliko let je vse njeno in njenega družega moža javkanje bilo zastonj, ker nista imela priči.

Iz tega se jasno vidi, kako je gledé na denarne stvari zmožnost jezika neobhodno potrebna, da ljudje škode ne trpé.

Meni so še druge okoliščine znane, kako se opo-

roke ali testamenti delajo, in mislim, da mi bode g. Kromer to potrdil. Če slovenski človek, ki nič nemškega jezika ne zná, oporoko dá spisati v nemškem jeziku in če so dotične priče veljavne in sploh vse oblike, kakor jih postava tirja, dopolnjene, po tem vendar ta oporoka ni kakor pismena, ampak le kakor ustmena oporoka veljavna, zato, ker oporočitelj ni razumel jezika. To je bilo vprašanje pri c. k. nadsodnji v Gradcu pri skušnji odvetniškega vajenca pred desetimi leti, in vsi tudi nemški izpraševalci so to vprašanje tako rešili, kakor sem zdaj povedal. Kaj pa je nasledek, če priče ustmene oporoke pomrjó, predno so bile zaslišane? Vsak lahko sprevidi, da v tujem jeziku pisana oporoka nima veljave. To sta le dva primerljaja; kajti veliko je še taci reči, zakaj se ima oporoka v domačem jeziku pisati. Meni je znan človek v neki javni službi na Slovenskem, kateri je imel navado, da je čez slovenske oporoke in druge spise križ napravil in z besedami „unverständlich, daher unbrauchbar“ (nerazumljivo, tedaj za nič) to reč nazaj poslal. Drugi njegovi tovarši so po tem to stvar rešiti morali, katerim ni „unverständlich und unbrauchbar“ bila! (Velika veselost.)

Tudi moram povedati, da zdaj, ko še nimamo po poročilu deželne vlade kranjskih uradnikov vseh zmožnih domačega jezika, se menda tisti ne bodo več za naprej predstavljali v nemške kraje, ki so jezika našega popolnoma zmožni in pri nas izpraznjene službe takim oddajale, kateri domačega jezika niso zmožni; sploh pa se pričakuje resnična volja uresničiti ravnopravnost — edino podlago vsestranske sprave in sporazumljenja. Smo že tudi veliko takih uradnikov imeli, ki niso niti slovenskega niti nemškega jezika dobro znali; veliko je takih, ki domačega jezika ne znajo in se ga naučiti nočejo, kakor sem poprej primere iz dejanskega življenja navedel, dasiravno postava zahteva, da morajo pri vsaki kompetenciji skazati, ali so jezika zmožni ali ne.

Mislim, da slavna vlada bode lahko predložila to postavo v najviše potrdilo, da dobimo termin, do ktere ga mora enkrat vendar v prid dežele obveljati to, kar že stare, dozda veljavne postave tirjajo. (Pohvala.)

Prečastiti gosp. deželni predsednik je tudi rekel, da tista ministerska naredba od leta 1862. celó dalje gré, kakor danes nasvetuje postava naša; ali una je le za stranke, ki samo slovenski znajo; vsak po tej naredbi lahko reče, jaz hočem nemški imeti ali jaz želim laški, ker pri nas navadno več jezikov znamo, in kdor se zanikernim uradnikom prikupiti želi, bode po njihovi želji zahteval zapisnike ne v domačem jeziku, in iz škodljive železne srajce ne pridemo nikoli. Da pa bi zdaj trebalo še kaj posebnega za prihodnjo dobo ustanoviti, to se je dokazalo, ker po 20 letih, kar je bilo uradnikom naročeno jezika naučiti se, se je tako malo storilo, akoravno imamo pripomočkov dovolj, da nam ne ostane nič družega kakor sila, in to silo naj izrečemo, če sklenemo postavo, kakor je predložena v prid naroda in njegovih služabnikov. (Živa pohvala.)

Postava za rabo slovenskega jezika v c. kr. uradnih je bila pri glasovanju z veliko večino sprejeta. —

In tako smo popisali delovanje kranjskega deželnega zbora v poglobitnejših njegovih točkah, pustivši na stran vse drugo, o čemur so „Novice“ med zborovanjem poročale.

Politične stvari.

✓ Avstrija in poroštvo njenega obstanka.

(Dalje.)

V prvi vrsti avstrijskih Slovanov popisuje dr. Fišhof Čehe; na Pemske, Moravske, Šlezke, Oger-